

T.C.

BATMAN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL'A GELEN TURİSTLERİN SORUMLU TURİZM

ALGILAMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

İcla TOPRAK

Danışman

Doç. Dr. Sebahattin Emre DİLEK

2023-BATMAN

Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAYI

İcla TOPRAK tarafından hazırlanan “İstanbul’a Gelen Turistlerin Sorumlu Turizm Algılamaları” adlı tez çalışması 23/03/2023 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Doç. Dr. Mustafa DOĞAN

.....

Danışman

Doç. Dr. Sebahattin Emre DİLEK

.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Emel ADAMIŞ

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Osman PAKMA

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış/akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez ve Seminer Yazım Kılavuzu kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules/ethical conduct and Batman University Institute of Social Sciences' Thesis and Seminar Writing Guide. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all materials and results that are not original to this work.

İcla TOPRAK

23.03.2023

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
İSTANBUL'A GELEN TURİSTLERİN SORUMLU TURİZM
ALGILAMALARI
İCLA TOPRAK
BATMAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI
Doç. Dr. Sebahattin Emre DİLEK
2023,134 Sayfa
Jüri
Doç Dr. Mustafa DOĞAN
Doç. Dr. Sebahattin Emre DİLEK
Dr.Öğr. Üyesi Emel ADAMIŞ

Sürdürülebilir turizm kavramı tüm dünyada yıllar içinde önem kazanarak yeni kavramların ortaya çıkmasına basamak hazırlamaktadır. Sürdürülebilir turizmin bir kolu olarak sorumlu turizm kavramı, turizmi yönetme şekillerinden biri olduğu düşünülmektedir. Turizmin olumsuz ekonomik, çevresel ve sosyal etkilerini azaltmayı ve yerel halka fayda sağlamayı amaçlayan sorumlu turizm yaklaşımı destinasyonda yer alan bütün paydaşların sorumluluklarının bilincinde olmasını ve bu sorumluluklar çerçevesinde gerçekleştirdikleri uygulamalarını kapsamaktadır.

Bu çalışmanın amacı, İstanbul'u ziyaret eden turistlere yüz yüze anket uygulanarak sorumlu turizm algılarını ölçmektir. Sorumlu turizmde, turizmin rolü ve İstanbul'a gelen turistlerin sorumlu turizm algıları üzerinden değerlendirilmiştir. Dünyadaki sorunlara yönelik hem teorik hem de pratik anlamda sorumlu yaklaşım ve uygulamalar gelişmekte olsa da halen istenilen seviyede değildir. Bu konunun ele alınmasının ana sebeplerinden birisi budur. Böylece sorumlu turizmin gerçekleştirilebilmesi için alınacak önlemler ve geleceğe yönelik önerilerde bulunulması amaçlanmıştır.

Tez için 2022-2023 yılının farklı dönemlerinde İstanbul'u ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerin sorumlu turizm algılarını ölçmeye yönelik anket çalışması yapılmıştır. Toplam 401 kişiye ulaşılarak, görüşleri alınmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin değerlendirmesinde SPSS 24 (Statistical Package for Social Sciences) paket programından yararlanılmıştır. Elde edilen veriler sonucu, öğrenim durumu ve uyruk değişkenleri açısından anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelime: Çevreye Karşı Sorumlu Davranış, Sorumlu Turizm, Sürdürülebilir Turizm, Turist

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
RESPONSIBLE TOURISM PERCEPTIONS OF TOURIST COMING TO
İSTANBUL
İCLA TOPRAK
BATMAN UNIVERSITY GRADUATE EDUCATION INSTITUTE
DEPARTMEN OF TOURISM MANAGEMENT
Doç.Dr. Sebahattin Emre DİLEK
2023,134 Page
Jüri
Associate Prof. Dr Mustafa DOĞAN
Associate Prof. Dr. Sebahattin Emre DİLEK
Assistant Prof. Dr Emel ADAMIŞ

The concept of sustainable tourism has gained importance over the years all over the world and prepares a step for the emergence of new concepts. The concept of responsible tourism as a branch of sustainable tourism is thought to be one of the ways of managing tourism. The responsible tourism approach, which aims to reduce the negative economic, environmental and social effects of tourism and to provide benefits to the local people, includes the awareness of all stakeholders in the destination and the practices they carry out within the framework of these responsibilities.

The aim of this study is to measure the perceptions of responsible tourism by applying a face-to-face survey to tourists visiting Istanbul. The role of tourism in responsible tourism and the responsible tourism perceptions of tourists coming to Istanbul have been evaluated. Although both theoretical and practical responsible approaches and practices towards the problems in the world are developing, they are still not at the desired level. This is one of the main reasons for addressing this issue. Thus, it is aimed to take precautions and make suggestions for the future in order to realize responsible tourism.

For the thesis, a survey was conducted to measure the responsible tourism perceptions of domestic and foreign tourists visiting Istanbul in different periods of 2022-2023. A total of 401 people were reached and their opinions were taken. SPSS 24 (Statistical Package for Social Sciences) package program was used in the evaluation of the data obtained in the research. As a result of the data obtained, significant differences were determined in terms of educational status and nationality variables.

Keywords: Environmentally Responsible Behavior, Responsible Tourism, Sustainable Tourism, Tourist

ÖNSÖZ

Yüksek lisans ders aşamasında deneyimleri ve bilgileriyle gelişmemde katkıları olan tüm hocalarıma;

Tez çalışma sürecinde değerli bilgi ve deneyimleriyle bana yol gösteren ilgisi ve sabrıyla yanımda olan danışmanım sevgili hocam Doç. Dr. Sebahattin Emre DİLEK'e;

Lisansüstü eğitimime devam etmemde beni yönlendiren, bilgilerini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Murat GÜMÜŞ 'e, her daim bilgileri ile bana büyük katkıları olan değerli hocam Doç. Dr. Mustafa DOĞAN'a

Eğitim hayatım boyunca yanımda olan sevgili aileme;

Sonsuz teşekkürlerimi sunarım...

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
TABLolar DİZİNİ	x
1. GİRİŞ	1
 2. SORUMLU TURİZM.....	 3
2.1. Sorumlu Turizm Kavramı	3
2.1.1. Sorumlu turizmin ortaya çıkışında sürdürülebilir turizm	9
2.1.2. Sorumlu turist	11
2.2. Sorumlu Turizmin Gelişimi	14
2.2.1. Sürdürülebilirlik kavramı.....	14
2.2.2. Sürdürülebilir turizm.....	17
2.2.3. Sürdürülebilir kalkınma	21
2.3. Sorumlu Turizmin Boyutları.....	25
2.3.1. Ekonomik sorumluluk.....	26
2.3.2. Sosyal ve kültürel sorumluluk	30
2.3.3. Çevresel Sorumluluk.....	33
2.4. Sorumlu Turizm İle İlgili Yaklaşımlar	36
2.4.1. Yeşil turizm.....	36
2.4.2. Gönüllü turizm.....	37
2.4.3. Kültür turizmi	38
2.4.4. Yoksul yanlısı turizm.....	40
2.4.5. Yavaş turizm	41
 3. TURİSTİK DESTİNASYONLARIN GELİŞİMİ	 43
3.1. Sorumlu turizm ve turistik destinasyonların gelişimi	43
3.2. Sorumlu Turizm Açısından Paydaşlar	49
3.2.1. Sorumlu turizmde yerel halkın rolü	51
3.2.2. Sorumlu turizmde yerel yönetimlerin rolü.....	53
3.2.3. Sorumlu turizmde turizm işletmelerinin rolü.....	55
3.3. Sorumlu Turizmde Turistlerin İstek Ve Beklentileri	56
2.5. Çevreye Karşı Sorumlu Davranış	61
3.4. Çevreye Karşı Sorumlu Davranış Kavramı	62
3.4.1. Çevreye karşı sorumlu davranışı etkileyen faktörler	65

4.ARAŞTIRMA VE BULGULAR.....	68
4.1. Araştırmanın Amacı Ve Önemi	68
4.2. Veri Toplama Amacı Ve Tekniği	69
4.3. Araştırmanın Evreni Ve Örneklemi	70
4.4. Araştırmanın Kısıtlılıkları.....	71
4.5. Araştırma Hipotezleri Ve Modeli	72
4.6.Verilerin Analizi Ve Bulgular.....	73
4.6.1. Verilerin analizi	73
4.6.2. Geçerlilik ve güvenirlik	73
4.6.3. Bulgular	74
 5. TARTIŞMA VE DEĞERLENDİRME	96
5.1. Sonuç Ve Öneriler	98
KAYNAKÇA.....	101
ANKET FORMU	121

KISALTMALAR

WWF	: Doğal Hayatı Koruma Vakfı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitimi, Bilimi ve Kültür Teşkilatı
UNWTO	: Dünya Turizm Örgütü
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü
KSS	: Kurumsal Sosyal Sorumluluk(KSS)
BM	: Birleşmiş Milletler
WCED	: Birleşmiş Milletler Dünya Çevre Kalkınma Komisyonu
SKH	: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
WCED	: Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun
TIES	: Uluslararası Ekoturizm Topluluğu (The International Ecotourism Society)
UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
BM:	: Birleşmiş Milletler

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1.1. Sorumlu turist ve sorumlu olmayan turist	13
Tablo 1.2. Sürdürülebilir turizm için dünya turizm örgütü 12 hedef belirlemiştir;	19
Tablo.3.1 Destinasyon unsurları kavramsal modeli.....	46
Tablo 3.2. Turizmin çevreye etkileri	64
Tablo 4.1. Araştırma modeli	72
Tablo 4.2. Normallik varsayımı analizi ve güvenilirlik analizi	73
Tablo 4.3. Sosyo demografik bilgiler tablosu	74
Tablo 4.5. Tanımlayıcı istatistikler tablosu	76
Tablo 4.6. Cinsiyet değişkeni t-test tablosu.....	78
Tablo 4.7. Medeni hal değişkeni t-test tablosu	80
Tablo 4.8. Yaş değişkeni one way anova analizi.....	81
Tablo 4.9. Öğrenim durumu değişkeni one way anova analizi	83
Tablo 4.10. Uyrak değişkeni one way anova analizi.....	86
Tablo 4.11. Gelir değişkeni one way anova analizi.....	89
Tablo 4.12. İstanbul’u ziyaret sayısı one way anova analizi	91
Tablo 4.13. Kalış süresi değişkeni kruskal wallis-h analizi.....	93
Tablo 4.14: Araştırma modeline ait hipotezlerin sonuçları	95

1.GİRİŞ

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte internet kullanımının hızla artması, insanların dünyada ve çevrelerinde gelişen olaylara daha duyarlı yaklaşmaya başlamışlardır. Kültürel ve çevresel sorunların geri dönülemez boyutlara ulaşması, turistik destinasyonlar açısından ilgili tüm paydaşların sorumluluk bilincinde olması gerektiği ve bu doğrultuda bir turizm anlayışının olmasını zorunlu kılmıştır. Turistler, destinasyonun çevresini, sosyo-kültürel yapısını ve ekonomik yapısını olumsuz etkileyecek tatil fırsatları yerine daha sorumlu tatil fırsatlarını tercih etmektedirler. Tur operatörleri ürünlerini bu doğrultuda pazarlamakta, turizm işletmeleri ve destinasyondaki karar vericiler daha sorumlu bir turizm anlayışını benimseyerek bu doğrultuda hizmet verilmesini sağlamaktadırlar.

Sürdürülebilir gelişme ile birlikte doğal kaynakların bilinçli kullanımı teşvik edilerek turizm sektöründen kaynaklanan olumsuz etkilerin azaltılması ile mümkündür. Böylelikle turizmden elde edilen ekonomik, sosyal ve çevresel fayda düzeyi artmaktadır. Çünkü dünyada sürdürülebilirlik kavramı giderek daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Turizmde sürdürülebilirlik, turizmin korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır. Sürdürülebilirliği sağlamak için sorumlu bir turizm yaklaşımı ortaya konmuştur. Bu nedenle 2002 yılından itibaren ‘sorumlu turizm’ kavramı gündeme gelmeye başlamıştır. Sorumlu turizm, sürdürülebilir bir turizm uygulamasıdır. Sorumlu turizm turistler için daha iyi bir tatil deneyimi, işletmeler için ise daha iyi fırsatlar sağlamayı amaçlamaktadır (Spenceley, vd. 2002: 8).

Çevre bilincine ve kültürel değerlere verilen önemin artmaya başlaması ile tatil planlarını daha bilinçli yapan ve tüketeceği ürünlerin doğaya ve kültürel değerlere olan etkisini önceden değerlendiren bir turist profilini beraberinde getirmiştir. Ayrıca önemli sayıda turist daha iyi bir deneyim ve daha kaliteli turizm ürünleri aramaktadır. Turistler gittikleri destinasyonlarda yaşayan yerel halkın kültürlerini ve yaşam tarzlarını incelemek, destinasyonun kültürel miraslarını ve doğal güzelliklerini deneyimlemek istemektedirler. Bu nedenle turizm işletmeleri faaliyetlerini sorumlu bir turizm anlayışına göre şekillendirerek destinasyonlar açısından da rekabet avantajı sağlamaktadır. Sorumlu turizm yaklaşımı yalnız turistlerin değil yerel halkında refahını üst düzeye çıkarmayı amaçlayan bir turizm yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, turistik

destinasyonların paydaşları tarafından benimsenmeli ve turistik destinasyonların gelişimi konusunda esas alınmalıdır.

Turistlerin gittikleri destinasyonlarda memnun kalmaları için destinasyondaki turistik ürünlerin ve hizmetlerin de başarılı olması gerekmektedir. Bu başarıya ulaşmak için kendisini rakip destinasyondan farklılaştırarak öne çıkartmaya çalışmalıdır. Bu nedenle turistler ve hizmet sağlayıcıları arasında kurulan bağın yadsınamaz bir etkisi olmaktadır. Mükemmel bir turistin olmadığı bilinmektedir fakat sorumlu bir turisti tanımlamak mümkündür. Sorumlu turist; turizm faaliyetleri sırasında doğal çevreye saygı duyan ve bilinçli olarak uygulayan turistlerdir (Stanford, 2006: 196).

Bu tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Tez çalışmasının birinci bölümünde sorumlu turizm, sorumlu turist, sürdürülebilir turizm, sorumlu turizm boyutları, sorumlu turizm ile ilgili yaklaşımları içine alan incelemeler yapılarak literatür taranmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde, turistik destinasyonların gelişimi, sorumlu turizm açısından paydaşlar, turistlerin istek ve beklentileri, çevreye karşı sorumlu davranış ve çevreye karşı sorumlu davranışı etkileyen faktörlerden bahsedilmiştir. Tezin üçüncü bölümünde araştırmanın amacı ve önemi, araştırma hipotezleri, veri toplama aracı, araştırmanın evren ve örnekleme, verilerin analizi ve bulgular üzerinden tezin sonuç ve öneriler bölümü ile birlikte tez çalışması sonlandırılmıştır.

2. SORUMLU TURİZM

Araştırmanın bu ilk bölümünde; sorumlu turizm kavramı, sorumlu turizmin ortaya çıkışında sürdürülebilir turizm, sorumlu turizmin gelişimi, sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir kalkınma, sorumlu turist, sorumlu turizm boyutları olan ekonomik, sosyal ve çevresel sorumluluk kavramları ile sorumlu turizm ile ilgili yaklaşımlardan yeşil turizm, eko turizm, kültür turizm, yoksul yanlısı turizm, alternatif turizmi içine alan incelemeler yapılarak literatür taranarak başlıklar değerlendirilmektedir.

2.1. Sorumlu Turizm Kavramı

Sorumlu turizmin, turizm sektöründe uzun bir geçmişi olmamasına rağmen son yıllarda önemi giderek artmaktadır. Bunun nedeni olarak ise küresel ısınma, iklim değişikliği ve buna bağlı gittikçe azalan doğal kaynaklara dikkat çekmek ve turizm sektörünün bu konuda artan sorumluluğu ile entelektüel birikiminin artması olduğu söylenebilir. Sorumlu turizmin öneminin artması sonucu daha sorumlu, etik ve sürdürülebilir bir turizm sektörü oluşturmak için pek çok politika geliştirilmekte ve girişimlerde bulunmaktadır (Frey ve George, 2008: 107). Sorumlu turizm, doğal kaynakların sürdürülebilirliğinin önemini vurgularken aynı zamanda her türlü sosyo-kültürel değerlerin de var olması ve geleceğe taşınması adına ilkesel bir tutum ya da bir felsefe olarak değerlendirilebilir. Bu geniş perspektiften bakıldığında sorumlu turizm, turizm işletmelerinin, dünyanın sosyo-kültürel ve çevresel çeşitliliğinin korunabilmesi ile turistlerin istek ve ihtiyaçlarını bütünsel değerlendirebilmekte ve arz-talep dengesini gözeterek zengin bir ürün çeşitliliği oluşturabilmektedir (Goodwin, 2005: 111).

Sorumlu turizm, hem turistlere çevreye duyarlı turistik deneyimler sunmak, hem de turizm işletmelerine çevre odaklı inovatif iş fırsatları sunulmasına yöneliktir. Aynı zamanda sorumlu turizm yerel halkın sosyo-ekonomik refahına odaklanarak, onların daha iyi yaşam standartlarına sahip olmalarını da sağlamaya yöneliktir (Spenceley, vd. 2002: 8). Küresel iklim değişikliği nedeniyle doğal kaynakların azalması ve ortaya çıkan ekonomik eşitsizlikler hem bireyleri hem de işletmeleri sosyo-kültürel, ekonomik ve doğal çevre üzerinde ne gibi etkilerinin olduğunu düşünmeye sevk etmiştir. Bu düşünüm temelinde ise çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan sorumlu ürün ve hizmetler için önemli oranda bir farkındalık oluşmaya başlamış ve sorumlu ürün/hizmet yelpazesi genişlemiştir. Bununla birlikte turizm sektöründe rekabet düzeyinin yüksek

olması nedeniyle yerel değerler de son derece önemli hale gelmiştir. Bu açıdan sorumlu turizm, somut ve somut olmayan yerel değerlerin korunmasını gözetirken turistlerin ya da ziyaretçilerin de söz konusu değerlere ilişkin farkındalığının artırılmasına yöneliktir. Böylelikle farklı kültürden insanların birbirleriyle etkileşimi ve bütünleşmesi sonucu daha rekabetçi ve zengin ürün/hizmet sunulması sağlanabilmektedir (Frey ve George, 2010: 627).

Badeanu (2005: 96)'a göre turizm, yararlı yönleri sebebiyle birçok ülkede teşvik edilmekte ve gelişmeye devam etmektedir. Ancak turizmin kültürler, toplumlar ve çevre üzerinde kapsamlı olarak zararlı etkileri olduğuna dair artan bir kabul vardır. Sorumlu turizm kavramının literatürde daha fazla yer almaya başlamasının en önemli sebeplerinden birisi de sürdürülebilir turizm ve eko-turizm kavramlarının son dönemlerde ortaya çıkan turistik istek ve ihtiyaçlar için istenilen ölçüde teorik ve pratik derinlik sağlayamadığı varsayımıdır. Bunun temel nedeni sürdürülebilir turizmin ve eko-turizmin omurgasını oluşturan 'sorumluluk' olgusudur. Öyle ki turizm sektöründe paydaşların sadece karar alıcılardan veya turizm işletmesi yöneticilerinden oluşmadığı, aynı zamanda yerli halkın, sivil toplum kuruluşlarının, yerel yönetimlerin ve yerli/yabancı turistlerin de paydaş olduğu göz önünde bulundurularak tüm paydaşların bilinçli ve sorumlu davranması gerekliliği vurgulanmaktadır (Garcia, 2008: 134 -138). Sorumlu turizm bu kapsamda; turizm işletmeleri, sivil toplum kuruluşları, bakanlık, yerel yönetimler, yerel halk, turistler olmak üzere tüm paydaşları kuşatan ve her birinin bilinçli olarak turizmdeki sorumluluklarını yerine getirmesi gereken bir olgu şeklinde değerlendirilmektedir (Goodwin ve Font, 2012: 100). Kısacası sorumlu turizmin tüm paydaşlar adına nitelik yönünden olumlu sonuçlar üreten hem arz hem de talep yönlü sosyo-kültürel, ekonomik ve çevresel odaklılık ile tüm olumlu gelişmeleri savunduğu söylenmektedir (Camilleri, 2015: 210-222).

Günümüzde sorumlu turizm pek çok önemli turizm işletmeleri ve turizm destinasyonları tarafından benimsenmektedir. Sorumlu turizm kavramı ayrıca Uluslararası yapılan konferanslar ve akademik eğitim merkezleri tarafından da desteklenmektedir. Sorumlu Turizm, şehir yönetimleri ve devletler tarafından özel sektörler ilişki kurmanın bir yolu olarak daha çok takip edilmektedir. Sorumlu turizm kavramın uluslararası alanda kabulü, özel işletmelerin turizmin etkilerinin yönetmesinde merkezi olması ve kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerine ilgi göstermesi ile açıklanabilmektedir. Bu nedenle, sorumlu turizm normatif bir yapı sağlamanın yanı sıra

turizm yönetimine pragmatik bir çekicilik de getirmektedir. (Chettiparamb ve Kokkranikal, 2012: 307).

Daha sorumlu turizm kavramı 1980'li yıllarda tartışılmaya başlanmış ve sürdürülebilir turizmin gelişimi kapsamında önemli olmuştur. Nitekim 1999'da turistlerin %45'i çalışma koşullarının iyi olduğu bölgelerde dernek ve yardım kuruluşlarını destekleyen işletmeleri tercih ederken 2001'de bu oran %52'ye yükselmiştir (Güzel, 2013: 31-32). Bilgiye ulaşmanın kısıtlı olması sebebiyle tatil satıcılarının turistler üzerindeki etkisi diğer sektörlere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Fakat o günlerde bile turistlerin özgür olmasının mümkün olduğu, hoşgörülü olmaları insanlarla iletişim kurmaları onların özünü anlamaları ve kendilerini gerçekleştirmeyi amaçladıkları fikri üzerinde durulmuştur. Daha deneyimli, bilinçli, bağımsız ve kendi kendine yeten bir turiste dönüşmenin sadece evde değil seyahat ederken de kritik bir tüketici olamaya doğru gelişme içerisinde olduğu vurgulanmaktadır (Krippendorf, 1999: 73).

Sorumlu turizm, bir turistin ziyaret ettiği yere ilk gelişinden, tatili süresince sergilediği davranışa, o destinasyondan ayrılıncaya kadar gerçekleşen tüm süreçlerde o bölgede yaşayan yerel halkın yaşam kalitesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu bakımdan sürdürülebilir turizm kavramıyla yakın özellikler gösteriyor olsa da sorumlu turizmde farklı olan sorumluluğun turizme katılan bireylere, turizm çalışanlarına ve turizm işletmelerine bırakılması, başka bir deyişle tüm paydaşların sorumluluk bilinci ile hareket etmesidir. En önemli sorumluluk ise turiste düşmekte, turistin istek ve ihtiyaçları bir anlamda sorumlu turizm arzının belirleyicisi olmaktadır. Nitekim gün geçtikçe değişim ve gelişim gösteren seyahat yönelimlerinden biri olan sorumlu turizm, çevresel farkındalık düzeyi yüksek, bilinçli ve sorumlu tüketim alışkanlıkları geliştiren bir turist olunması gerektiğinin önemini vurgulamaktadır. Sorumlu turizm, seyahat süreçlerinde yarar sağlamayı ve bu anlamda kendinden sonraya iyi bir gelecek bırakmayı amaçlamaktadır (<https://www.hisglobal.com.tr/blog/sorumlu-turizm-nedir>).

2002 yılında gerçekleşen Sürdürülebilir Gelişim Dünya Zirvesi öncesinde Cape Town'da yapılan toplantıda sorumlu turizmin özelliklerine değinilmiş ve bu özelliklerin neler olduğu belirlenmiştir (Cape Town, 2002: 3).

- Yerel halkın yaşadığı çevreyi etkileyen kararlara yerel halkı da dahil etmek,
- Doğal ve kültürel mirasın korunması için olumlu katkılarda bulunmak,
- Yerel halk için ekonomik fayda sağlamak ve daha yaşanabilir yerler oluşturmak,
- Fiziksel engeli olan kişiler için alternatif ve ulaşılabilir alanlar sağlamak,

- Turistler ve yerel halk arasında güvenilir bir ilişki tesis ederek yerel/kültürel kimliği koruyacak bir yaklaşım geliştirmek,

Sorumlu turizm, büyük ölçüde kişi bazında sorumluluklar gerektirse de yerel ve merkezi yönetimlerin de destinasyon bazında somut adımlar atmaları ve önemli bir rol oynamaları beklenmektedir (Goodwin, 2009: 125). Öyle ki gerek yerel gerekse merkezi yönetimlerin sorumlu turizm politikalarının oluşturulmasında önemli bir rol oynadığı düşünüldüğünde, oluşturulacak politikaların hem makro hem de mikro ölçekte olumlu/olumsuz etkiler yaratacağı unutulmamalıdır. Bu sebeple oluşturulacak olan bu politikalarda çevresel, ekonomik, sosyo-kültürel değişkenlerin dengeli ve bütünsel açıdan ele alınması gerekmektedir (UNWTO, 1999). Cooper ve Özdil (1992: 378-379) turizmi ulusal veya uluslararası düzeyde yönetmek yerine yerel düzeyde yönetmenin daha doğru ve verimli olacağını belirtmişlerdir.

2010 yılında Umman'da gerçekleştirilen Destinasyonlarda Sorumlu Turizm Kongresi'nde sorumlu turizm eylem planları tartışılmış ve turizmin, bölgesel ekonomik kalkınma ve insan kaynakları turizm stratejisinin merkezinde olması gerektiği vurgulanmıştır. Birlik ve beraberliğin önemli olduğu belirtilmiştir. Ülkelerin maddi ve manevi değerlerinin yönetimler tarafından korunmasına, yerel nüfusun değer sistemlerine saygı duyulması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca kültürel mirasların bölgelerin merkezi olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu mirasın uygun şekilde açıklanması, sunulması ve pazarlanması gerekmektedir. Doğal kaynakların sınırlı olduğu bir gezegende kültürel ve doğal mirasın korunması için yasal düzenlemelerin yapılması ve yönetmenliğe uygun kararlar alınması gerekmektedir. Örneğin fosil yakıtların ve su gibi doğal olan kaynakların tüketiminin azaltılması gerekmektedir. Destinasyon yönetimlerinde turizm pazarlamasında doğaya zarar vermeyen, yerel halka saygı duyan ve değer veren turist kitlesinin çekilmesine önem verilmelidir (Oman Closing Statement, 2010:120).

Sorumlu turizm; turizmin gelişimi için yol gösterici olarak rekabet avantajı yaratmak ve turizm sektörünü sorumlu bir şekilde geliştirebilmek, pazarlamak ve yönetmek amacıyla turizm sektöründe ki paydaşlar tarafından proaktif bir yaklaşımın benimsenmesini gerektirmektedir. Sorumlu turizm, turizm sektörünün sürdürülebilir ve koruma-kullanma dengesi turizmi teşvik ederek çevreye karşı daha sorumlu faaliyetler geliştirmeye odaklanmaktadır. Ayrıca sorumlu turizm, turizm endüstrisi ve hükümetlerin anlamlı ekonomik ilişkiler geliştirmek amacı ile karar alma süreçlerinde ve turizm faaliyetlerine turistik bölgelerde yaşayan yerel halkı dahil etmesi gerektiği

anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle yerel halkın kültürüne saygı duymak, yerel ekonomiye katkı sağlamak ve bu doğrultudaki sorumluluk bilinci ile destinasyonların salt ekonomik araçsallığı ön planda tutarak metalaştırılmasına karşı korunması gerekliliğini içermektedir. Bunların yanında yerel halkın turizm sektöründe devamlı yer alması gerektiği, sürdürülebilir kalkınmayı uygulayabilmesi ve gelen turistlerin güvenliğini sağlaması gerektiği sorumluluğunu da ifade etmektedir. Ayrıca sorumlu turizm, çalışanların ve yöneticilerin hem müşterilerine hem de birbirlerine karşı olan sorumluluklarını da kapsamaktadır (Deat, 1996: 13).

Bireylerin ihtiyaç olarak gördüğü, bölgelerin ve turistik destinasyonların gelirlerinin büyük oranını oluşturan turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından önemlidir. Ancak turizm ekosisteminin sürdürülebilirliğinin sorumluluğu tüm paydaşlar tarafından üstlenilmelidir. Bunun sağlanabilmesi ise turizmin arz ve talep yönlü olarak sorumluluk bilinciyle hareket etmesi ve sorumlu davranışları içselleştirebilmesiyle mümkün olabilecektir (Güzel, 2013: 31). Bu noktadan hareketle sorumlu turizmin temel argümanının, tüm paydaşların sorumlu turizm politikaları belirleme ve geliştirme sürecinde bütünsel iş birliği yapmaya ve ortak karar alma sürecine dayalı olduğu söylenebilir. Settachai (2008: 70) göre turizm ile ilgili sorunların çözülmesi, turizmin geliştirilmesi ve planlanması gibi konuların yönetilmesi için planlamaların yerel bölgelerde bulunan ilişki ağlarından çekilmesi ve turizm paydaşların kapasitelerinin oluşturulması gerekmektedir. Paydaş katılımı uzun dönemli çatışmaları çözme maliyetini azaltmakta, siyasi meşruiyeti artırmak, daha yenilikçi ve etkili planlar oluşturmak ve ortaya çıkacak politikaların ortak sahipliliğini teşvik etmek gibi bölgeye potansiyel faydalar getirilebilir.

Sorumlu turizm uygulamalarına yönelik oluşan kaygılar, geçmiş yıllardaki hataları düzeltmeye ve gelecekte yapılacağı öngörülen hataları önlemeye eşit bir şekilde odaklanmaktadır. Turistlerin topluma ve doğaya karşı daha sorumlu bir tutum benimsemeleri için tur operatörlerinin teşviklerinin önemli rol oynamaktadır. Turizm sektörü tüm paydaşları ile birlikte toplumun sürdürülebilirliğine katkı sağlayabilmek için var olan turizm stratejilerini ve politikalarını tüm düzeylerde şeffaf ve ortak sorumluluk bilinciyle oluşturması gerekmektedir (Badeanu, 2005: 96).

Ram ve Koşu'nun (2018:89) yaptıkları çalışmada başarıya ulaşmada sorumlu turizmin öneminden bahsetmektedirler. Çalışmada, destinasyonlarda sürdürülebilirliğin sağlanmasında sorumlu turizmin rolünü incelenmektedirler. Sorumlu turizmin, ekolojik anlamda bir koruma-kullanma dengesi yaratarak doğal kaynakların kullanımını doğanın

lehine sınırlayarak turizmi daha sürdürülebilir hale getirdiğine vurgu yapmaktadırlar. Dolayısıyla sorumlu turizm uygulamalarının artmasının destinasyonları sürdürülebilir kılabilmek adına gerekli olduğu ve böylece turizm sektöründeki her bir paydaşın sorumluluk bilincinin artarak sürdürülebilirlik felsefesinin ya da ilkesinin somutlaştırılabileceğini ifade etmektedirler.

Cape Town Deklarasyonu (2002) çevresel kaygıların “*planlama ve tasarım aşaması da dâhil olmak üzere turizm işletmelerinin operasyonlarında yaşam döngüsü boyunca*” yönetilmelidir. Sorumlu turizmi, sosyo-ekonomik yararlar ve doğal kaynakların kullanımı ile yaşam kalitesinin artması için yeni iş fırsatları ve turistler için daha iyi bir tatil deneyimi yaşayabilecekleri bir turizm politikası olarak tanımlamışlardır (Spenceley vd, 2002: 102). Hanafiah (2015: 105). Modern turizmin gelişiminde en popüler terimin ‘sorumlu turizm uygulamaları’ olduğunu aynı zamanda turizmi geliştirme ilkesi olduğunu gözlemlemektedir.

Wheeler’a (1991:121-129) göre, görünürde çevre-dostu olan ancak gerçekte çevre-dostu olmayan turizm girişimlerine dikkat çekerek kitlesel turizm hareketlerinin artarak devam etmesi halinde sorumlu turizmin, turizmin yaratmış olduğu olumsuz etkilerine çözüm olamayacağını savunmaktadır. Turizmin kitlesel hareketliliğinde yaşanacak artışların kaçınılmaz olumsuz etkilere neden olmaya devam edeceği ifade edilmektedir. Sorumlu turizmin gelişimi için ise turizm ölçeğinin ve hacminin küçültülmesi gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Wheeler (1991:5) göre sorumlu turizm; “*uluslararası turizmin yıkıcı etkilerine katkı sağlamayan, bu etkileri kabul etmeyen ve bu etkilerin ortadan kaldırılmasını amaçlayan eğitimli orta sınıflar için naif, kabul edilebilir ancak geçici ve yetersiz bir kaçış yolu*” olarak tanımlamaktadır.

Spenceley vd. (2002:6) sorumlu turizmi kısaca “*turistler için daha iyi tatil deneyimleri sağlamak ve turizm işletmeleri için iyi iş fırsatları sağlamakla ilgili turizm anlayışı*” şeklinde tanımlamaktadır. Dolayısıyla daha önce de belirtildiği gibi sorumlu turizm; sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve doğal çevrenin korunmasıyla yerli halkın daha iyi yaşam standartlarına sahip olabilmelerini amaçlamaktadır. Güney Afrika Çevre Sorunları ve Turizm Departmanı (Government of South Africa Department of Environmental Affairs and Tourism) ise sorumlu turizm kavramını: “*çevrenin sürdürülebilir kullanımını sağlama, yerel halkı turizm sektörüne dâhil etme, devletlerin, ziyaretçilerin, çalışanların, işverenlerin, sendikaların ve yerel halkın güvenliğini ve emniyetini sağlama sorumluluğunu üzerine alan turizm anlayışı*” olarak tanımlamaktadır (DEAT, 1996: 4).

2.1.1 Sorumlu turizmin ortaya çıkışında sürdürülebilir turizm

Dünyanın her yerinde bireyler çevresel sorunlar ve sosyal adaletsizlikler ile ilgili endişelerini dile getirmektedirler. Doğaya zarar vermeyen ürünlerin kullanılması gerektiğini ve sorumlu bir turist olunması gerektiğini savunmakta, düşük etkili turizm yaklaşımının olması gerektiğinin giderek daha çok farkında olmaktadır. Bu sebepten dolayı bireyler genel olarak yereli korumayı ve toplulukların geliştirici girişimlerini desteklemektedirler. Turistler daha çok “yeşil tüketici” yaşam tarzını benimseyen ve çok tüketim yerine daha az tüketimi sağlayan faaliyetlere yönelmektedirler. Bu endişeler sebebiyle turistlerin gittikleri destinasyonlarda çevre kalitesini benimseyen eko-turizm ve sürdürülebilir, sorumlu turizme duyulan ilgi gün geçtikçe artmaktadır (Eagles, McCool ve Haynes, 2002:).

Sorumlu turizm terimi; yeşil turizm, alternatif turizm, özellikle eko-turizm ve sürdürülebilir turizm gibi kavramlarla da anılabilmektedir (Akpınar ve Bulut, 2010:1576). Bu terimlerin; doğayı koruma, yerel halkın refahını sağlama veya çevreye karşı sorumluluk gibi benzer amaçları olsa da farklılık gösterdiği noktalar bulunmaktadır (Zeki, Bitiktaş ve Balık, 2020: 227). Sürdürülebilir turizm aslında geniş anlamda bir turizm türü olarak görülmemektedir. Sürdürülebilir turizm, tüm turizm türleri için uygulanması beklenen temel bir koruma yaklaşımıdır. Sürdürülebilir turizmin amacı, çevresel ve ekonomik faydaların her dönemde korunmasını sağlamaktır. Sürdürülebilirlik; gelecek nesilleri de göz önünde bulunduran, fırsatları koruyan ve geliştiren bir niteliğe sahiptir (Erdoğan, 2014: 3-5).

Sürdürülebilir turizmin üretken yaklaşımı, değişimin mahalle halkı, turizm dernekleri ve kâşif rehberleri için olumlu bir deneme olmasını sağlamaktır. Bir yandan sürdürülebilirlik kavramı, bazıları için daha sürdürülebilir, çevresel ve sosyal olarak daha dost turizm gelişim modelleri ve biçimlerine işaret eden sihirli bir değnek olarak hizmet etmiştir (Ram ve Koşu,2018:1-20). Sürdürülebilir turizmin temel amacının turistik destinasyonların ekonomik alt yapısını güçlendirmek, yerel toplumun kalkınmasını sağlamak ve ekolojik çevreyi koruma-kullanma dengesi içinde gözeterek yerel halka saygı duyan ve turistler için alternatifler yaratan bir turizmin gelişimine katkı sağlamak olduğu ifade edilmektedir (Mihalic, 2016 & Ram ve Koşu: 2018:98).

Sorumlu turizm ve sürdürülebilir turizm kavramları birlikte düşünüldüğünde sürdürülebilir turizm gelişimi açısından her iki kavramda aynı amacı taşımaktadır. Fakat

bu iki kavram arasındaki asıl fark sorumlu turizmde kişilerin, toplulukların ve sektörlerin kendi yaratacağı eylemlerinden sorumlu olmaları beklenmektedir. Ancak her kurum diğer kurumların sürdürülebilir çabalar göstermesini beklemektedir. Ne var ki sorumlu turizmde, turizme dâhil olan tüm çıkar gruplarına sorumluluk yüklenmektedir. Bu çıkar grupları devlet, üreticiler, ulaşım şirketleri, kamu görevlileri, sivil toplum kuruluşları, dernekler, yerel halk, gezginler ve sektör birlikleridir (Aylan, 2019: 19). Sorumlu turizm sürdürülebilir turizmin gelişmesini sağlarken gelecekte olabilecek fırsatları korur ve geliştirir. Bunun yanında mevcut gezginlerin ve yerli halkın ihtiyaçlarını karşılayabilmesine olanak sağlamaktadır. Sorumlu turizmin; kültürel birlikteliği, temel çevresel süreçleri, biyolojik çeşitliliği, sosyo-kültürel ihtiyaçların karşılanması için tüm kaynakların yönetimine öncülük etmesi beklenmektedir (Responsible Travel Handbook, 2006: 35).

Smith (1990: 480) sorumlu turizmi, “*ev sahibinin doğal, yapay ve kültürel çevrelerine ve ilgili tüm tarafların çıkarlarına saygı duyan bir turizm biçimi*” olarak tanımlayarak sorumlu turizmin sürdürülebilirlik yönünü vurgulamıştır. Bu görüşün ortaya koymuş olduğu sürdürülebilir turizm ile sorumlu turizm arasında, temel benzerliklere ek olarak bu durum sorumlu turizmin sürdürülebilir turizme getirdiği eleştirileri paylaşmasına sebep olmaktadır. Örneğin, sürdürülebilirlik ile ilgili tartışmalarda fikir birliğine varılamaması nedeni ile sıklıkla eleştirilere maruz kalmaktadır (Higgins ve Desbiolles, 2010: 117).

Zaman içerisinde turizm artan talep karşısında doğal çevreyi göz ardı etmeye başlamıştır ve kendi kaynağını yok ederek en başta kendisini sürdürülebilirlikten mahrum bırakmıştır. Bunun en önemli nedeni eko-turizm ve sürdürülebilir turizmin ‘sorumluluk’ olgusuna yeterince vurgu yapamamasıdır. Turizmde paydaşların yalnızca turizm işletmelerinden oluşmadığı aynı zamanda turistleri ve yerel halkı da içine alan bütünsel bir anlayış ile hareket etmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu açıdan sorumlu turizm, tüm paydaşların (devlet, sivil toplum kuruluşları, turistler, yerel halk ve diğer paydaşlar) ilgili faaliyetlerde bilinçli ve tam sorumluluk alarak hareket etmesi gerektiğine odaklanmaktadır (Hacıoğlu ve Yetim, 2019: 44).

Dünya Turizm Örgütü’ne göre, doğal kaynakları doğru bir şekilde tüketmek, ekolojik dengeyi bozmadan, kültürel mirasların ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik faaliyetler gerçekleştirmek, uzun vadeli ekonomik istikrarı yürütmek, istihdam ve gelir sağlamak turizm paydaşlarına sosyo-ekonomik hizmetler sunmak sürdürülebilir turizmin en temel görevlerinden biridir (UNWTO, 2005: 11-12). Godwin, turizmi daha

sürdürülebilir kılmak için sorumlu turizmi açıkça eyleme bağlamaktadır. Sorumluluk almanın, sürdürülebilir eylemler adı verilen kararlı eylemlerle sonuçlandığını açıklamaktadır. Fakat sorumlu turizm ve sürdürülebilir turizm eş anlamlı değildir (2011:88).

WWF (2001:250) sürdürülebilir turizm için ulaşılması zor bir ideal olduğuna inanmakta bu sebeple sorumlu turizmi daha geniş bir sürdürülebilir kalkınma stratejisinin bir parçası olarak düşünmenin daha uygun olduğuna inanmaktadır (WWF, 2001: 2-3). Bramwell vd. (2008) ise *“turizmle ilgili aktörlerin, kişisel çıkarların ötesinde toplumsal ve ahlâki sorumluluk duygusu geliştirebileceği ve en azından bunun için bir şansın olduğu”* düşüncesi ile davranışların değişim gösterebileceği ve sürdürülebilir kalkınma için faydalı olabileceği fikrini öne sürmüşlerdir (2008,s.253).

2.1.2 Sorumlu turist

Sürdürülebilirlik kavramının son yıllarda önem kazanmasıyla birlikte doğanın ve kültürel çevrelerin korunması, yerel halkın gelişimi gibi birçok kavram da önem kazanmıştır. Buna bağlı olarak turist davranışlarında farklılıklar ve sorumlu turist davranışlarında artışlar gözlemlenmiştir (Martin, 2001:255). Sorumlu turist, duyarlı değerbilir ve katılımcı bir ruh içinde, ziyaret ettiği alanların doğal özelliklerini koruyan alanlar olmasına dikkat eden kişi olarak tanımlanmaktadır. Sorumlu turist, doğaya duyarlı ve çevredeki kaynakları kullanırken bilinçli ve sorumlu bir yaklaşım benimseyen turistir (Yürük, 2003:140). Sorumlu bir turist ziyaret edeceği yere gitmeden önce oranın doğasını ve yerli halkının yaşam tarzı araştıran, yapacağı gezi sırasında orada yaşayan yerli halkın gelenek ve göreneklerine saygı duyan, onların yaşam tarzlarına uyum gösteren, gittiği yerin doğal çevresine ve kültürel mirasına zarar vermeyen, yerli halkın refahını gözetken kişilerdir (Kang ve Moscardo,2006:350). Uluslararası Ekoturizm Topluluğu sorumlu turistlerin özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır (Ekoturizm Sektör Raporu, 2012: 45):

- Sorumlu turistler, çeşitli sosyal ve sportif faaliyetlere katılan 35-34 yaşları arasında genellikle %52 erkek ve %48 kadınlardan oluşmaktadır.
- Sorumlu turistler ve sorumluluğa yatkın bireyler, üst gelir gruplarından olup, bunların %26,6’sı 90,000 USD’nin üzerinde gelire sahiptir ve %39,5’i yönetici pozisyonundadır.

- Sorumlu olan turistlerin eğitim seviyesinin %82'si lisans mezunundan oluşmaktadır
- Sorumlu bir turistin bir yıllık seyahat masrafları, normal bir turistin harcamasından ortalama olarak 2000\$ daha fazladır. Ek olarak, sorumlu turistlerin %26'dan fazlası bir destinasyon da 1000-1500\$ harcamaktadır.
- Sorumlu turistlerin %50'den fazlası gittikleri yerler de 8-14 gün arası kalmaktadır.
- Sorumlu turistlerin %60'ı eşleriyle %15'i çocuklarıyla ve %13'ü yalnız seyahat etmektedir.
- Sorumlu turistin destinasyonda aradığı koşullar temiz bir doğa, yerel kültür, yaban hayatı ve yürüyüş yapabilme olanaklarıdır.
- Sorumlu turistler gittikleri her yerde yeni yerler görmek ve yeni deneyimler yaşamak isterler.

Sorumlu turistler gezi süresince kendi davranışlarından sorumlu olan ve yapacakları tatilin etkilerinin neler olduğunun sorumluluğu ile davranan kişilerdir. Sorumlu bir turist ayrıca dinlenmek, rahatlamak ve tatilde iyi vakit geçirmek isteyebilmektedir. Etik bir yaşamı tercih etmiş olan kişiler, tüm seçimlerinde bilinçli, akıllı ve cesur davranabileceklerdir. Bu nedenle etik bir tüketici tatil yaparken tercihini etik bir tatil sürecinden yana kullanabilmektedir (Weeden, 2013: 41) Dünyada yaşanan ekonomik, sosyal ve teknolojik değişimlerle birlikte turizmdeki tüketim kalıplarında da önemli değişimler ve dönüşümler gözlenmektedir. Stanford yapmış olduğu çalışmada, günlük yaşamda etik algıları ve eğilimleri daha yüksek olan bir turistin, tatil sırasında kaynakların tüketimine ve su kullanım oranına dikkat eden ve geri dönüşüm ürünlerini tercih ederek yeniden kullanımına katkıda bulunan sorumlu bir turist olarak hareket edebileceğini söylemektedir. Bununla birlikte, sorumlu turist kavramının tanımının tam olarak yapılmamış olması üzerine Stanford “sorumlu turist” ve “sorumlu olmayan turist” kavramlarını ayırtarak sorumlu turist kavramına bir tanım getirmiştir ve sorumlu turistin özelliklerini aşağıdaki şekilde özetlemiştir (2006: 97):

- Çevreyi, kültürünü, güvenliğini, yerel sorunlarını bilen ve anlayan,
- Bunun için daha fazla zaman ve para harcayan,
- Çevreye, insanlara, toprağa, yasalara saygı duyan ve takdir eden,
- Hoşgörülü, yargısız ve farklılıkları kutlamaya açık,
- Çevreyle, insanlarla, kültürle ilgilenen ve etkilenen,

- Onların ve diğerlerinin yüksek standartta olmasını bekleyen,
- Karşılığını veren turistlerdir.

Tablo 1.1. Sorumlu Turist ve sorumlu olmayan turist

<i>Sorumlu Turist</i>	<i>Tanım</i>	<i>Sorumlu Olmayan turist</i>
Farkında olan	Farkındalık	Farkında olmayan
Fazla zaman ve para harcayan	Harcama	Fazla zaman ve para harcamayan
Saygı duyan takdir eden	Saygı	Saygı duymayan taktir etmeyen
Farklılıkları kutlamaya açık	Tarafsızlık	Farklılıkları kutlamaya açık olmayan
İlgilenen ve etkilenen	Bağlanma	İlgilenmeyen ve etkilenmeyen
Yüksek kalite	Kalite	Düşük kalite
Karşılıklı	Karşılıklılık	Karşılıksız

Kaynak(Stanford, 2006:197)

Krippendof göre sorumlu bir gezgin doğaya en az zarar veren, gittiği bölgelerin insanlarına ve kültürlerine saygı duyan ve fayda sağlayandır. Harcayacağı parasının kaynağını bildiği ve bu harcamalarından kimin kar edeceğini bildiği ürün ve hizmetleri tercih etmektedir (1984: 132). Sorumlu bir turist konaklayacağı mekânlarını tercih ederken ulaşım aracı seçerken gittiği destinasyonda hediyelik eşya alırken fayda sağlayacağı ilkeleri göz önünde bulundurmaktadır. Ziyaret edeceği destinasyonda deneyimlerinin kalıcı olması için mümkün olduğu sürece daha çok kalmaktadır. Sharpley göre, sorumlu bir turiste değerden çok kalite aranmalı, daha maceracı, daha esnek, çevreye daha duyarlı ve geleneksel kitle turistinden olduğundan daha fazla özgünlük aramaktadır (1994: 84).

UNWTO (2005)'nin yaptığı çalışmada, sorumlu bir turistin tatil yapacağı yerlerde yerel dilde birkaç kelime öğrenmesi ve konuşmasının önemli olduğu, bunun yerel halk ile iletişim kurmasına yardımcı olacağını belirtmektedir. Sorumlu bir turistin başkalarının fotoğrafını çekmeden önce izin alması gerektiğini çünkü mahremiyetin, herkesin olduğu kadar önemli olduğunun unutulmaması gerektiğinin altı çizilmektedir. Bununla birlikte, bir turistin konakladığı süre zarfında hizmet eden personele saygı göstermesi gerekmektedir. Nesli tükenmekte olan bitki ve hayvansal ürünleri tercih etmemesi gerektiği ve minimum karbon ayak izi ve iyi bir izlenim bırakılması gerekliliklerine değinilmektedir.

2.2. Sorumlu Turizmin Gelişimi

Bu bölümde sorumlu turizmin gelişiminde etkili olan, sürdürülebilirlik kavramı, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir turizm kavramlarının alın yazından elde edilen tanımlarını ortaya koymaya çalışacağız.

2.2.1 Sürdürülebilirlik kavramı

Turizm, dünyanın en hızlı büyüyen sektörlerinden biridir ve önemli bir ekonomik getirisi olan doğal ve kültürel yapılara bağlı olan bir sektördür. Bu nedenle turist çeken tarihi ve doğal yapıların korunmasına dayalı bir turizm planlamasına ve politikasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada sürdürülebilirlik, söz konusu ihtiyacı karşılamak adına önem taşımaktadır. Turizm sektöründe sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için o destinasyonun doğal, tarihi ve sosyo-kültürel kaynaklarının koruma-kullanma dengesi gözetilerek sürdürülebilir kılınması gerekmektedir. Bu bağlamda sürdürülebilir turizm kavramı ön plana çıkmaktadır. Sürdürülebilir turizm, sürdürülebilirlik ilkesi ile ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel boyutlar dikkate alınarak turizm kaynaklarının korunması ve geliştirilmesi anlamına gelmektedir. Turizmde sürdürülebilirlik anlayışı, sürdürülebilir turizmin önemli bir bileşeni olan doğal çevreye daha çok önem verilmesi gerektiğini vurgulayan yeni bir turizm kültürünü ortaya çıkarmaktadır. Öyle ki sürdürülebilir turizm, Dünya Turizm Örgütü tarafından, ev sahibi ülkenin yaşam kalitesini iyileştiren, ziyaretçilere kaliteli bir hizmet deneyimi sağlayan ve bölgenin çevre kalitesini iyileştiren bir turizm türü olarak tanımlanmaktadır (Bahçeci,2013: 5).

Sürdürülebilirlik, *“ekolojinin en geniş sınırları içinde ekonomik büyümenin ve kalkınmanın karşılıklı etkileşim ile sağlanacağı ve zaman içinde korunacağı doktrindir”* (Ortak Geleceğimiz, 1991: 71). Sürdürülebilirlik kavramı geçmiş yıllarda sadece çevre ile sınırlı bir kavram olarak tanımlanırken 20.yy’da ekonomik, politik, kültürel ve sosyal alanlara da yansımış olan bir kavramdır (Beyhan, 2004: 7-9). Bütünsel yaklaşım içinde sürdürülebilirlik, sonsuz olma özelliği veya aşırı bozulma olmadan tüketilmeden korunabilme ve gelecek nesiller için sürekliliğin sağlanabilmesi olarak ifade edilmektedir(Atalar, 2009:6). Latince *“Sustinere”*, İngilizce *“Sustainability”*, Türkçede ise *“Sürdürülebilirlik”* olarak tanımlanan kavram etimolojik olarak kendini

devam ettirme, sürdürme ve sağlama anlamları içermektedir (Karayılan, 2014: 8). Günümüzde sürdürülebilirlik birçok sektörle ilişkili olsa da genel görüş itibariyle hangi sektörde olursa olsun kaynakların korunması amacını gütmektedir (Baykal ve Çimen, 2015: 12).

Sürdürülebilirlik, günümüzdeki toplumlarının eylemlerinin kültürün temelini oluşturan temel yaşam sistemlerini olumsuz ve kabul edilemez bir şekilde değiştirmedeği ve şimdiki neslin gelecek nesillerin seçimlerini olumsuz etkilemediği görüşüne dayanmaktadır. Ulaşılmak istenen refah adına benimsenen "ne pahasına olursa olsun ekonomik büyüme ve maksimum kar" düşüncesi insan ve çevre arasında olan dengenin çevre aleyhine bozulmasına neden olmaktadır. Sürdürülebilirlik için en büyük motivasyon, insanın yarattığı olumsuz etkilerin kabul edilemez olduğu fikrinin yanı sıra gelecek nesillere bir seçenek bırakma düşüncesi olarak görülmektedir (McCool, 2016, :6).

Yirminci yüzyılda yaşanan sosyo- ekonomik gelişmelerin ekosisteme verdiği tahribatlar ve küresel düzeydeki sorunlar sonucu sürdürülebilirlik düşünceden kavrama geçmeye başlamıştır (Bozlağan,2007:1026). Sürdürülebilirliğin üç farklı ve iç içe geçmiş boyutu vardır bunlar; ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel boyutlardır. Bunlar arasında herhangi bir öncelik sıralaması yoktur ve aralarındaki dengeyi korumak son derece önemlidir. Ancak sosyal ve endüstriyel faaliyetlerin doğayı nasıl etkilediğine dair yeterli bir anlayış olmadan boyutları bütünsel düşünmenin ve dengelemenin imkânsız olacağı ifade edilmektedir. (Henriques, 2004: 27 ; Hutchins ve Sutherland, 2008: 1688).

Sürdürülebilirlik, ekonomik kalkınmayı sağlamanın yanı sıra fiziksel, kültürel ve sosyal çevrenin korunması ve geliştirmesine de odaklanır ve gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır. Ekonomik büyüme hem pazarlanan malların hem de çevre koruma ürünlerinin kişi başına tüketim potansiyeli olarak değerlendirilen refah düzeyinde bir azalmaya neden oluyorsa bu büyüme sürdürülebilir büyüme olarak kabul edilmemektedir. *“Sürdürülebilirlik; bir toplumun, ekosistemin ya da sürekliliği olan herhangi bir sistemin işlevini kesintisiz, bozulmadan, çürümeye meydan vermeden, aşırı kullanımla tüketmeden ya da hayati bağı olan ana kaynaklara aşırı yüklenmeden varlığını devam ettirmesini sağlamaktır”*(Karaman, 1996:102). Ancak artan nüfusun ihtiyaç ve beklentilerine bağlı olarak sürece dahil olan doğa ve insan kaynaklarının miktarında ve bileşiminde üretim ve gelişme devam ettikçe değişiklikler olacaktır. Bu durumda sürdürülebilir kalkınma için fiziki ve beşeri sermayeye yapılan yatırımların

değerinin en az kullanılan doğal kaynakların değerine eşit olması beklenmelidir (Fisunoğlu, 1990: 39).

İnsanoğlu sürekli bir gelişim göstermekte ve bugün büyük ölçekli küresel sorunlara çözüm bulmak için kullanılacak olan ekonomik araçlara, teknolojik bilgilere ve sofistike bir küresel iletişim ağına sahip olmaktadır. Böyle bir çağda ekonomik sürdürülebilirliğin amacı, çevreyi korumak ve toplumun refahını ön planda tutarak sürdürülebilir ekonomik gelişmeyi sağlayacak küresel topluma geçiş yapmaktadır (Smith, Hargroves ve Desha, 2010: 3). Ekonomik anlamda sürdürülebilirlik, toplumun tüm üyelerinin en az temel ihtiyaçlarını karşılamalarına ve gelecek kuşaklara benzer veya daha iyi fırsatların aktarılmasını sağlayacak ekonomik bir yapının oluşturulmasıdır. Ekonomi sürekli olarak değişime uğramaktadır. Dolayısıyla toplumun yaşam standartlarını ve refah seviyesini etkilemektedir. Ekonominin sürdürülebilir bir yapıda olması toplumun yaşam standartının ve refah seviyesinin artması veya aynı seviyede kalması anlamına gelmektedir (Sarkım, 2007: 56-57).

Sürdürülebilirliğin üç temel direğinden biri olan çevresel sürdürülebilirlik, yalnızca insanların yetenekleriyle değil tüm canlıların kendilerine elverişli bir çevrede hayatta kalabilmeleri ve bunu sağlayabilecek kaynakların korunmasıyla ilgilidir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızlanan sanayileşme ile birlikte üretim artmış, artan üretim hammadde ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Sanayileşmedeki bu gelişme ve dönüşüm sürecinde kaynakların aşırı kullanımı doğrudan çevrenin yoğun tahribatına yol açmıştır (Sipahi, 2010: 333). Doğa ile insan arasındaki denge bozulmaya başlamış; üretim, yöntem ve mekanizmalar karşısında doğanın kendini koruma ve yenileme yeteneği azalmış ve birçok yerde çevresel bozulmalar başlamıştır. Bu durum geri dönüşü mümkün olmayan olumsuzluklara yol açmıştır (Baykal ve Baykal, 2008: 4).

Son yıllarda çevresel faktörlerin ön planda tutulması ile sürdürülebilirlik kavramı önem kazanmaya başlamıştır. Çevresel faktörler üzerine uluslararası sektörler, vakıflar, kalkınma ajansları ve yapılan eğitimler ‘eko-gelişme/eko-ekonomi’ sloganı altında sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaya yöneliktir (Lele, 1991: 607). Sürdürülebilir kalkınmanın ekolojik boyutunun ekosistem içindeki biyolojik ve fiziksel denge sınırları içinde olması çok önemlidir. Başka bir deyişle ekolojik sistemin yaşanan değişikliklerden kaynaklanan hasarını en aza indirmek amaçlanmaktadır. Çevrenin geri döndürülemez şekilde zarar görmesi, gelecek neslin mevcut biyolojik çeşitlilikten yararlanamayacağı anlamına gelmektedir (Gürlük, 2010: 87).

Sürdürülebilir gelişme kavramı, 1972 ile 1992 yılları arasında düzenlenen bazı uluslararası konferans ve kongrelerde tartışılmış ve teorik zemini söz konusu tartışmalardan hareketle ortaya konulmuştur. Sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk olarak 1972’de Stockholm’de Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansında yapılan müzakereler sonucu ekonomik gelişmenin durdurulamayacağı fakat çevreye uyumlu ve az zarar verecek şekilde gerçekleştirilebileceği fikriyle ortaya atılmıştır (Doğan,2014: 11-14). 1972’de katılımcı ülkelerin liderlerinin doğaya uyumlu ekonomik kalkınma konusunu tartıştıkları forum olan Stockholm Konferansı’nda çevreye duyarlı yönetim için ilkeler belirlenmiştir. Bu konferansta ortaya çıkan bildirgenin önsözünde “*Çevrenin geliştirilmesinin ve korunmasının insanların refahını ve tüm dünyadaki ekonomik gelişmeyi etkileyen esas konu*” olduğu vurgulanmıştır (Turgut 2001: 704).

Sürdürülebilir kalkınma kavramının önemine ilişkin daha geniş bir çerçeve ve değerlendirme, 1987 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun Ortak Geleceğimiz (Our Common Future) adlı raporunda sunulmuştur. Komisyon başkanı olan Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland’ın ismiyle de anılan rapor, sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin kamuoyunda farkındalığın artmasını sağlamıştır. Brundtland Raporu’nda sürdürülebilir kalkınma, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden mevcut nesillerin ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma olarak tanımlanmıştır (Doğan,2014: 11-14). Sonraki süreçte sürdürülebilir kalkınma anlayışı tüm sektörler için geçerli olmuş ve turizm sektöründe de sürdürülebilirlik felsefesi genişlemeye başlayarak, çeşitli sürdürülebilir uygulamalar geliştirilmiştir.

2.2.2. Sürdürülebilir turizm

Dünyanın en büyük sektörlerinden biri olan turizm, kültür ve çevre üzerinde olumlu etkileri olduğu gibi olumsuz etkilerinin de olduğu bilinen bir gerçektir. Kontrolsüz ve plansız bir şekilde hızla gelişen turizm anlayışı zamanla kıt kaynakların tükenmesine, bozulmasına ve yıpranmasına neden olacaktır (Çelik ve Bahar, 2014: 369). Birçok ülkede siyasi, ekonomik ve sosyal kalkınmanın en önemli araçlarından biri olan turizm, kültürel ve sosyo-ekonomik kalkınmanın üzerinde olumlu etkilerinin yanı sıra yerel kimliğin kaybolması ve çevrenin bozulması gibi olumsuz etkileri de bulunmaktadır (Kuntay, 2004: 48). Bu durum, sürdürülebilir gelişmenin önem taşıdığını

ve amacın hem bugünün nesillerinin hem de gelecek nesillerin yaşam standartlarını iyileştirmek olduğuna işaret etmektedir(Çevirgen, 2003:171).

Günümüzde sürdürülebilirlik kavramı birçok bölgesel kalkınma stratejisi içinde yer almaktadır. Sürdürülebilir turizm; ekonomik, çevresel ve sosyal yaşamı koruyan, turizmin yönetimini ve geliştirilmesini sağlayan her türlü faaliyet olarak tanımlanmaktadır (Niedziolka, 2012:160). Fakat sürdürülebilir turizmin; turizm türlerinin çevresel değerlerini turizmin temel bir unsuru olarak kabul etmesi, koruması, turizmin ekonomik kalkınmasının ekolojik değerlerinin korunması ile uyumlu olarak gerçekleştirilmesi, turizm faaliyetlerinin planlanması ve çevreye duyarlı bir şekilde yürütülmesi anlamına gelmektedir (Akşit, 2007:130). Bu anlamda sürdürülebilir turizm bir turizm türü değildir, tüm turizm türleri için, kaynağa duyarlı tüm politika ve uygulamaları kapsayan bir felsefe olarak görülebilmektedir (Can, 2013: 23-40).

Sürdürülebilir turizm, çevre ve turizm arasında olan ilişkiye dayanmaktadır (Kaypak, 2010: 100). Turizm sektörü diğer ekonomik sektörlere göre çevresel kaynaklardan en çok istifade eden sektörlerin başında gelmektedir. Turist talebine yön veren faktörlerin başında destinasyonun çevresel kaynakları gelmektedir. Bu kaynaklar insanların destinasyon seçiminde önemli bir faktördür ve çevresel kaynaklar sürdürülebilir politikalar temelinde koruma-kullanma dengesi gözetilmeden zarara uğradığında destinasyon kendi otantikliğini/özgünlüğü kaybederek çekiciliği ortadan kalkacaktır. Dolayısıyla uzun vadede destinasyonun kendi yaşam döngüsü, çevresel açıdan sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi ile mümkün olabilecektir (Kahraman ve Türkay, 2012: 44). Bu nedenle, turizm politikaları belirlenirken kısa vadeli ve yüksek kar hedefli kararlar yerine uzun vadede turizmin sürdürülebilirliğini sağlayacak doğal, ekolojik, tarihi ve kültürel kaynakların verimli kullanılmasına yönelik kararlar alınmalıdır (Sarkım, 2008: 56-57).

Sürdürülebilir turizm, turizmin devamlılığı için temel çevresel süreçlerde doğal/kültürel mirasın ve biyolojik çeşitliliğin korunmasında önemli rol oynayan çevresel kaynakların verimli kullanımının sağlanması anlamına gelmektedir. Ayrıca sürdürülebilir turizm yerel halkın özgün kimliklerine saygı duymaya, kültürel mirasa ve geleneksel değerlere ulaşmaya, kültürlerarası anlayışa ve hoşgörüyeye katkı sağlayabilmektedir. Bununla birlikte sürdürülebilir istihdam ve gelir fırsatları yaratan, yoksulluğu azaltan ve bütün paydaşlara sosyo-ekonomik fayda sağlayan uzun vadeli faaliyetleri kapsamaktadır (Tanguay vd. 2011: 3-4). Böylelikle doğal çevre, kültürel değerler ve yerel nüfusun kimliği, o destinasyonda gelişen turizmin metaları olarak

değil, ortak yarardan beslenen unsurları olarak algılanabilmektedir (Solmaz, 2019: 1180).

Sürdürülebilir turizmin gerçekleşmesi ve istenilen gelişmelerin sürdürülebilir olması için kriter olabilecek tüm göstergelerin belirlenmesi gerekmektedir. Belirlenen göstergeler turizmin ekonomik, çevresel, sosyo-kültürel ve diğer alanlarda neden-sonuç ilişkilerinin kurulmasına olanak sağlamalıdır. Öyle ki sürdürülebilir turizm ancak ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel sürdürülebilirliğin bütünsel olarak sağlanmasıyla gerçekleşebilecektir. Günümüz ihtiyaçlarını karşılayan turizm planlaması ve politikası, geleceğin ihtiyaçlarını dikkate almalı ve kaynakların tahribatını önleyerek gelişimine katkıda bulunmalıdır (Baran, 2015:74).

Dünya Turizm Örgütü'ne göre sürdürülebilir turizm; *“çevreye zarar vermeden ve değiştirmeden korunması, ekosistemlerin, biyolojik çeşitliliğin ve kültürel unsurların sürdürülebilirliği ve mevcut kaynakların sosyal, estetik ve ekonomik ihtiyaçları karşılayacak şekilde yönetilmesi”* olarak tanımlanmaktadır (UNWTO, 1998). Başka bir ifadeyle yerel halkın ve turistlerin gelecekte de benzer ihtiyaçlarının karşılanabilmesinin yolu sürdürülebilirlik felsefesi temelinde geliştirilecek turizm politikası ve planlamasından geçmektedir (UNWTO, 1998). Bu doğrultuda, Dünya Turizm Örgütü sürdürülebilir turizm adına 12 hedef belirlemiştir. Söz konusu hedefler Tablo 2’de verilmektedir.

Tablo 1.2. Sürdürülebilir turizm için dünya turizm örgütü 12 hedef belirlemiştir;

1.Ekonomik Süreklilik	Turizm destinasyonlarının ve işletmelerinin uzun vadede refah ve fayda sağlamaya devam edebilmeleri için yaşayabilirliğini ve rekabet edebilirliğini sağlamak
2.Yerel Ferah	Ziyaretçi harcamaları da dahil turizmin ev sahibi destinasyonun refahına olan katkısını en üst düzeye çıkarmak.
3.İstihdam Kalitesi	Turizm tarafından yaratılan ve sağlanan yerel işlerin sayısının ve kalitesinin, ücretin, hizmet koşullarının, cinsiyet, ırk, engellilik veya başka yönden ayrımcılık yapılmadan herkese sunulması ve güçlendirilmesi.
4.Sosyal Eşitlik	Yoksullara sunulan fırsat, gelir ve hizmetleri iyileştirmek de dahil olmak üzere alıcı topluluk içinde turizmin ekonomik ve sosyal faydalarının yaygınlaşmasını sağlamak
5.Ziyaretçi Memnuniyeti	Cinsiyet, ırk, engellilik veya diğer yönlerden ayrımcılık yapılmaksızın tüm ziyaretçiler için ulaşılabilir, güvenli ve tatmin edici bir deneyim sunmak,
6.Yerel Kontrol	Yerel toplulukları, diğer paydaşlarla istişarede bulunarak kendi bölgelerindeki turizmin yönetimi ve gelecekteki gelişimi konusunda planlama ve karar verme süreçlerine dahil etmek ve bunları güçlendirmek.

7.Toplumsal Refah	Herhangi bir toplumsal bozulma veya sömürden kaçınarak sosyal yapılar, rahatlık ve yaşam destek sistemlerine erişim dahil yerel toplumlardaki yaşam kalitesini korumak ve güçlendirmek.
8.Kültürel Zenginlik	Ev sahibi toplulukların tarihi mirasına, özgün kültürüne, geleneklerine ve farklılıklarına saygı duymak ve geliştirmek.
9.Fiziki Bütünlük	Çevrenin fiziksel ve görsel bozulmasından kaçınarak hem kentsel hem de kırsal alandaki manzaraların kalitesini korumak ve geliştirmek.
10.Biyolojik Çeşitlilik	Doğal alanların, habitatların ve vahşi yaşamın korunmasını sağlamak ve onlara verilen zararı en aza indirmek. Kaynak Verimliliği: Turizm tesislerinin ve hizmetlerinin işletilmesi ve geliştirilmesinde kıt ve yenilenemeyen kaynakların kullanımını en aza indirmek.
11.Kaynak Verimliliği	Turizm firma ve hizmetlerinin gelişim ve işletmesinde sınırlı ve yenilemeyen kaynakların kullanımını asgariye indirmek.
12.Çevresel Safılık	Turizm işletmeleri ve ziyaretçiler tarafından oluşan atıkları ve hava, su ve toprak kirliliğini en aza indirmek.

Kaynakça (UNWTO, 2013:120).

1992’de Rio de Janeiro’da Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu başkanlığında yapılan konferansta; dünyanın zamanla daha çok kirlendiği ve bu çevresel kirliliğe genellikle gelişmiş ülkelerin neden olduğu, temizlenmesi için bu ülkelerin daha çok çaba sarf etmeleri ve maliyetlerini karşılamaları gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca konferansta gelişmiş ülkelerin gelişmemiş ülkelere, çevre ile uyumlu şekilde yaşam standartlarının gelişmesi için yardım etmeleri gerektiği de belirtilmiştir (Sharpley, 2010: 5). Turizmin gelişimindeki ana rol, destinasyonun daha geniş ekonomik ve sosyal gelişimine olan katkılarıdır. Bu sebeple sürdürülebilir turizmin gelişmesi, turizm yoluyla sürdürülebilirliği sağlamanın yolu olarak düşünülmelidir. Turizm yalnızca çevresel açıdan sürdürülebilir olmakla kalmamalı bunun yanında daha geniş sürdürülebilir kalkınma politikalarına ve amaçlarına kalıcı bir katkıda bulunmalıdır (Sharpley ve Telfer, 2008: 42). Bianchi sürdürülebilir turizmi, destinasyon ömrünü hesaba katarak ortaya yeni çıkan destinasyonlarla rekabet edebilir olması, doğayla uyumlu biçimde kültürel mirasları koruması ve ilk kez gelen turistleri, tekrar gelen turistler kadar memnun etmesi şeklinde yorumlamıştır (2004:56). Demir ve Çevirgen (2006) ise, turizmin sürdürülebilir gelişmesi için doğal, tarihi, kültürel ve çevresel kaynakların zarar görmemesi gerektiğini belirtmektedir (2006:105).

Bahar, Samırkaş ve Çelik göre sürdürülebilir turizm; geleneksel turizm anlayışına bağlı bir turizm türünden ziyade kendisini sürdürülebilir turist, eko turist, sorumlu turist gibi gören ve çevreye duyarlı, gittiği destinasyonun gelenek ve göreneklerini merak eden bireylerin katılacağı bir turizm türü olarak tanımlamaktadırlar (2015: 45). Avcıkurt sürdürülebilir turizmi, turizm sektöründeki turistlerin çevre ve

yerel topluluk arasındaki etkileşimlerden kaynaklanan gerilimleri azaltmaya yönelik olumlu bir yaklaşım olarak tanımlamaktadır. Hu ve Wall ise sürdürülebilir turizmi hem yerli nüfusun hem de destinasyonu ziyaret eden turistlerin ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılamalarını kısıtlamayacak şekilde gerçekleştirilen bir turizm anlayışı olarak tanımlamıştır (2005:14).

Sürdürülebilir turizm ve sorumlu turizm kavramları bir arada değerlendirildiğinde sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi açısından her iki kavramın da aynı amaca sahip olduğu görülmektedir. Bu bakımdan sorumlu turizm; çevresel bir bütünlük, sosyal adalet ve destinasyonların ekonomilerinin geliştirilmesi noktalarında sürdürülebilir turizme benzemektedir. Fakat iki kavram arasında temel farklılıklardan birisi, sorumlu turizmde kişiler, kurumlar, örgütler yaptıkları eylemlerin yaratacağı sonuçlarından sorumlu kabul edilmeleridir (Güzel, 2013: 34). Sürdürülebilir turizmin uygulanması ve yönetilebilir olması önem arz etmektedir. Bu durumlarda özellikle devletler, yerel halk, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör gibi karar alıcı tüm paydaşların rekabeti ve birbirinden ayrı siyasi eğilimleri bazen sürdürülebilir uygulamalar açısından sorunlara yol açmaktadır (Mercan ve Özkök, 2013: 411).

2.2.3. Sürdürülebilir kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma kavramı İngilizce’de “sustainable development” olarak, kentbilim terimleri sözlüğünde ise “*çevre değerlerinin ve doğal kaynakların savurganlığa yol açmayacak biçimde akılcı yöntemlerle bugünkü ve gelecek kuşakların hak ve yararları da göz önünde bulundurularak kullanılması ilkesinden özveride bulunmaksızın ekonomik gelişmenin sağlanmasını amaçlayan çevreci dünya görüşü*” olarak ifade edilmektedir (Engin ve Akgöz, 2013:10-60). Uluslararası işletmelerin ve ülkelerin kâr amaçlı ve üretim odaklı çalışmalar yapması, çevreye zarar veren etkenlerin küresel boyutlara ulaşmış olması sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıkmasına ve gün geçtikçe bu kavramın öneminin artmasında etkili olmuştur. Sürdürülebilir kalkınma kavramının özünde çevrenin korunması ile kalkınmanın sağlanması arasında bir dengenin olduğu ifade edilmektedir (Duran,2018: 15).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı devletler, sivil toplum kuruluşları, kurumsal sektör temsilcileri ve akademisyenler tarafından sıkça kullanılmakta ancak literatüre bakıldığında farklı kişilerin kavrama farklı anlamlar yükledikleri görülmektedir. Bu durumun nedeni ise temelde insanların çevreye yaklaşımını belirleyen iki farklı görüşün

olmasıdır. Bu görüşlerden ilki, 16 ve 17. yüzyıllarda insanın çevrenin efendisi olduğunu iddia eden insan-merkezci yaklaşımdır. İnsan çıkarlarının her şeyin üzerinde tutulduğu bu görüş, canlı ya da cansız bütün varlıkların insanın mutlu olması ve insana fayda sağlaması amacıyla var olduğunu savunmaktadır. Fakat sanayi devrimi sonrası kaynakların hiç tükenmeyecekmişçesine kullanımı ve artan tüketim odaklılık ekosistemi olumsuz etkilemesiyle ikinci görüş olan çevre-merkezci savunular ortaya çıkmaya başlamıştır. Çevrenin bütünlüğünü savunan bu görüş canlı ya da cansız bütün varlıkları doğanın bir parçası olarak görmekte ve insanların yaşamını devam ettirebilmek için çevre ile uyum içinde yaşamaları gerektiğini vurgulamaktadır. İnsan-merkezci görüşü savunanlar ise insan zihninin kendisine uygun teknolojiler geliştirme yeteneğine sahip olduğunu, böylelikle insanların kendilerini doğal tehlikelerden koruyabileceğini ve çevresel sorunlara çözümler bulabileceğini ifade ederek teknolojinin ön planda tutulduğu, insanın merkezde yer alması gerekliliğini benimsemektedirler (Roney, 2011: 120).

Sürdürülebilir kalkınma değişik alanlarda farklı şekillerde tanımlanmış olup genel anlamıyla bir görev şeklinde ifade edilmektedir (Mawhinney, 2002: 5). Sürdürülebilir kalkınma, insan ile doğa arasında denge kurarak doğal kaynakları tüketmeden gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasına ve kalkınmasına imkân verecek şekilde bugünün ve geleceğin yaşamını ve kalkınmasını programlama anlamını taşımaktadır (Karabıçak ve Özdemir, 2015: 44-45). Sürdürülebilir kalkınmanın temel unsurları; toplumsal hayat düzenine daha fazla dikkat ve saygı göstermek, ekosistemde yaşayan canlıların türlerini korumak, yenilenmesi imkânsız olan kaynakların tüketimine son vermek, dünyadaki doğal kaynakların dengesini sağlamak ve doğaya karşı saygılı olmak, küresel bilinci artırmak şeklinde sıralanabilir (Adams ve Thomas, 1993: 596).

Sürdürülebilir kalkınma, kaynaklardan ödün vermeden büyüme ve zenginleşmeye odaklanmaktadır. Ancak bunun küresel ölçekte nasıl başarılacağına ilişkin küresel çözümler tam anlamıyla ortaya konulamamaktadır. Dünyada üretim ve tüketimi azaltacak adımların yeterince atılmamış olması, doğal kaynakları yok eden ve doğal çevreye zarar veren sektörlerin gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere kayması küresel çözümleri zorlaştırmaktadır (Turgut, 2014: 142). Bu noktada ekonomik özgürlük, çevresel bütünlük ve eşitlik ilkelerinin birbirleriyle olan entegrasyonunun önem taşıdığı söylenebilir. Başka bir ifadeyle söz konusu ilkelerden herhangi birinin eksikliği sürdürülebilir kalkınmayı engellemektedir (Bansal, 2005: 198). Bununla birlikte çevresel sorunlar artıkça sorunların sınırsızlığı fark edilerek sorunun çözümü

için ulusal ve uluslararası düzeyde çaba sarf edilmeye de başlanılmıştır (Najam ve Cleveland, 2003: 125). Deniz ve nehirlerdeki su kirliliği, endüstriyel atıkların yarattığı hava kirliliği ve buna bağlı ortaya çıkan sera etkisi sonucu küresel iklim değişikliği gibi aşılması zor bir sorun karşısında devletlerin ortak stratejiler geliştirmesi gerektiği açıktır. Çevre sorunlarının artması ile hızla genişleyen çözüm arayışları ve girişimler hem ülkelerin gündeminin belirlenmesinde hem de küresel düzeyde çevre politikalarının oluşturulmasında etkili olmaya başlamıştır (Sipahi,2010: 9).

Bu doğrultuda 1972 yılında Birleşmiş Milletler tarafından organize edilen Stockholm konferansında küresel ölçekte ilk adım atılmıştır (Keleş vd, 2009: 442). 113 farklı ülkenin katılımıyla gerçekleşen konferansta çevresel konularda kamuoyu farkındalığının gelişmesi ve küresel çapta çevre konusundaki sorunlara yoğunlaşılması gerektiği vurgulanmıştır (Ertürk, 2009: 323). Yapılan konferansta, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklar giderilmedikçe çevre sorunlarının düzelmeyeceği; kalkınmanın çevrenin korunmasıyla çelişmemesi ve çevrenin korunmasının kalkınmayı geciktirmek için bir ‘mazeret’ olmaması gerektiği tartışılmıştır. Yapılan bu tartışmalar sonucunda, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre kalkınmanın temel amaç olması çevreyi koruma girişimlerinin ülkelerin kalkınma hedeflerine engel olarak görülmemesi gerektiği sonucuna varılmıştır (Ertürk, 2009: 323). Temelde azgelişmiş ülkelerin ekonomisinin yavaşlamasını istemenin, bu ülkelerin yoksullaşması sonucu çevre sorunlarının daha da büyümesine neden olacağı da ifade edilmiştir (Çukurçayır ve Sağır, 2009: 274). “*Gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerinden ödün vermeden günümüzün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma modeli*” olarak tanımlanan sürdürülebilir kalkınma kavramı, 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yayımlanan Brundtland Raporu olarak da bilinen Ortak Geleceğimiz (Our Common Future) raporundan sonra önem kazanmaya başlamıştır (Sipahi,2010:337).

25 Eylül 2015 tarihinde Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından gerçekleştirilen Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nde Binyıl Kalkınma Hedeflerinin devamı niteliğinde Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri adı altında 17 hedef kabul edilmiştir (UNDP, 2018; Türkiye Dışişleri Bakanlığı, 2018). Bu hedefler; “yoksulluğa son, açlığa son, sağlıklı bireyler, nitelikli eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği, temiz su, hijyen ve halk sağlığı, erişilebilir ve temiz enerji, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, sanayi inovasyon ve altyapı, eşitsizliklerin azaltılması, sürdürülebilir şehir ve

yaşam, sorumlu tüketim ve üretim, iklim eylemi, sudaki yaşam, karasal yaşam, barış ve adalet ve hedefler için ortaklıklar” şeklinde sıralanmaktadır (UNDP, 2018).

Uluslararası sözleşmenin imzalandığı Rio Konferansı’nda geliştirilen kriterler sayesinde sürdürülebilir kalkınma kavramı tüm dünyada uygulanmaya ve somutlaşmaya başlamıştır (Kahraman ve Türkay, 2006: 92). Konferansta çevre ve kalkınma arasındaki ilişki incelenmiş gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerde çevre, sosyal yaşam ve ekonomiyi dengelemek için geliştirilen politikalar oluşturulmuştur. Uygulanacak ve başarılı olacak politikaların gerektirdiği yüksek ekonomik maliyetler ise sorunların bugüne gelmesine neden olmuştur. Birleşmiş Milletler, Rio Konferansı’nda planlanan işlemlerin kapsamını gözden geçirmek ve durumu değerlendirmek için 1997 yılında Rio+5 zirvesini düzenlemiştir (Oku,2013: 6) Değerlendirmeler sonucu sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin uygulanmasında yetersiz ilerleme olduğu ve çevresel raporların da olumsuz ilerlediği görülmüştür. Dünya genelinde sera gazı emisyonları sonucu çevresel kirlilik oranında artış olduğu gözlemlenmiştir (Baker, 2006: 61).

Tüm bu sorunların ortadan kaldırılabilmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın gelişmesine katkıda bulunulabilmesi adına turizm sektörü de kendi üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmelidir. Öyle ki turizm sektörünün yaşanan krizler haricinde yıldan yıla hızla büyüdüğü ve dinamik bir özellik taşıdığı göz önünde bulundurulduğunda sürdürülebilir kalkınmaya sağlayacağı desteğin önemli olduğu anlaşılabılır. Turizm, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilere sahip ülkelerin kalkınmasında önemli katkılar sağlamaktadır. Diğer yandan turizm aracılığıyla ziyaret edilen destinasyonda turistler, işletmeler, çevre ve yerel halk arasında bütünsel ve yoğun bir ilişki kurulabilmektedir. Diğer sektörlerden farklı olarak turistin ürün ya da hizmete gelmesi sağlanmakta böylece destinasyon ön plana çıkmaktadır. Bu durum turizmde sürdürülebilir kalkınma açısından üç önemli sac ayağını meydana getirmektedir (UNWTO, 2005: 9-10). Bunlar; ekonomik kalkınma, sosyal kalkınma ve çevresel kalkınma şeklinde sıralanmaktadır. Gelir eşitsizliğinin ortadan kaldırılması, sürdürülemez üretim ve tüketim yapılarının kullanımlarının azaltılması, ekonomik ve sosyal kalkınmada çevresel kaynakların dikkate alınarak kaynak yönetimi oluşturulması sürdürülebilir kalkınma noktasında turizm sektörünün temel amaçları olduğu vurgulanmaktadır (UNWTO,2005:12). Turizmde sürdürülebilir kalkınmayı sağlayabilmek için bazı unsurların yerine getirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Aktaş, 2019: 45).

- Turistik ürün ve hizmetlerin kalitesini artırmak,

- Turizmde sürdürülebilir kalkınma göstergelerine ait ayrıntılara erişilebilirliği sağlamak,
- Turizm yönetimi için yeniliklere açık eylemlere ve en iyi uygulamalara öncelik vermek ve geliştirmek,
- Turizm mevsiminin faaliyetleri, esas olarak tarımı(örneğin biyolojik ürünleri) teşvik etmek,
- Turizm yönetimindeki yeni biçimler hakkında eğitimi ve bilinci güçlendirmek,
- Turistik ürünlerin yerel pazarlarla bağlantısını sağlamak.

Keating'e göre sürdürülebilir kalkınma, *“gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden mevcut ihtiyaçların karşılanması”* anlamına gelmektedir. Sınırlı dünya kaynakları, artan dünya nüfusu, küresel ısınma, çevre kirliliği, ekosistem içerisinde birçok türün yok olması gibi sorunlar sürdürülebilir kalkınmanın çözümüne odaklandığı başlıca noktalardır. Açıktır ki sorunların gerçekliği ve dünya kaynaklarını ne ölçüde etkilediği konusunda daha fazla araştırmanın yapılması gerekmektedir. Doğal kaynakların tüketimini azaltmak, çevresel düzenlemelere uyulması gelecek nesillerin yaşam hakkının sağlanması için atılması gereken adımlardır (1996-30-50).

Kaynak tüketimini azaltmak ve doğayı korumak için yeni teknolojiler üzerinde çalışılmalı, araştırma ve geliştirmeye (ar-ge) öncelik verilmeli ve salt tüketim odaklılığın önüne geçilmelidir. Sürdürülebilir kalkınma ekonomik gelişme ve yaşam standartları arasındaki ilişkiyi, yaşanan nüfus artışının etkilerini, çevresel kaynakların daha sürdürülebilir olması için gerekli teknolojik gelişmeyi, ekonomi ile çevre arasında olan ilişkiyi, canlıların yaşama hakları konusunu ve ekosistem içindeki bütünsel yaklaşımı açıklamaktadır (Swarbrooke, 1999:95). Dolayısıyla ekonomik büyüme ve çevresel kaynakların kullanımı arasındaki dengenin sağlanması, çevre üzerindeki olumsuz etkilerin azaltılması ve çevrenin korunması sürdürülebilir kalkınmanın amaçlarıdır. Bu bakımdan turizm sektöründe de sosyo-kültürel ve doğal çevrenin korunması ile ekonomik gelişim ve kalkınma arasındaki denge gözetilerek sürdürülebilirliğin sağlanması gerekmektedir (Öztürk, 2007:67).

2.3. Sorumlu Turizmin Boyutları

Turizm, makro ya da mikro ölçekte bir destinasyonun gelişimine katkı sunarak o destinasyonun alt ve üst yapısının güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Böylelikle hem turistler için yeni ve alternatif çekim unsurları yaratabilmekte hem de yerel halkın

refahına olumlu etki edebilmektedir. Başka bir deyişle, turizm doğrudan yarattığı istihdam ve iş olanakları ile destinasyonun ekonomik anlamda güçlenmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte otantik olanın peşinde koşan turistler açısından önemli bir çekicilik yaratan ve o destinasyona ait olan sosyo-kültürel ve çevresel değerler de turizm aracılığıyla korunabilmektedir. Bu bakımdan turizmin gerek ekonomik gerekse sosyo-kültürel ve çevresel olumlu etkileri oldukça fazladır. Bunun yanı sıra turizmin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel açıdan yaratmış olduğu olumsuz etkiler de olabilmektedir. Turizmin özellikle kendi kaynağı da olan doğal çevre üzerinde yaratmış olduğu olumsuz etki, turizmin sürdürülebilir kılınmasını ve ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkileri ile bütünsel bir şekilde düşünülmesini gerekliliğini ortaya koymaktadır. Turizm sektörü, faaliyet gösterdiği bölgede, doğal çekiciliklere ve yerel değerlere büyük ölçüde bağımlı olmaktadır. Bu sebeple turizm sektörü, turizmin olumlu ve olumsuz etkilerini birlikte değerlendirerek sorumluluk almalıdır (Frey ve George, 2010: 621).

Goodwin, Font ve Aldrigui'nin, yapmış oldukları çalışmada sorumlu turizmin, sürdürülebilirlik temelinde sosyal, ekonomik ve çevresel alanlarda sorumluluk almayı ve tüm paydaşlarıyla harekete geçmeyi gerektirdiğini ifade etmektedir. Özellikle turistik bölgelerin yönetiminde yalnızca doğal çevre boyutunun değil bunun yanında ekonomik ve sosyal çevre boyutlarının da dikkate alınması gerektiğinin ve bütünsel bir yaklaşım olmasının gerektiğini belirtmişlerdir (Goodwin vd, 2012: 399). Birden çok faktörlü yapıya sahip olan turizm sektörünün etkilediği ve sorumlu turizm temelinde dikkate alması gereken sorumluluklar dört ana başlıkta toplanmakta ve değerlendirilmektedir.

2.3.1 Ekonomik sorumluluk

Sorumlu turizm ekonomik ölçütlerde, yenilebilir ürünlerden bir üretim zinciri oluşturmayı ve üretim sonrası çevre üzerindeki etkileri en aza indirmek için yapılan araştırmaları kapsamaktadır (Yavuz, 2010: 65). Kaynakların tükenmesi sonucunda alternatif kaynakların ve sürdürülebilir kaynakların kullanımını teşvik etmektedir (Tıraş, 2012: 61). Küreselleşme ile birlikte, insanların ekonomik refahında bir artış söz konusu olmaktadır. Fakat nüfus artışı ile birlikte kaynakların çok fazla tüketilmesi kıtlık sorununun oluşmasına neden olmaya başlamıştır. Bunun üzerine, eşit dağılımı sağlamak ve yoksulluğu önlemek için ekonomik olarak sürdürülebilir ve daha sorumlu politikalar oluşturulması gerekmektedir (Doğan, 2010: 18). Tıraş'a (2012: 61) göre sorumlu turizmin ekonomik boyutu sürdürülebilir bir ekonomi temelinde üretim ve sürdürülebilir

sistemlerin oluşturulmasıdır. Ekonomik sürdürülebilirlik, çevresel faydalar ve ekonomik maliyetler arasındaki dengenin gözetilmesidir. Doğal kaynakların dengeli kullanımı, yenilebilir kaynakların oluşturulması ve korunması, yenilenebilir olmayan kaynakların ekonomik ömrü dikkate alınarak yenilebilir kaynaklar ile ikamesinin sağlanması söz konusu dengenin oluşturulmasındaki unsurlardır. Nitekim Herman-Daly de, yenilebilir enerji kaynaklarının kullanılmasının ve yenilenebilir olmayan kaynakların ise yenilebilir kaynaklarla değiştirilmesinin önemine vurgu yapmaktadır (2008:28).

Toplumun ihtiyaç ve isteklerinin karşılanması kalkınmanın temel amacı olmaktadır. Gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde birçok insanın yiyecek, giyecek, barınma ve iş gibi temel ihtiyaçları yeteri düzeyde karşılanamamaktadır. Bunun yanı sıra elbette insanların temel ihtiyaçlarının yanı sıra iyi bir yaşam kalitesi için de istek ve beklentileri olmaktadır. Bu ihtiyaç ve isteklerin karşılanması ise ekonomik büyüme ve kalkınma ile bağlantılıdır. Ancak ekonomik büyüme tek başına yeterli değildir. Yoksulluk ve eşitsizlik devam ettiği sürece hem çevresel hem de ekonomik krizler ortaya çıkabilmektedir. Toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamak ve daha iyi yaşam koşulları sunmak için ekonomik kalkınma adına eşit fırsatlar yaratmak önemlidir. Yüksek üretkenliğe sahipken yoksulluğun fazla olması çevre için bir tehdit oluşturabilir. Bu sebeple sorumlu bir kalkınma için hem toplumların üretkenlik potansiyelini artırmalı hem de insanlar için eşit fırsatlar yaratarak insan ihtiyaç ve istekleri karşılanmalıdır (WCED, 1987: 44).

Bütün sektörlerde olduğu gibi turizm sektöründe de faaliyet gösteren işletmelerin varlıklarını sürdürebilmeleri, işletme maliyetlerini karşılayabilmeleri ve yatırım getirilerini karşılayabilmeleri için belirli bir düzeyde gelir elde etmelerine bağlıdır. Bunun yanında sorumlu turizmi benimseyen işletmelerin gelir elde etmesinin yanında çeşitli sorumluluklar da alması gerekmektedir ve bu bağlamda ekonomik sorumluluk, yerel ekonomiyi ve yerel kaynakları desteklemek anlamına gelmektedir (Spenceley vd. 2002: 17-18). Turizmde temel ekonomik sorunların başında ekonomik sızıntının çok fazla olması ve sonuç olarak turizmden elde edilen gelirlerin çoğunun destinasyonun dışına çıkmasıdır. Bu kapsamda Ford ve Acott sorumlu turizm kapsamında, ekonomik sızıntıları azaltmaya ve ekonomik sürdürülebilirliğin desteklemesi gerektiğine yönelik stratejiler önermektedirler (Ford ve Acott, 2015: 2-5).

- Turizm sektörünün ekonomik getirisini artırmaya yönelik çalışmalar yapmak ve getirinin eşit bir şekilde paylaşılmasını sağlamak,
- Turizm sektöründe farklı alternatifler yaratmak,

- Düşük gelirli insanlar için istihdam olanakların yaratılması ve geliştirilmesi,
- Yerli halkın işgücü ve becerilerini istihdama dönüştürülmesi,
- Turizm sektörü ve ilgili sektörler arasında karşılıklı yarar sağlayan ekonomik ilişkiler kurmak,
- Sektörde oluşacak sızıntıları azaltmak ve etkiyi en üst düzeye çıkarmak (örneğin yerel gelirin mümkün olduğunca fazla gelir getirmesini sağlamak),
- Turizmdeki istihdamı ve satış stratejilerinde adil bir ticaret kuralı uygulanmasını sağlamaktır.

Ekonomik sorumluluğun bir başka konusu da turizmin yoksulluğu azaltmak için bir araç olabileceği olasılığıdır. Turizmin gelişmesi istikrarlı ekonomik büyümeye yol açabilmekte ve ekonomik büyüme yoksulluğun azaltılmasında etkili olabilmektedir. Turizm sektörü yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunabildiği gibi aynı zamanda bölgeler arasında gelir dağılımında bir adaletsizlik de yaratarak ve yoksulluğu artırmaktadır (Gartner ve Cukier, 2012: 558; Holden vd. 2011: 331). Bu noktada yerel ve merkezi yönetimlerin, turizmin yarattığı olumsuz ekonomik etkileri azaltmak ve eşit bir ekonomik dağılımı sağlamak gibi sorumlulukları bulunmaktadır. Ekonomik sorumlulukta bir diğer faktör, turizmin ekonomik olarak avantajlar yaratıp yaratmaması değil, yaratılan bu ekonomik avantajlardan kimin yararlanacağıdır (Giampiccoli ve Saayman, 2017: 17).

Doğan (2020: 18) sorumlu turizmin ekonomik boyutunu toplumun en azından birincil öneme sahip ihtiyaçlarını karşılamak ve sürdürülebilir bir ekonomi içerisinde gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir yapı oluşturmak olarak tanımlamaktadır. Turizm ekonomik getirisi yüksek olan sektörlerden biri olsa da ekonomik fayda arttıkça turistik cazibe merkezlerindeki değişimler de kaçınılmaz olmaktadır. Destinasyonlardaki tarihi ve doğal dokular zarar görebilmekte, doğal kaynaklar yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilmektedir. Dolayısıyla turizm sektörüne salt ekonomik araçsallık temelinde de bakmamak gerekir. Bu noktada sorumlu bir şekilde turizm sektörünün yaratacağı ekonomik faydayı uzun vadeli olarak planlamak gerekmektedir. Böylece yerel kalkınmada turistik yerlerin kültürel ve fiziksel taşıma kapasitesi aşılmamakta ve doğal/tarihi/kültürel değerler uzun süre korunabilmektedir (Çakılcıoğlu, 2013: 34).

Turizm sektörünün emek ve yoğun faaliyet göstermesi, turistik mal ve hizmetlerin üretiminde otomasyon imkânının diğer sektörlerle kıyasla daha zor olması sektördeki istihdamın önemini artırmaktadır. Turizmdeki istihdamın katkısı hem

ekonomik kazanç bakımından hem işsizlik oranlarının azaltılması bakımından önemli görülmektedir (Avcıkurt, 2007: 40). Ayrıca turizmin geliştiği bölgelerde turizmle uğraşan yöre halkı turizmin etkileri konusunda daha bilinçli olmaktadır (Caneday ve Zeiger, 1991: 193). Örneğin Jamaika’da turizmin yerel halk üzerindeki ekonomik etkisini belirlemek için yapılan bir araştırmada, turizm sektöründe doğrudan çalışan yerlilerin, sektörde çalışmayanlara göre turizmin etkisi konusunda daha bilinçli ve duyarlı oldukları sonucuna varılmıştır (Frater, 1998: 30). Bu bağlamda özetle turizm sektörü yerel nüfus için istihdam ve gelir yaratmanın yanı sıra yerel halkı turizm hareketi hakkında da bilinçlendirmektedir.

Turizm sektörünün ekonomik sorumluluklarını yerine getirebilmesi için çeşitli ilkeler ortaya koyulmuştur. Bunlardan en dikkat çekenini ise Cape Town Deklerasyonu’nda belirtilen ilkelerdir (Cape Town, 2002: 3-4). Buna göre;

- Turizm sektörünün gelişmesini sağlamak için öncelikle ekonomik getirisinin etkilerini değerlendirmek ve yerel halka fayda sağlayacak geçim kaynaklarının tercih edilmesine yönelik çalışmalar yapmak,
- Yerel halkın turizm işletmelerinde aktif rol almasını ve sektörden faydalanmasını sağlayarak oluşabilecek sızıntıları azaltmak, yoksulluğu turizm yoluyla azaltmaya yönelik ekonomik faydaları artırılmak,
- Turizm sektöründe amacı yansıtan, tamamlayan ve iyileştiren kaliteli ürünler geliştirmek,
- Destinasyonda doğal ve kültürel bir sosyal bütünlüğü yansıtarak turizme teşvik eden şekillerde pazarlamak,
- Çalışanların uluslararası standartlara göre belirlenmesi ve eşit iş uygulamaları benimsenerek adil ücret politikalarının uygulanması,
- Turizm işletmelerinin gelişmesini sağlamak ve sürdürülebilirliği için işletmelere gerekli desteği sağlamaktır.

Turizm sektörünün yerel ekonomiye olan etkisinin planlanması ve turizmi besleyen çevre faktörlerin korunması bu faktörlerin incelenmesi ile turizm işletmeleri daha aktif bir hale getirilebilmektedir. Bu sebeple ekolojik açıdan hassas alanlar turizme açılmadan önce yerel nüfusun sosyal, kültürel ve ekonomik durumları incelenmeli, turizmin gelişimine yaklaşımları ve çevredeki değerlere bakışları belirlenmelidir. Elde edilen bilgiler ışığında turizm gelişiminin yerel topluma sosyal, kültürel ve ekonomik katkıları açıklanmalı ve sürece baştan dâhil edilmeleri gerekmektedir (Çetin, 2009: 18).

2.3.2 Sosyal ve kültürel sorumluluk

Turizm sektörünün ekonomik yapı üzerinde etkisi, özellikle gelişmekte olan ülkeler tarafından kabul edilmekte ve desteklenmektedir. Ekonomik yapı üzerindeki etkileri turizmin özellikle gelişmekte olan ülkeler tarafından benimsenen ve desteklenen bir sektör olmasında önemli bir rol oynamıştır. Turizmin ekonomik getirilerin yanı sıra kültürel yapıya ve doğal kaynaklara da olumlu katkılar sağladığı tartışılmakla birlikte turizmin geçmiş yıllarda olduğu gibi zararsız ve ekonomik bir seçenek olmadığı ortaya çıkmaktadır (Gürbüz, 2002: 50). Turizm yalnızca ekonomik bir olay değil aynı zamanda çevresel, politik, sosyal ve kültürel yönleriyle toplumdaki sosyal yapıda önemli rol oynayan uluslararası bir hareket olarak görülmektedir. Bu sebeple turizmin etkisini değerlendirirken, yalnızca yaratmış olduğu ekonomik fayda özelinde değil aynı zamanda sosyal ve kültürel yansımaları da dikkate alınarak değerlendirmek gerekmektedir (Avcıkurt, 2007: 56).

Turizm sektörünün gelişmesi sosyal ve ekonomik çevreyi etkilemektedir. Turizm yaşam kalitesinin artmasına katkıda bulunurken diğer yandan sosyo-kültürel değerleri de değiştirebilmekte, gelenek ve göreneklerin ticarileşmesi, dilin değişmesi, sanatın değişmesi, suç oranlarının artması gibi çeşitli olumsuz sonuçlara da sebep olabilmektedir. Ayrıca turizm, farklı kültürlerden insanların etkileşimi yoluyla sosyo-kültürel çevreye etkileri olabilmekte; yerel halkın, turist davranışlarını ve harcama modellerini taklit etmesi gibi nedenlerden dolayı kültürel davranışlarında değişiklikler söz konusu olabilmektedir. Ev sahibi topluluk üyeleri tarafından algılanan bu değişiklikler (giyim, dil vb.) geleneksel değerlerde değişimlere neden olabilir, çatışmalara yol açabilir nihayetinde sosyo-kültürel yapıda olumsuz etkilere yol açabilmektedir (Fisher, 2004:432&Carasuk, 2011:8).

Sosyo-kültürel sorumlu turizm kavramı, gelişmiş toplumların sosyal faaliyetlerinde devlet kurumları tarafından en iyi hizmetin sunulması olarak tanımlanabilir. Bu hizmetlerin sürdürülebilir olması da önemli bir etken olabilmektedir (Yavuz, 2010: 65). Sosyal sorumluluk kavramı insan kaynaklıdır ve sosyal hizmetlerin eşit dağılımı, cinsiyet eşitliği, sağlık, eğitim gibi hizmetler ve adil siyasi katılımın da eşit sağlanması dahil olmak üzere birçok alanda sosyo-kültürel sorumluluk boyutu ile karşı karşıya kalmaktayız (Tıraş, 2012: 61). Ayrıca turizmin sosyo-kültürel alanda getirdiği değişim ve gelişmeleri analiz etmek ve olumsuz etkileri en aza indirmek için araştırmalara da devam edilmelidir (Özel, 2014: 1).

Turizm sektöründe sosyal sorumluluğa katkıda bulunabilmenin yolu, çalışanlar için yeteneklerinin geliştirilmesi, izole veya dezavantajlı gruplar için yeni fırsatlar yaratılması, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve ücretlerin yükseltilmesi, yerel ekonomiyi desteklenmesi gibi sektörel olarak çeşitli uygulamalardan geçmektedir. Böylece sosyo-kültürel istikrarı içeren toplumsal refahın gelişmesine hem şimdiki hem de gelecek nesiller için eşit fırsatların yaratılmasına, toplumsal birlikteliğin oluşturulmasına, yerel dinamiklerin süreçlere katılmasına ve sosyal sermayenin inşasına katkı sağlanabilecektir (Ford ve Acott, 2015: 5-6).

Turizmin yapısal özelliklerine göre o destinasyon da yaşayan ve turizm endüstrisi ile doğrudan ilgilenen ve turistik ürün/hizmet yaratan yerel halk ve turistler arasında sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik etkileşimler olmaktadır. Çünkü turistler gezilerinde değerlerini, yaşam tarzlarını ve sosyal alışkanlıklarını beraberlerinde getirmektedirler ve satın aldıkları ürün ve hizmetler ile yerel ekonomiye katkı sağlamaktadırlar. (Kozak, Kozak&Kozak, 2009: 91). Birçok destinasyonda turist sayısının artışına bağlı olarak değerlerin ve inançların yapısını değiştirmiş, geleneksel giyim ve yaşam tarzı kalıpları terk edilmiş, dilde yabancı kelimelerin sayısı artmış, sanatın gerçek anlamı ve özellikleri kaybolmuştur. Fakat bu değişimlerin ne ölçüde turizmin etkisi ile ne ölçüde sanayileşme, kentleşme veya radyo, televizyon, internet/sosyal medya gibi kitle iletişim araçları yoluyla gerçekleştiğini tahmin etmek güçtür. Sağlam bir kültürel yapı, turizme gerekli uyumu sağlayarak varlığını sürdürebilmektedir. Ancak hâlihazırda çözülme halinde olan, uzun süredir sömürgeleştirilmiş ve toplumsal değişim karşısında geleneksel değerlerinin birçoğunu kaybetmiş bir kültür, turizmin yaratmış olduğu değişimlerden daha fazla etkilenecektir (Doğan, 2004: 131).

Sorumlu turizmde, turizm sektörünün karar alma ve gelişim sürecine yerel halkın dahil edilmesi ile beraber yerel beceri ve bilgilerin de bu sürece dahil edilmesi; çatışmalarda azalma, yerel halkın özgüveninin artması, daha eşit kararların alınması gibi pek çok potansiyel faydası bulunmaktadır. Yerel halkın turizmin gelişimine katılımı, bu gelişme sürecinin uygunluğuna katkıda bulunabilir ve topluma daha fazla fayda sağlayabilir. Aynı zamanda, yerel halkın ve yerel paydaşların turizme katılımı, yerel toplulukta bir yetki ve sahiplenme duygusu oluşturacağı gibi turizmin sosyal etkisinin gözlemlenmesi ve izlenmesi sürecini de kolaylaştıracaktır (Giampiccoli, 2010: 93). Diğer bir sosyal sorumluluk ise turizmin tüm toplumlar için erişilebilir olmasıdır. Sorumlu turizm, özellikle savunmasız ve dezavantajlı toplulukların katılımını sağlamak

için turizmi ‘*kapsayıcı bir sosyal deneyime*’ dönüştürmeyi ve her türlü sömürüyle mücadele etmeyi amaçlamaktadır. Turizm sosyal ve kültürel çeşitliliği korumak ve teşvik etmek için sorumlu bir şekilde yönetilmelidir. Ayrıca turizm, yerel toplulukların sağlık ve eğitim fırsatlarına olumlu katkı sağlamalıdır (Cape Town Deklarasyonu, 2002).

Gelişmekte olan ülkeler, uluslararası turizmin sosyo-kültürel etkilerine karşı özellikle duyarlı olmaktadırlar. Gelişmiş ülkelere gelen turistler ile yerel halk arasında, kültürel ve yaşam tarzlarındaki farklılıklar nedeniyle çatışmalar olabilmektedirler. Bu durum, destinasyonda ki kültürün bozulmasına ve yerel nüfusun yabancı turistlere karşı nefretine ve dolayısıyla reddedilmesine yol açabilmektedir (Doxey, 1974). Bu gerilimler özellikle turist sayısının çok olduğu dönemlerde kendini göstermekte ve çeşitli şekillerde ortaya çıkabilmektedir (Vellas ve Becherel, 1995: 323). Sorumlu turizmin sosyo-kültürel boyutuna ilişkin artan farkındalık, turistleri adaletli, ahlaki ve faydalı olabilecek bir şekilde bilgilendirmektedir. Sorumlu turizmin, geleneksel turizme, küresel eşitsizliklere sebep olduğu ortamda, yalnızca daha az istilacı olmayıp küresel eşitsizliği ortadan kaldıracak araçlar olduğu ifade edilmektedir (McLaren, 2003: 88 & Mahrouse, 2011: 373). Sorumlu turizm, destinasyonda yaşayan yerel halka; kültürel öğelerini paylaşabilmesi, hikayelerini anlatması, dayanışma talep etmesi ve hoşgörüyü artırması, turistlerle iletişim kurarak anlayışı hâkim kılması gibi fırsatları sunmaktadır (Isaac, 2010: 586).

1997 Brundtland Raporun’da, algılanan ihtiyaçların sosyal ve kültürel olarak belirlendiğine ve sürdürülebilir sorumlu kalkınmanın mümkün olan ve herkesin makul bir şekilde arzu edebileceği ekolojik sınırlar dahilindeki tüketim standartlarını teşvik eden değerlerin desteklenmesini gerektiğine vurgu yapılmaktadır (WCED, 1987: 44). Fakat çevresel açıdan sorumlu kalkınmanın sağlanabilmesi için insanların kaynakların ve varlıkların tüketimine ilişkin tutum ve davranışlarının değiştirilmesi gerekmektedir. Çünkü bu değerler çevresel olarak sorumluluk sağlanması için bir ön koşuldur. Bireylerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek artık devletler için tek endişe değildir. Bunun toplumun daha eşit bir çevrede yaşaması ve insanlara daha iyi bir yaşam kalitesi sunması için koşullar yaratılmalıdır. Bununla birlikte, çevresel ve sosyal çevre birbiriyle ilişkilidir. Dünyanın koşulları bozulursa ve insan faaliyetleri için mevcut doğal kaynaklar azalır sosyal eşitsizlik, çatışmalar ve dolayısıyla sosyal ayrışma ile istikrarsızlık artabilir. Bu nedenle sosyal sorumluluk, çevresel sorumluluk ile iç içe geçmiştir ve birlikte değerlendirilmelidir (Chiu, 2004: 67).

2.3.3 Çevresel sorumluluk

Doğa ile insanın kesiştiği noktada bulunan çevre, canlıları doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilen bir dizi fiziksel, kimyasal ve biyolojik faktör olarak ifade edildiği gibi; başka bir ifadeyle kara, hava, su veya canlıların ortak yaşam alanlarını oluşturan evrensel değerler olarak tanımlanmaktadır (Parlak, 2004; Çepel, 1992 ; Keleş ve Hamamcı, 2005; Karacan vd, 2015). Çevre ve çevresel kaynaklar, insanlar dahil doğadaki tüm canlıların barınma, korunma, beslenme gibi ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu nedenle, bu ihtiyaçlar ve kaynaklar arasında bir denge sağlanmalı ve yenilebilir kaynaklar bulunarak, geri dönüştürülebilir ürünler üretilerek çevresel sürdürülebilirlik sağlanmalıdır (Sharpley,2000: 7). Ekonomik kaygılar dışında unutulmamalıdır ki bazı kaynakların ikamesi olmamaktadır. Bu kaynaklardan bazıları, temiz hava ve su kaynakları olmak üzere tüm canlı sistemleri bağlı olmaktadır (Tutulmaz, 2012: 610). Turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkisini önlemek ya da en aza indirmek çok önemlidir. Kapasite hesaplama, çevresel etkiyi ve sürdürülebilirliği değerlendirmede önemli bir yöntemdir. Taşıma kapasitesi aşılsa turizmin olumsuz etkilerini görmek kaçınılmaz olacaktır.

Ekonomik faaliyetin doğal çevre üzerindeki olumsuz etkileri 1960'lı yıllardan itibaren hem akademik hem de toplumda giderek daha fazla tartışılrsa da ekonomik bir faaliyet olarak turizmin olumsuz çevresel etkisi başlangıçta göz ardı edilmiştir. Aksine turizm, Anglosakson literatüründe olduğu gibi çevre dostu bir faaliyet, dumansız bir endüstri veya bacasız sanayi olarak tanımlanmıştır. Ancak doğal çevre turizm ürünlerinin çok önemli bir bileşeni olduğundan herhangi bir bölgede turizmin gelişmesi kaçınılmaz olarak doğada bir değişime yol açacaktır. Turizm potansiyelinin ana kaynakları iklim, su kaynakları, coğrafi yapı yaban hayatı vb. olmaktadır. Doğal cazibe merkezleri tek başına turist çekmek için yeterli olmamaktadır. Bölgedeki turizm kaynaklarının turizm ürünlerine dönüştürülmesi için yatırımların gelen turistlerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde üstyapı yatırımlarıyla desteklemesi gerekmektedir. Çünkü plansız yapıları olarak inşa edilen çevre, doğal çevre üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olacaktır (Roney, 2011: 94).

Turizm faaliyetlerinin birçoğu, doğanın sunduğu şeyleri sergileyerek veya bunu turistik bir ürün/hizmete dönüştürerek gerçekleşmektedir. Bu bağlamda turizm faaliyetlerinin plansız ve kontrolsüz gelişmesi fiziksel/doğal çevreyi çeşitli şekillerde

etkilemektedir. Bu etkiler; gürültü kirliliği, hava ve su kirliliği, nüfus artışı, trafik sıkışıklığı, ormansızlaşma, kıyılara veya kültürel mirasa zarar verilmesi, bölgenin doğal güzelliğine uygun olarak yapılmayan yapıların estetik kusurlarından kaynaklanan görüntü kirliliği oluşturmaları gibi pek çok neden sıralanabilmektedir. Bu etkileşimler aynı zamanda turizm ve fiziksel çevre arasındaki bağlantıyı da ortaya koymaktadır (Maviş vd. 2008; Çalık, 2014; Calaretu, 2011; Seyhan ve Yılmaz, 2010).

Turizm çevrenin bozulmasına neden oluyorsa kendi varlığını da tehlikeye atmaktadır. Öte yandan turizm, çevresel değerlere zenginlik katıyorsa sürdürülebilirliğini sağlama yolunda önemli bir adımdır. Turizm ayrıca fiziksel çevreyi restore etmek ve korumak için çalışabilir ve çevrenin kalitesini iyileştirebilecek daha iyi altyapının geliştirilmesi için bir güç olabilir. Yollar, su temini ve atık yönetim sistemlerindeki iyileştirmeler turizm gelirlerinin artmasına neden olabilmektedir. Bu tür iyileştirmeler kirliliği azaltabilir ve çevrenin kalitesini iyileştirebilmektedir. Turizm, tarihi binaları ve mahalleleri restore etmek ve rehabilite etmek, milli parklar ve diğer korunan alanları oluşturmak ve korumak için gereken teşvikleri ve gelirleri sağlayabilmektedir (Kozak, Kozak ve Kozak, 2009: 99; Gee ve Fayos-Sola, 1997: 259).

Çevrenin olumsuz etkisi ve gelişimi, turizm işletmelerinin gelişimini iki şekilde olumsuz etkileyecektir. Birincisi bozulmamış doğal çevreye seyahat etmek isteyen turistler, nispeten temiz doğal çevreye sahip destinasyonları tercih edeceklerdir. İkinci olarak, yerel halk, ziyaret edilen bölgedeki çevrenin bozulmasının ana sorumluluğu olarak turistleri görecektir ve onlara karşı olumsuz tutum ve davranışlar oluşturacaktır. Sonuç olarak, destinasyonu ziyaret eden turistlere karşı olumsuz bir imajı oluşturacaktır. Ancak yerel nüfusun turistlere yönelik tutum ve davranışlarındaki olumsuz değişimin derecesi sadece çevrenin bozulmasına değil, aynı zamanda turizmin ekonomik faydalarına da bağlı olacaktır (Avcıkurt, 2007: 52).

Çevresel sorumluluk; çevresel kaynakların sürdürülebilir ve adil kullanımını, biyolojik çeşitliliğin korunmasını, korunmasız ve nesli tükenmekte olan türlerin korunması dahil insanların sunduğu çeşitli ekosistem hizmetlerini yani doğanın faydalarını destekleyen ekosistem süreçlerinin ve işlevlerinin korunmasını içermektedir. Sorumlu turizm ekonomik gelişme ile çevrenin korunmasını dengelemeye yardımcı olur ve turizmin gelişmesine ve doğanın korunmasına katkıda bulunur. Turizmde çevresel sorumluluğa katkı sağlayan yaklaşımlar aşağıda verilmektedir (Cape Town Deklarasyonu, 2002):

- Korunan ve/veya diğer koruma alanlarında iyi yönetilen turizmi desteklemek,

- Çevre sertifikası veya akreditasyonu,
- Çevresel yıkıcı faaliyetlere alternatif olarak sürdürülebilir turizm temelli geçim kaynaklarını desteklemek,
- Düşük etkili turizm etkinliği seçenekleri sunmak,
- Turizm altyapısının habitatlar üzerindeki etkisini azaltmak,
- Atık ve kirliliği en aza indirmek,
- Kaynak verimliliğini artırma (örneğin su ve enerji),
- Çevreye duyarlı seçimler ve davranışlar konusunda turistlerin bilinçlendirilmesi,
- Ev sahibi topluluklarda, yerel doğal ortamlarının değerine yönelik farkındalığı artırmadır.

Turizmin gelişmesi dengeli ve sağlıklı bir şekilde olursa turizmin çevre üzerinde olumlu bir etkisi olabilecektir. Turizm sektörü çevre için bölgenin tanıtımına ve imajına yaptığı katkılarından elde edilen geliri çevre için kullanabilmektedir. Bunu yanında yerel nüfusu çevre konusunda eğitmek ve çevreye verebilecek faaliyetlerine yönlendirmek, turizm konusunda geliştirme ve denetimler sonucunda doğal alanların korunması gibi faaliyetler yürütülmelidir. Tarihi ve korunan alanların ekolojik özellikleri, çevre yasalarının devletler tarafından düzenlenmesi ve politikaya dönüştürülmesi turizmin çevre üzerindeki olumlu etkileri olabilmektedir (Doğan, 2012; Kaya: 1997). Turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmeler de diğer sektörlerde olduğu gibi doğal kaynakların ücretsiz mal olarak kullanıldığı pazar odaklı özellikler gösterebilmektedir. Bu gibi durumlarda çevre, nihai ürünün bir parçası olduğu kadar önemli bir girdi de olmaktadır. Bu çevresel sorumluluklar, doğal kaynakların dengesiz kullanımına ve paha biçilmez etkilere yol açabilmektedir. Turizm sektöründeki gelişmeler ve özellikle bu gelişmelerin sadece bazı destinasyonlara yoğunlaşması, sektörün çevreye olan uzun vadeli bağımlılığını baltalamaktadır (Sinclair ve Stabler, 2002: 158-159).

Turistler, turistik alanlarda, rekreasyon alanlarında ve turizm işletmelerinde çevre dostu uygulamalara büyük önem ve değer vermektedirler. Araştırmacılar, pek çok turistin genellikle çevre faaliyetlerine ve yeşil olan yeniliklere karşı olumlu bir tutuma sahip olduğunu göstermektedir (Fairweather, Maslin ve Simmons, 2005; Watkins, 1994). Turistler için enerji tasarrufu sağlamanın yanı sıra en değerli uygulamalar yerel bitki örtüsü ve çevre düzenlemesi ile ilgili çalışmalar olarak belirlenmiştir. Peyzaj çalışmalarında yerel bitkilerin kullanımı sadece doğal kaynakları ve iklimi koruma yöntemi olarak değil, aynı zamanda turizm işletmeleri ve binaların çevreye

entegrasyonunu geliştirmekte, yerel algıları geliştirmekte ve evre bilincine katkı sağlamaktadır. Böylece turistler ve yerel halk çevreye daha sorumlu bir şekilde yaklaşmakta ve çevresel eğitimlere katkı sağlamaktadır (Andereck, 2009: 496).

2.4. Sorumlu Turizm İle İlgili Yaklaşımlar

2.4.1 Yeşil turizm

İnsanoğlu yeryüzünde var olduğu andan itibaren evre ile sürekli temas halinde olmuş ve doğal kaynakları kullanarak hayatını kolaylaştırmıştır. Ancak günümüzde nüfus artışı, sanayileşme, tüketim odaklılık, kaynakların bilinçsiz kullanımı, küresel ısınma gibi sorunlar küresel ölçekte evre sorunlarına yol açmıştır. Turizm sektörünün gelişmesiyle birlikte de hasarlı turistik yapılaşma, eski yapıların kirlenmesi, milli park ve orman gibi yerlerde yıkım, görüntü ve gürültü kirliliği, çöplerin artması gibi sorunlar yaşanmaktadır. Turizm endüstrisinin hammaddeleri deniz, güneş, kum, su kaynakları, kaplıcalar, dağlar ve mağaralar gibi doğal güzellikler olsa da bu yerlerde ki çeşitli turizm faaliyetleri evre kirliliğini neden olmaktadır (Güney, 2004: 265-268).

Turizm sektörü, ekonomiye katkısı, sosyolojik ve kültürel gelişme olanakları gibi olumlu yönünün yanı sıra doğaya ve çevreye onarılamaz zararlar verme korkusu ile bilinen bir sektördür (Altunöz vd. 2014:160). Bu durum çevresel kaynakların azaldığını ve kirlendiğini fark eden ve bu sorumlulukla hareket eden tüketicilerin ortaya çıkarmaktadır. Bu tüketiciler "yeşil tüketici" veya "evreye duyarlı tüketici" olarak tanımlanmaktadır. Satın alma ve tüketim süreçleriyle daha fazla ilgilenmekte olan bu tüketiciler, doğal kaynakların üretim süreçlerinde kullanılması, ürünlerin geri dönüşümü gibi konulara daha duyarlı davranmaktadırlar (Kükrer, 2012: 4506). Günümüzde büyüyen turizm sektörü, gelecekte turizm olgusuna yol açacak yeşil ürünler ve yeşil tüketim konusunda da genç tüketicilerin farkındalığı artırmalıdır (Kükrer,2012: 4502-4525).

Yeşil turizm 90'lı yıllarda kitle turizmine bir yanıt ve alternatif olarak gelişim göstermiştir. Yeşil turizm, soft turizm, eko turizm ve yumuşak turizm olarak da adlandırılabilir. Sürdürülebilir turizm politikasının uygulanmasında çok önemli bir rol oynayan yeşil turizm; doğal yaşama saygı ve doğal çevreyi zarar vermeme felsefesine sahip olmaktadır. Doğal ve kültürel alanlarda gerçekleştirilebilecek en uygun turizm türü olmasının yanı sıra yerel halkın sosyo ekonomik refahının iyileştirilmesine

de katkı sağlamaktadır. Sürdürülebilir turizm, gelecekte turizm faaliyetlerini ve gelirlerini artırarak doğal, ekolojik, biyolojik ve sosyo-kültürel kaynakları korumanın ve kayıpları en aza indirmenin tek yoludur. Bunun en iyi şekli de yeşil turizm olarak kabul edilmektedir (Akşit, 2007:107).

2.4.2. Gönüllü turizm

Gönüllülük, bireylerin veya toplulukların ekolojik ve sosyal olarak ilerlemelerini sağlamak için kişisel kazanç veya maddi kazanç olmaksızın, gayri resmi veya resmi, yarı zamanlı veya tam zamanlı olarak katıldığı herhangi bir faaliyettir (Global Volunteer Tourism Guide, 2009). Alternatif turizmin yeni bir türü olan gönüllü turizm, gönüllü hizmete dayanmaktadır. Gönüllü turizmin odak noktası, turistlerin bölgedeki turizm faaliyetlerini katılımının yanı sıra bölgenin ve bölgedeki yerel nüfusun kalkınmasını sağlayan faaliyetlere katılımıdır. Gönüllü turizm; boş zaman, günlük iş hayatına uzaklık gibi sebeplerin yanı sıra; memnuniyet ve iç rahatlık gibi amaçlarla yapılan bir turizm türüdür. Gönüllü turizmin amacı, turistlerin yerel halkın günlük yaşamına katılımı ve bu turizm türünden yerel halkın faydalanması, gönüllü turizm vizyonunun hem turistler hem de yerel halk tarafından kabul edilmesidir (Collins ve diğerleri, 2001).

Gönüllü turizm, dünya çapında doğa koruma fonları ve bu fonların projeleri üzerinde çalışmak amacıyla sürdürülebilir sosyal kalkınma, seyahat, ekolojik iyileşme gibi konulara katılmak için gönüllülerin katılımıyla gerçekleşen bir turizm faaliyetidir (Wearing, 2004:10-50). Ekonomik fayda sağlama amacı gütmeyen ve başkalarına yardım etmeyi temel alan gönüllü turizm faaliyetleri (Van Til, 1979) uygulama zamanları bakımından uzun vadeli ve kısa vadeli olmak üzere ikiye ayrılabilir. Uzun vadeli gönüllü turizm faaliyetleri en az iki yıla kadar kısa vadeli gönüllü turizm faaliyetleri ise sekiz aya kadar olan bir dönemi kapsamaktadır (Tourism Research and Marketing, 2008:108). Gönüllü turizme katılanların gezi programlarında gittikleri bölgedeki insanlara yardımcı olmak için bir binanın veya alanın restorasyonu, çevre düzenlemesi gibi faaliyetlere katılmasıdır (Wearing, 2001:101). McGehee ve Santos'a (2005) göre giderek daha popüler hale gelen gönüllü turizm, belirli değerleri korumak için yapıldığı için katılımcıların ve yerel halkın hayatlarını etkilemektedir.

Wearing (2001) gönüllü turizmin alternatif bir turizm türü olduğunu ortaya koyan ilk araştırmacıdır. Wearing ve Grabowski (2011:11), gönüllü turizmin toplum ve çevreye fayda sağlamaya yönelik bir çalışma olması ve gönüllü faaliyetlere katılmaya

dayanması nedeniyle sürdürülebilir turizm doğrultusunda geliştiğini bildirmektedir. Bu turizm türü gönüllülüğe dayalı olduğu için çok eski bir uygulamadır. Gönüllü turistlerin sağlık, eğitim ve manevi hizmetler gibi amaçlarla çeşitli dini ve sağlık kuruluşları aracılığıyla yurtdışına gönderilmesi şeklinde yüzyıllardır var olduğunu iddia eden çalışmalar bulunmaktadır (Tourism Research and Marketing, 2008:208). Dünyada gönüllü turizm faaliyetleri incelendiğinde, farklı ülkelerde farklı faaliyetlerin yürütüldüğü ve bu ülkelerdeki doğal kaynaklar, jeolojik konum, insanların yaşam standartları gibi faktörlere bağlı olarak düzenlediği ortaya çıkmıştır. Örneğin, yaban hayatının korunması, halka açık olan bir parkın inşası, sokakta yaşayan çocuklarının topluma yeniden entegre olma çabaları ve doğal kaynakların araştırılması (Tourism Research and Marketing, 2008:62).

Gönüllü turizm, toplumların sert tutumlarını yumuşatan, bakış açılarını değiştiren, sadece turistin değil, yerel halkında olumlu değişim ve gelişim koşullarını yaratan bir turizm türüdür. Bazı büyük işletmelerin çevre konularını dikkate almaları, gönüllü turizme katılımın artmasına ve çevre düzenlemelerine daha fazla bütçe ayrılmasına olanak sağlamaktadır. Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki büyük işletmelerin doğal kaynakları ve çevre kirliliğini azaltmaya yönelik politikaları hem işletmelerde hem de yerel nüfusta farkındalık yaratacaktır. Gönüllü turizm yoluyla bu farkındalığın dünyanın dört bir yanındaki bölgelere yardım eli uzatması beklenmektedir. Kış aylarında artan barınma ihtiyacının karşılanmasına katkı sağlaması beklenen gönüllü turizm konusunda yerel yönetimlerin bilinçlendirilmesi gönüllü turizm uygulamalarının sayısını artırabilecektir (Akoğlan ve Türktarhan,2012:2).

2.4.3. Kültür turizmi

Kültür, destinasyona özgü olması sebebi ile turist çekim kaynağı olarak görülmektedir (Akoğlan vd. 2009; Toker, 2011: 8). Özellikle 21. yüzyıldan sonra kültürel mekân ziyaretleri önemli bir turizm faaliyeti haline gelmiştir (Çalışkan, 2011, :7). Bahçe kültür turizmini, “bir bölgede yaşayan bir insan grubuna özgü somut ve soyut özelliklerinin, ziyaretçinin ilgi ve amacına göre gerçek ortamında deneyimlenmesi için yapılan seyahat” olarak tanımlamaktadır (2009:5). Kültür turizmi yöre halkının nasıl yaşadığını, geleneklerini turistlere en iyi şekilde aktaran ve uygunladığı yere birçok fayda sağlayan turizm yaklaşımıdır. (Saarinen vd. 2014:104). Kültür toplumda birlik oluşturarak toplumsal gelişmeye katkı sağlamaktadır. Kültür turizmi, kişilerde kültürel

miras ve tarih bilincini artıran, yerel halkın geleneksel yaşam biçimini koruyan ve yaşam kalitesini yükseltmeyi amaçlamaktadır. Turistik bölgelerin sahip olduğu kültürel mirasların doğru kullanılmasının ülke ve bölge ekonomisine önemli katkılar sağlamaktadır. Turistlerin farklı kültürleri deneyimlemek amacı ile yaptıkları geziler ve konaklamalar, gittikleri bölgelerde sağlamış oldukları ekonomik katkılar nedeniyle de kültür turizminin önemi giderek artmaktadır (Yıldırım ve Toptaş,2017: 109).

Kültür turizmi terimi ilk olarak 1980'lerin başında Avrupa Komisyonu tarafından Avrupa Birliği'nin kültürel kimliğini ve kültürel mirasını belirleme çalışmalarında kullanılmıştır ve araştırmalar günümüzde de devam etmektedir (Kocapınar,2007). Kültür turizmi, uluslararası turizm de yeni bir turizm türü olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu turizm türünün ortaya çıkma nedenleri arasında tatil turizmi olan güneş-deniz-kum pazarına doyulması, çevre dengesi ve çevre konusundaki tartışmalar, doğal güzelliklerin, kaynakların eksikliği ve insanların tarihi değerler konusunda bilinçlenmesi gerekmektedir (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002:188). Toplamlar için yeni bir fırsat olarak ortaya çıkan kültür turizminin faydaları arasında sadece kültürel değerlerin korunması değil, aynı zamanda önemli bir gelir getirici etkisi de bulunmaktadır (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002:188)

Turizmin ortaya çıkması tatil turizmi ile değil de bilinmeyenleri bilme, görülmeyeni görme ve öğrenme gibi içgüdü ile yapılan kültür gezileri ile başlamaktadır. Geniş anlamda kültür turizmi, ziyaretçilerin gittikleri destinasyon da bir milletin tarihini ve değerlerini görmesi ve deneyimlemesine dayalı bir olaydır. (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002: 188). Bu tanıma göre kültür turizminin çeşitli nedenleri vardır. Eski çağlardan itibaren insanlar savaş, ticaret, dini amaçlı seyahatler ve keşif gibi etmenlere bağlı olarak yer değiştirmişler ve kültür bu etkenlere bağlı olarak seyahat etmelerinin başlıca nedenlerinden biri olmuştur (Dinçer ve Ertuğral, 2000: 69; Kızılırmak ve Kurtuldu, 2005: 102).

Kültür turizminin diğer turizm türlerinden farklı olmasındaki önemli özellik, öğrenme işlevine sahip olmasıdır. Kültür, insanların ilişkilerini, inançlarını, fikirlerini ve değerlerini, yansıtırken insanların yaşam tarzı ve yaptığı sanat eserleri, el sanatları, diğer kültürel ürünler gibi unsurları da içermektedir. Bu nedenle kültür, süreçleri insanların düşünce ve yaşam biçimini bu süreçler sonucunda binalar el sanatları, sanat ve gelenekler gibi oluşan ürünleri ortaya koymaktadır. Dolayısıyla kültür turizmi, sadece geçmiş kültürleri ait yerleri ve anıtları ziyaret etmeye değil, aynı zamanda bir

bölge veya ülkedeki insanların yaşam biçimlerine de dayanmaktadır (Richard, 2001:2-10).

2.4.4. Yoksul yanlısı turizm

Yoksulluk kavramı; başta çevresel, sosyal, kültürel ve ekonomik olmak üzere birçok boyutu olan karmaşık bir olgudur ve bu nedenle ‘yoksulluğun’ tam tanımını yapmayı zorlaştırmaktadır (Gündoğan, 2008). Yoksulluk, sağlık da olmak üzere insanı temel ihtiyaçların bozulmasında kilit bir sorundur. Yoksul olarak anılan kişiler; çevresel sağlık risklerine maruz kalmakta, daha az yiyeceğe ulaşabilmekte, daha az bilgiye sahip olmakta ve sağlık hizmetlerine daha az erişebilmektedirler. Yoksulluk en genel anlamıyla; bir ulusun veya belirli bir bölümünün, asgari bir yaşam standardını sürdürmek için yalnızca yiyecek, giyecek ve barınma gibi en basit ihtiyaçlarını karşılayabildiği bir durum olarak tanımlanmaktadır (Uzun, 2003).

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), sürdürülebilir turizmin ek ürün ve hizmetlerin satışına izin verdiğini iddia ederek ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılması için bir araç olabileceğini savunmaktadır (Manyara ve Jones, 2007: 628). Yoksul yanlısı turizm, *“yoksulluğu ve yoksulları odak noktası olarak ele alan yoksullara sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyo-kültürel ve çevresel faydalar sağlayan turizm yönetimi ve gelişimi için bir yaklaşım”* olarak tanımlanmaktadır (Ashley, Boyd ve Goodwin, 2000: 2). Yoksul yanlısı turizm; yoksul ve muhtaçlara odaklanarak sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyo, kültürel ve çevresel faydalar sağlayan yönetim ve turizmin geliştirilmesine yönelik bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır (Ashley vd, 2001: 2).

Turizm bölgedeki yoksulluğun azaltılmasına, yoksul olan bireylerin turizm ürün ve hizmetlerinin üretimine daha etkin katılımına katkıda bulunur ve turizm işletmeleri ile yoksullar arasındaki ilişkiyi güçlendirmektedir. Yoksul yanlısı turizmde amaç, yoksullara fayda sağlamaya çalışmak, yoksulların gelirlerini artırmak, yoksulların turizme katılımını artırmak ve kaynaklara erişimlerini sağlama gibi fırsatlar yaratmaktadır. Turizm sektörü düşük gelirlilere doğrudan ve dolaylı olarak gelir elde etmelerini sağlayarak kalkınmaya katkı sağlamaktadır. Bu doğrultuda yoksullara yönelik turizmin merkezinde yoksulların olması nedeniyle kalkınmaya yönelik etkin bir yaklaşım olarak görülmektedir (Kafa, 2014:41).

Turizm gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkeler açısından, bölgesel ekonomik kalkınma noktasında istihdam olanaklarını artırması ve halkın gelirlerini artırması sebebiyle yoksulluğun azaltılmasında önde gelen sektörlerden biri olmaktadır. Sektörün konaklama, yeme-içme, seyahat, eğlence gibi birçok farklı alt sektöre entegrasyonu, sektörün emek yoğun yapıda olması ve turistlerin üretim yerini ziyaret etmesi yerel ekonomik kalkınma için önemli fırsatlar yaratmaktadır. Bu bağlamda, sektörü bytmek yerine yoksullara turizmden net kâr sağlamayı hedefleyen ‘yoksul yanlısı turizm’ yaklaşımı da yoksulluğu azaltmanın bir aracı olarak görülebilmelidir. Yoksul yanlısı turizm yaklaşımı doğrultusunda, yoksulların da turizm sektörüne katılımı teşvik edilmeli, eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri yapılmalı, bölge planlamalarında söz sahibi olmaları sağlanmalıdır. Devletlerin turizm plan ve politikalarında, tüm kamu ve özel sektör faaliyetlerinde ‘yoksul yanlı turizm’ yaklaşımı göz ardı edilmemelidir (Karacaer-Sert ve ztrk, 2017: 31,40).

2.4.5 Yavaş turizm

Küreselleşme ile birlikte yaşamı hızlandıran uygulamalar ve bireyleri daha hızlı olmaya teşvik eden bir yaşam döngüsü oluşmaya başlamıştır. Hızlı yaşam beraberinde, fazla tüketimi ve daha fazlası için sürekli bir arzuyu getirmiştir. Artan tüketim sonucu üretimin yetersiz kalması, bireyleri ve devletleri sürdürülebilirlik konusunda endişelendirmeye başlamıştır. Sonuç olarak, sürdürülebilirliği temel alan ve gelecek nesillere daha temiz, daha doğal bir yaşam bırakmayı hedefleyen bazı felsefeler ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de 1980’lerde İtalya’ da fast food kültürüne tepki olarak ortaya çıkmış yavaş harekettir. Yavaş hareket, yavaş yemek düşüncesiyle başlamış ve zamanla yaşamın diğer alanlarına da yayılmıştır. Yavaş hareket beraberinde yavaş yaşam, yavaş şehirler, yavaş ticaret, yavaş para ve benzeri yaklaşımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Yavaş hareketini benimseyen sektörlerden biri de turizm olmuştur (Yılmaz ve okal, 2019: 15). Turizm sektöründe yeni bir akım olan yavaş turizm hareketinde, yerel toplumla iletişim kurma, yerel yiyecekleri ve yerel kültürleri ne çıkarma, yavaş yemek ve yavaş şehirler gibi toplumsal hareketler ve faaliyetler bu oluşumla birlikte önem kazanmaktadır (Sünnetçioğlu ve zkaya, 2015:15).

Yavaş turizm kavramı, “*tarım ve gıda ürünlerinin üretimi, satışı ve tüketimi de dahil olmak üzere tüm sosyal, psikolojik, kültürel ve politik unsurları içeren bir süreç*” olarak tanımlanmaktadır (Yurtseven vd. 2010: 54). Yavaş turizmin ayırt edici

özelliklerini yerel doğanın, tarihi ve kültürel mirasın korunması, yerel kaynakların özenli kullanımı ve ekonominin canlanması şeklinde açıklanmaktadır. Yavaş turizmin yerel geleneklerin, doğal çevrenin ve yerel ekonominin gelişmesine olanak tanıdığını ve lüks turlarının aksine yerel halk ile doğa arasında zevk ve eğlence paylaşımını teşvik ettiğini vurgulamaktadır. Yavaş yemek (slow food) akımı, hızlı yaşam ve hızlı yemek, hareketlerindeki artışa, yerel yemeklerin kaybolmasına ve yiyeceklerin nereden geldiğine, yemeklerin lezzetinin nasıl olduğuna, yiyecek seçimlerinin ülkeleri nasıl etkilediğine olan ilginin azalmasına tepki olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir (Ekincek, 2014: 16).

Turizmin geliştiği destinasyonlarda zamanla doğal, tarihi ve kültürel değerlere bilinçli veya bilinçsizce zarar verilmektedir. Örneğin deniz, kum, güneş turizminin gelişmiş olduğu kıyı bölgelerinde konut, ikinci konut, marinalar ve diğer hizmet sektörlerinin dahil edilmesiyle kapasite fazlası bir kullanım meydana gelmekte ve kıyı alanlarının mekânsal dönüşümünde birçok zorluk ortaya çıkabilmektedir. Yavaş turizm bu endişeleri gidermeyi amaçlamaktadır. Turistik cazibe kaynağı olarak zengin tarihi ve kültürel değerlere sahip bölgelere dayanarak var olan yapıları bozulmadan korunması ve herhangi bir fiziksel değişikliğe uğramama felsefesine sahip olmaktadır (Ünal, 2016: 20-21).

Yavaş şehirler ve yavaş turizm; turizm literatürüne yeni eklenen, çevrenin ve kültürlerin korunmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Kültürel ve doğal farklılıklar turistleri çeken ana faktörlerden biri olmaktadır. Yavaş turizm, turistlerin ihtiyaçlarını karşılayacak bir konsept çerçevesinde gerçekleşen bir eylemin sonuçlarıdır. Turizmin yaygınlaşmasıyla birlikte yeni turizm biçimleri ortaya çıkmıştır. Bunlar; alternatif turizm, kültür turizmi, eko-turizm, çevre dostu turizm, toplum temelli turizm, yeşil turizm, sürdürülebilir turizmdir (Özgüç, 2003: 189). Sahip olduğu özellikler ile yavaş turizm bütün turizm özelliklerini içerisinde bulundurmaktadır. Ünal'a göre yavaş şehirlerde; ‘*yöre halkı tarafından, yerel, doğa ve kültüre dayalı bir küçük ölçekli turizm faaliyeti*’, ‘*çevre koruması ve yerel halkı gözetken bir anlayış, yerel halkın karar verme mekanizmalarında yer alması ve hatta sürdürülebilirlik*’ ilkeleri hâkim olmaktadır. Bu nedenle yavaş turizm diğer turizm türlerinden bağımsız fakat onları kapsayacak bir şekilde ele alınmalıdır. Dolayısıyla yavaş şehirlerin artması ile önemi artacak olan yavaş turizmin amaçları anlaşılmalı ve geleceğe yönelik planlamalar yapılmalıdır (Ünal, 2016: 6).

3. TURİSTİK DESTİNASYONLARIN GELİŞİMİ

Araştırmanın bu bölümünde; sorumlu turizm ve turistik destinasyonların gelişimi, sorumlu turizm açısından paydaşlar, sorumlu turizmde yerel halkın, yönetimlerin ve turizm işletmelerinin rolü, sorumlu turizmde turistlerin istek ve beklentileri, çevreye karşı sorumlu davranış ve çevreye karşı sorumlu davranışı etkileyen faktörler gibi başlıklar değerlendirilmektedir

3.1. Sorumlu turizm ve turistik destinasyonların gelişimi

Turizm faaliyetleri başta ekonomi olmak üzere, yerel kültürün korunması, istihdamın artması sosyal ve kültürel açıdan turistik destinasyonlar üzerinde katkıları mevcuttur. Fakat turizm faaliyetlerindeki hızlı büyüme destinasyonlarda çarpık kentleşme, göç ve çevre kaynaklarının tahribatı gibi sorunları beraberinde getirmektedir (Özaltın-Türker, 2020:20). Turistik destinasyon kaynaklarının turizm açısından öneminin anlaşılması sonucunda bu kaynakların korunması, ekonomik faydaların turistik destinasyondaki tüm kesimlere adil bir şekilde dağıtılması, olumsuz sosyo ve kültürel etkilerin en aza indirilmesi için sürdürülebilir turizm hareketinden sonra sorumlu turizm kavramı ortaya çıkmıştır. Sorumlu turizm kavramı, turizm araştırmacıları ve turizm sektör uygulayıcıları arasında da değer görmüştür (Klein, 2011:15). Sorumlu turizm, anlam olarak doğal, kültürel ve tarihsel çeşitliliği kucaklayan, doğal ve kültürel mirasın korunmasına katkı sağlayan bir turizm yönetim stratejisidir (Frey ve George, 2010:14).

Sürdürülebilir turizmin amaçlarına ulaşmasının yolu, sorumlu bir turizm politikası ile destinasyonda yaşayan kişileri harekete geçirmek ve turizm faaliyetleri için sorumluluk bilincinin teşvik edilmesi ile mümkün olabilmektedir. Destinasyon paydaşları sorumlu turizm uygulamaları ile bölgenin turizm potansiyelinin geliştirilmesi ve korunmasına destek olacak, böylece katılımcı bir yaklaşımla destinasyon adına sürdürülebilir rekabet avantajı sağlanacaktır. Sorumlu turizm politikası paydaşların katılımına dayanmaktadır. Turizm sektöründeki paydaşların desteği ile turistik bir ürün olarak destinasyonların sürdürülebilir rekabet avantajına sahip olmaları için ortak çalışmalar ve sinerjiler oluşturulacaktır. Turizm sektörünün hızlı gelişimi ve dinamik yapısına bağlı olarak destinasyonlar birbirleriyle rekabet haline girmişlerdir. Destinasyonlar rakiplerinden farklılaşmayı ve daha fazla ya da nitelikli turist çekmeyi

amaçlamaktadırlar. Destinasyonlar bakımından sürdürülebilir turizm stratejisi, var olan kaynakları kullanırken korumak ve geleceğe aktarma misyonu sayesinde turizm sektöründe rekabet avantajı kazanılmasına katkı sağlamaktadır (Hassan, 2000: 55).

Türk Dil Kurumu destinasyon kavramını “*varılacak olan yer*” olarak tanımlamaktadır (Türk Dil Kurumu, 2006). Destinasyon, yerel ölçekte sunulan mal, hizmet ve tatil tecrübelerinin birleşimidir. Buhalis (2000) göre Destinasyonlar turistlere entegre bir deneyim sunan turizm ürünlerinin birleşimidir. Geleneksel olarak destinasyon bir ada, bir ülke ya da bir kasaba gibi iyi tanımlanmış bir coğrafi bölge olarak kabul edilmektedir. Bununla beraber destinasyonun, turistlerin seyahat güzergâhına, kültürel değerlerine, ziyaret amacına, eğitim düzeyine ve deneyimlerine bağlı olarak turistler tarafından öznel olarak yorumlanabilen algısal bir kavram olabileceği giderek daha fazla kabul edilmektedir (İçöz ve Başarır 1996: 15). Ayrıca, tüm paydaşlar için ortak faydaları en üst düzeye çıkarmak amacıyla bölgesel olarak turizmin etkisi değerlendirilmeli ve buna göre arz ve talep dengesinin yönetilmesi gerekmektedir. Destinasyonların insanların seyahat ettikleri yerler olduğunu ve bu destinasyonlara ait belirli özellikleri deneyimlemek için bir süre kalmayı seçtikleri yer olarak açıklanmaktadır. Cooper vd. (1998) destinasyonları turistlerin ihtiyaçlarını karşılamak için tasarlanmış tesis ve hizmetlerin odağı olarak tanımlamaktadır (Aktaran: Buhalis, 2000: 98). Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) destinasyonu “*turistin en az bir gece kaldığı ve seyahat süresince destek hizmetleri, çekicilikler ve turist kaynakları gibi turizm ürünlerini içeren fiziksel bir mekân*” şeklinde tanımlamaktadır (Oran,2014: 4)

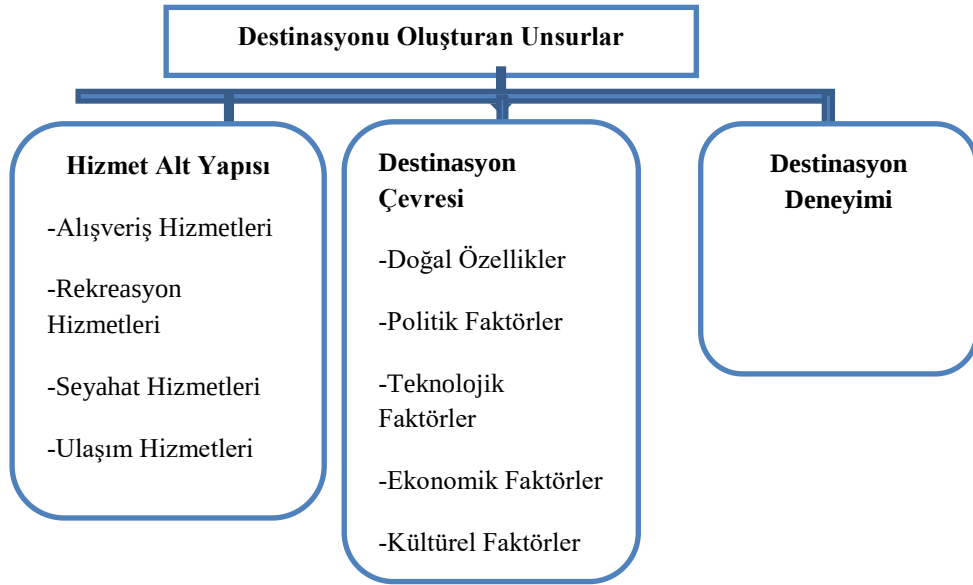
Usta (2009: 224-225) turistik destinasyonların özelliklerini aşağıdaki verilen şekilde ortaya koymaktadır.:

- Bir destinasyonun turizmin gelişimi bakımından önemli olması için bazı turistik çekiciliklere (doğal ve kültürel alanlar gibi) sahip olması gerekir.
- Turistlerin destinasyonlara yüklediği anlam dâhilinde, onların bireysel özelliklerine ilişkin yaş, meslek, medeni durum vb. boyutları önem arz etmektedir.
- Turizm gelişimi bakımından çevreden izole edilmiş bir arazi parçası değildir. Gelişim sürecinde, diğer destinasyon alanlarıyla karşılıklı bir etkileşim içerisinde olmalıdır.

- Destinasyonlar, belirli merkezlere yakın veya uzak olsalar bile özelliklerine göre ayırt edilebilir olmalıdırlar. Turizm amacı ile değiştirilen destinasyonlarda, destinasyonun kendine özgü özellikleri dikkate alınmalıdır.
- Destinasyonlar, zaman ve yaş özelliğini içermelidir. Eski ve tarihi yerler yapıları ve mimarileri ile daha çok anlam kazanmaktadırlar. Eski destinasyonlar, yeni destinasyonlardan daha çekici çünkü daha çok yerleşim yerine veya esas olarak insanlara bağlı olmaktadır.
- Turizm için yeni yapıların planlanması sürecinde yeni-eski yapıların bütünleşmesi gözetilmeli destinasyonun mimari özelliklerini yansıtmalıdır.
- İsimleri akılda kalıcı olmalı ve hayal gücünü teşvik etmelidir. Bu sebeple isimsiz bölgeler ve araziler herhangi bir şekilde yönlendirilmekten uzak kalacaktır.
- Kültürel kimlikleri benzer olsa da özgün ve tarihi değerlere sahiptirler.
- Destinasyonların sahip oldukları olanaklar tek başına turizm kaynağı olamazlar. Fakat turizm ihtiyacını karşılayabildiklerinde kaynak haline gelebilmektedirler.
- İnsanlar ve destinasyonlar arasında sosyal bir boyut olmalıdır. Farklı sosyal unsurlar dostlular, yalnızlık, aile ve aşk gibi unsurlar destinasyona farklı anlamlar yükleyebilmelidir.

Destinasyonlar; eğlence merkezleri, turizm kaynakları, altyapı, hizmet sağlayıcılar, diğer destek sektörleri gibi gezginlerin ziyaret etmeyi seçtikleri yerden bekledikleri deneyimin bütünleşik ve koordineli bir deneyimini sağlayan idari bir yapı bütünü olarak tanımlanmaktadır (Robinson vd, 2013: 297). Kültür ve Turizm Bakanlığı destinasyonu; “*turizmin sosyo-kültürel ve fiziksel etkilerinin görüldüğü temel ekonomik faaliyetler arasında yer alan ülkeler, bölgeler, şehirler*” olarak tanımlamaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020). Destinasyonlar turistlerin ziyaret rotaları üzerindeki geçiş ve dinlenme yerleri değil, insanların tatil, iş, akraba ziyareti gibi farklı amaçlar ve güdüler temelinde ziyaret ettikleri yerlerdir. Öyle ki Atay (2003) bir bölgenin turizm destinasyonu özelliklerini taşıması için “ulaşım, konaklama, yeme-içme, kumsal, gece kulübü, park, müze, öğrenme yeri vb. eğlence-dinlenme imkânlarının varlığının” olmasının önemini vurgulamaktadır (Atay, 2003: 28-27). Bu özellikler bağlamında bir turizm destinasyonunu oluşturan unsurlar Tablo 3’de gösterilmektedir.

Tablo.3.1 Destinasyon unsurları kavramsal modeli

Kaynak: Murphy vd. (2000: 46)

Her destinasyon, yerel ihtiyaçlarına göre kendi yönetim ve pazarlama politikasına sahip olmaktadır. Destinasyon yönetim örgütleri, yerel işletmeler ve pazar ortaklarının çalışmaları destinasyon pazarlaması üzerine iken, yatırımcıların ve devletin çalışmaları ise destinasyonun gelişimine yoğunlaşmaktadır. Ancak destinasyon pazarlama, geliştirme süreçleri ile planlama ve politika süreçleri birbirini etkileyerek gerçekleşmektedir (Özdemir, 2007: 32). Destinasyon yönetimlerinin önceliklere göre belirleyeceği pazarlama bileşenleri, destinasyonda arzın geliştirilmesine, ziyaretçi memnuniyetine, talep oluşturulmasına ve yoğun rekabet şartları ile başa çıkılmasına yardımcı olabilecektir (Ersun ve Arslan, 2011: 236).

Turizmin küreselleşmesi, ekonomik ve sosyal liberalleşme ile arz ve talep doğrultusunda destinasyon sayılarını artırmaktadır. Uluslararası sınırların serbest olmasıyla destinasyonlar daha ulaşılabilir hale gelmekte ve her yıl milyonlarca turist farklı destinasyonları ziyaret etmektedir. Destinasyonlar gelirlerini artırmak ve daha fazla ziyaretçi çekmek için kıyasıya bir rekabet içerisine girmektedirler (Baloğlu, 1996 :3). Günümüzde teknoloji kullanımının artması ile daha donanımlı, bilinçli, eğitim seviyesi yüksek, olan tüketiciler ve turistlerin sayısı artmaktadır. Bu nedenle turizm politika ve planlamacıların, turistlerin değişen yaşam tarzlarını, davranışlarını ve tüketim alışkanlıklarına göre istek ve beklentilerinin, takip etmesi gerekmektedir (Sarı ve Kozak, 2005: 249).

Turizm sektörü, dünyada en hızlı büyüyen ve ülke ekonomileri açısından en kazançlı sektörlerden birisidir. Turizmin bu gelişimi, ülkelerin bu sektörden daha fazla pay alma isteklerini artırmakta ve ülkeler istenilen pazar payına ulaşmak için tüm imkanlarını kullanarak rekabet etmektedirler. Nitekim ülkeler için önemli bir turizm ürünü olan destinasyonların, doğru pazarlanması ve tanıtılması, turistler tarafından kabul edilen ve tercih edilen destinasyonlar olması rekabette ayırt edici güç olacaktır (Ceylan, 2011: 90). 21. yüzyılda rekabet sadece ürünler veya sektörler arasında değil, ülkeler ve destinasyonlar arasında da gerçekleşmektedir.

Destinasyon, turizm ile ilgili üretim ve tüketim faaliyetlerini gerçekleştirmek için birçok aktörün bir araya geldiği ve etkileşime girdiği çok yönlü, çok aktörlü bir yapıdır (Türkay, 2014). Turizmin doğaya olan temel bağımlılığının sonucu olarak turistik destinasyonun çekiciliği ve doğal kaynaklarının korunması hem turizmin gelişmesine hem de destinasyonun artan popüleritesine katkıda bulunmaktadır. Turizm gelir yaratarak çevreyi zenginleştirebilir, destinasyonun kültürel mirasını koruyabilir ve gelir akışı sağlayabilir (Muhanna, 2006: 19). Sorumlu turizm uygulamaları, maliyet tasarrufu sağlamak, ekonomik istikrarı artırmak ve destinasyonun uzun vadeli çekiciliğine korumaya kadar iyi bir işletme anlayışı yerleştirmektedir (DEAT, 2003: 6). Özdemir'e (2014) göre, destinasyonları sürdürülebilir anlayışla yönetebilmek için politika ve stratejiler belirlenmeli ve başarıyla uygulanmalıdır. Destinasyon planlamasının uygulanması tüm paydaşların katılımı ve koordinasyonu ile mümkün olabilmektedir.

Turizm sektöründe tüketicilerin talepleri farklılaşmakta ve bu farklılaşma giderek artmaktadır. Bu nedenle yeni pazarlar ortaya çıkmakta, destinasyonların özellikleri artıkça turistler tarafından ziyaret edilme olasılığı da artmaktadır. Potansiyel turistler küresel pazarın çok geniş bir alanında bulunduğundan beklentileri ve tercihleri demografik özelliklerine göre değişiklik gösterir ve bu nedenle destinasyonlar farklı özelliklere sahip farklı kişileri çekebilmelidir. Fakat destinasyonların diğer destinasyonlara olan yakınlığı da destinasyon tercihlerini etkileyebilmektedir. Bu nedenle, turizm sektörünün pazar payını artırmak ve sektörü geliştirmek için destinasyonların uzun vadeli planlar ve sürdürülebilir amaçlara göre yönetilmesi gerekmektedir (Güripek, 2013: 54).

Sorumlu turizm gelişimine bağlılık, destinasyon ve organizasyon planlaması açısından önemlidir. Destinasyon planlaması bakımından, çeşitli ve tamamlayıcı turistik ürün ve hizmet yelpazesi oluşturmalıdır. Ayrıca güçlü ve sürdürülebilir bir destinasyon

için turistik ürünler ve turizm sektörleri arasında anlamlı sürdürülebilir bağlantılar kurmak önemlidir. Güçlü destinasyonların varlığı turizm gelişiminin fırsat maliyetlerini açıklayan sorumlu bir planlama sürecine dayanmaktadır. Sorumlu bir turizm işletmesi, diğer tüm turizm işletmeleri gibi geçerli tüm yasa ve yönetmeliklere uymalıdır. (Spenceley vd. 2002: 17). Edexcel BTEC (2010) elde edilen sonuçlara göre turizmin destinasyonlar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel olmak üzere üç ana başlıkta ele almaktadır.

Ekonomik etki: Olumlu etkiler; yerel gelirin ve döviz kazancının artması, ekonomik çarpan etkisi, istihdam artışı (doğrudan ve dolaylı), altyapının iyileştirilmesi; olumsuz etkiler; kayıt dışı istihdamda azalma, mevsimlik işsizlik, artan yaşam maliyetleri, bölgesel enflasyon.

Çevresel Etki: Olumlu etkiler; çevre eğitimi, doğal ve yapay çevrenin korunması, boş alanların rehabilitasyonu. Olumsuz etkiler; nüfus yoğunluğu, hava, su, gürültü ve görsel kirlilik kaynak erozyonu, habitat kayıpları.

Sosyo-kültürel etki: Olumlu etkiler; tesislerin topluma ve kamu hizmetlerine kazandırılması, yaşam standartlarının iyileştirilmesi, zanaatkârlığın korunması, bayram ve törenlerin yeniden canlandırılması, kültürel aydınlanma. Olumsuz etkiler; suçların artması, seks turizmi, kültürel çatışma, kültürel kimlik kaybı, sergilenen özgünlük.

Burkart ve Medlik turistik destinasyonu, turistlerin ziyaret ettiği kendi kendine yeten bir coğrafi birim olarak ifade etmektedir (1974: 46). Hu ve Ritchie (1993: 26) ise yapmış oldukları tanımda bir turistik destinasyonu, “*diğer tüketici ürünü veya hizmetleri gibi belirli bir seçim durumunda bireyler açısından çekiciliği belirleyen bir dizi çok boyutlu özellikten oluşan turizm tesisleri ve hizmetleri paketi*” şeklinde değerlendirmektedir. Buhalis göre destinasyon, tüketicilere entegre bir deneyim sunan turizm ürünlerinin karmasıdır. Kültürel bakımından destinasyonlar ülkeler, adalar veya şehirler olarak ifade edilen coğrafi alanlar; ziyaretçilerin seyahat rotası, kültürel geçmişi, seyahat amacı, eğitim düzeyi ve deneyimlerine göre öznel olarak yorumlanan algısal bir kavram şeklinde tanımlamaktadır (Buhalis, 2000:26). Başka bir tanıma göre destinasyon, gezginlerin seyahatlerinde ulaşmak istediği hedef bölge, kişinin seyahatleri sırasında gitmeyi planladığı veya ulaşmak istediği nokta olarak seçtiği yerdir (İçöz ve Başarır, 1996: 15).

Tosun ve Jenkins’e (1996: 521) göre turistik destinasyon, ülke bütününden küçük ve ülke içindeki pek çok kentten büyük, önemli çekicilikler, çekim merkezleri, festivaller ve karnavallar gibi çeşitli etkinlikleri içinde barındıran, bölge içinde

kurulmuş iyi bir ulaşım ağına, gelişim potansiyeline, bölgeler arası ve ülke düzeyinde ulaşım olanaklarına ve turizm tesislerinin gelişimi için yeterli coğrafi alana sahip bölgedir. Rubies ise entegre ve koordineli faaliyetleri, müşterileri ziyaret etmeyi tercih ettikleri destinasyondan bekledikleri deneyimlerle buluşturan turistik kaynakların ve ilgi çekici yerlerin, altyapıların, ekipmanların, hizmet sağlayıcıların, diğer destek sektörlerinin ve idari organizasyonların bir bütünü olarak tanımlamaktadır (2001: 39).

3.2. Sorumlu Turizm Açısından Paydaşlar

İşletmeleri açık sistemler olarak ele alan yaklaşımların gelişmesi ile birlikte ortaya çıkan paydaş teorisi, bir yönetim işlevi olarak özellikle vurgulanmaktadır. Freeman (1984) paydaş teorisini geliştirerek, bu kavramı örgütsel faaliyetlerden yararlananlar veya bunlardan zarar görenler; hakları ihlal edilen veya saygı duyulan kişi veya gruplar olarak tanımlamaktadır (Tak, 2009: 47-48). Paydaş olarak tanımlanabilen bireylerin veya grupların kuruluşla mantıklı bir bağlantıya sahip olması gerektiğini vurgular. Paydaşların sektörlerin işleyişi bakımından önemli olduğunu ve beklentilerinin farklı seviyelerde bile karşılanması gerektiğini vurgulayan paydaş yönetim süreci, turizm sektörünün farklı paydaşlarının gereksinimlerini dikkate alması gerektiğini vurgulamaktadır (Doğan,2014: 38).

Paydaşlar, destinasyon yönetimi sürecinde çok etkili bir unsurdur. Ayrıca paydaşlar, özellikle kuruluşlar arasındaki veya toplum ve kuruluşlar arasındaki ilişkileri anlamak için anahtar bir fikir olarak ortaya çıkmaktadır. Paydaş kavramı ilk olarak Dill (1958) tarafından ‘görev çerçevesi’ olarak ortaya atılmıştır. Bir başka tanımda paydaşlar, organizasyonun hedef odaklı başarı sürecini etkileyen veya bundan etkilenen kişi veya gruplar olarak kabul edilmektedir (Freeman, 1984: 25; Scholl,2001:737; Dönmez, 2008: 92; Freeman vd. 2010: 31). Turizmde paydaş kavramı, turizmin doğası gereği çok sayıda aktörün katılımından bahsetmesi nedeniyle işletmelerdeki paydaş kavramından farklı olmaktadır (Çakar, 2018: 2). Dünya Turizm Örgütü’nün 1 Ekim 1999’da düzenlediği “The Global Ethics For Tourism” adı altında 13.Küresel Turizm Etiği Genel Kurulu’nda bu kavram ilk kez turizmde açıkça kullanılmış ve çeşitli paydaşların davranış ve genel kavramlarına ilişkin bir çerçeve ortaya konulmuş ve ‘turizm paydaşları’ kavramı açıkça kabul edilmiştir (Liu ve Xu, 2010: 1065). Buna göre söz konusu kavram; “*destinasyonlarda belirli bir sorun alanı ile ilgilenen bireyler, gruplar veya organizasyonlar*” şeklinde tanımlanmıştır (Cooper vd. 2009: 35).

Destinasyonlarda paydaşların ortak konularda birlikte hareket etmeleri ve karar vermeleri ilkesini (Cengiz ve Yalçın, 2017: 335) kabul eden iş birliği, tüm paydaşları ele alan yerel ve bölgesel destinasyon yönetim organizasyonları üzerinde potansiyel etkisi olan bir olgudur (Göymen,2000:1026). Destinasyonların geliştirilmesi, stratejilerin uygulanması, destinasyonlarda çevrenin sürdürülebilir şekilde korunması, planların geliştirilmesi ve uygulanması, etkin karar alma, paydaşlar arası çatışmaların önlenmesi, yönetim yapısının işleyişi, destinasyonlarda kaynakların aşırı kullanımının önlenmesi, güven, iletişim ve ilgili tarafların grup faaliyetlerinde artan bilgi paylaşımı, destinasyonlardaki grup homojenliğinin sağlanması paydaşlar arasında işbirliği oldukça önemlidir (Erkuş, Öztürk ve Eraydın, 2010: 113; Beritelli, 2011: 608-609; Çakar, 2018). Paydaşlar arasında sağlıklı ve doğru bir iletişimin olmamasının önündeki en büyük engel, kamu gücünün eşitsiz dağılımı sebebi ile rollerin dağılımında sorunlar yaşanmasıdır (Paraskevas vd,2013:58). Bu sebeple destinasyonlarda paydaşlar arasında açık ve net bir rol dağılımının sağlanmasında ve etkin yönetişimin sağlanmasında işbirliği ve koordinasyonun bir parçası olan iletişimin rolü oldukça önemli olmaktadır (Renn, 2015; Çakar, 2018).

Paydaş ilişkileri, etkin ve verimli destinasyon yönetiminde önemli bir rol oynamaktadır. Paydaşların birbirleriyle olan iletişimi yönetimde yönetişim kavramını ortaya çıkarmıştır. Yönetişim, devlet kurumları, özel sektör, sivil toplum ve gönüllü sektör kuruluşlarını ve bunların birbiriyle iletişim ve etkileşimlerini içeren kapsamlı ve karmaşık bir sistem olarak tanımlanabilir (Cope vd, 1997: 447; Ökmen vd, 2004: 41-42). Turizmde yönetişim ise merkezi olmayan ve yönetişimdeki yerel insanlara ve işletmelere sorumluluklar yükler. Bununla birlikte turizmde politika ve strateji geliştirme aşamasında, sürdürülebilir turizmin aşağıdan yukarıya geliştirilmesi sürecine kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplumun bütünleşmesi ve paydaşların katılımının bir unsuru olarak ifade edilmektedir (Ruhanen, vd. 2010: 5-6; Zhang ve Zhu, 2014: 125; Çakar, 2018: 938).

Destinasyondaki her bir aktör yalnızca kendi karını maksimize etme eğiliminde olursa bu durum döngüdeki diğer aktörlerin karını tehdit edebilir. Örneğin, bir tur operatörü bir destinasyondaki turizm işletmelerine gelirini maksimize etmek için baskı yaparsa bu kısa vadede karı artırılabilir fakat bu artış döngüdeki yerel işletmeler ve turistler gibi diğer bileşenleri olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle bölgenin sürdürülebilirliğini sağlamak amacı ile paydaşlar arasında uzun dönemli ve tüm bileşenlerin yararına olan dengeli planlama ve uygulamaların yapılması gerekmektedir.

Paydaşların destinasyon yönetiminde karar alma sürecinde rol ve işlevlerinin olması sürdürülebilirlik açısından oldukça önemlidir (Buhalis, 2000: 102).

Goeldner ve Ritchie (2012), bir turizm destinasyonunun paydaşlarını; destinasyondaki yerel halk, yerel/bölgesel/ulusal yönetim, çevre grupları, yerli ve yabancı turistler, günübirlik ziyaretçiler, sektör temsilcileri, destinasyon yönetim kuruluşları, kültürel miras grupları, sosyal, sağlık ve eğitim grupları şeklinde gruplandırmaktadır. Gunn (1994) turizmin, özel ve kamu sektörünün destinasyon yöneticileri ve planlamacıları için büyük önem taşıdığını belirtmekte ve turizmi, her unsurun diğerlerini etkilediği bir sistem yaklaşımı içinde değerlendirmektedir. Sürdürülebilir turizm için paydaş iş birliği esastır; aksi halde sadece güç odaklarının yararlanacağı bir sistem ortaya çıkacaktır. Bu nedenle paydaşlar arası iş birliği ve beklentilerin karşılanması önemli olduğu vurgulanmaktadır (Dyer vd, 2007: 410).

Buhalis ve Fletcher (1995) göre turizmin temel aktörlerinin yerel halk, yerel yönetimler ve turizm işletmeleri olduğunu, turizm paydaşlarını destinasyondan yararlananlar ve destinasyonun sürdürülebilirliğinden sorumlu olanlar olarak sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmalar, destinasyonun sürdürülebilir yönetimi için turizm arz ve talebini sağlayan işletmeler ve yatırımcıların, yerel halkın, ziyaretçilerin, kamu ve sivil yönetim birimlerinin önemli rollere sahip olduğunu ve bu paydaşlar arasında etkin bir iş birliğinin gerekli olduğunu göstermektedir. Destinasyonun hedeflerine ulaşması paydaşlar arasındaki ilişkiye ve işbirliğine bağlı olmaktadır (Buhalis ve Fletcher, 1995).

3.2.1. Sorumlu turizmde yerel halkın rolü

Turizm, ekonomik kalkınma ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesi için önemli bir potansiyel taşımaktadır. Turizm sektörünün gelişmesiyle birlikte yeni iş ve istihdam olanaklarının artması ve gelir düzeyinin yükselmesi turizmin sağladığı önemli avantajlardandır. Fakat turizme bağlı olarak yerel halkın yaşantısında bazı olumsuz değişimler de yaşanabilmektedir. Bazı çalışmalarda yerel nüfus turizmin ekonomik ve sosyal etkilerine olumlu, turizmin çevresel etkilere ise olumsuz bakmaktadır (Choi ve Murray, 2012; Bestard ve Nadal, 2007; Andereck vd. 2005). Bunlar, toprak ve su kullanımı, çevresel kirlilik ve azalan biyolojik çeşitlilik gibi sınırlı yerel kaynaklar üzerinde baskı oluşturabilen olumsuzluklardır. Turizmden elde edilen gelir yerel ekonomiye ulaşmayabilir ve mevcut turistik hizmetlere karşılık düşük ücretli gelir

getirebilmekte ve güvencesiz istihdam yaratabilmektedir. Bu nedenle yerel halk, turizme yönelik tutum ve düşüncelerinde ekolojik değerler ile ekonomik kalkınmanın birbirine bağlı olduğunu (eko-ekonomi) ve bütünsel olarak dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir (Tearfund, 2002).

Turizmin gelişiminde ve sürdürülebilir planlanmasında en etkili paydaşlardan biri destinasyonun yerel nüfusedir. Yerel halkın turistlere yönelik tutumları, turist memnuniyetini, turistlerin bölgeyi tekrar ziyaret etme ve tavsiye etme niyetlerini etkilemektedir. Başka bir ifadeyle, yerel halkın turistlere olan bu tutumları, o destinasyonda turizmin geleceğini de önemli ölçüde etkileyen bir olaydır. Literatürdeki araştırmalar, toplumların turist kabul etme konusunda belirli kapasitelere sahip olduğunu vurgulamaktadır (Doxey, 1974; Butler, 1980). Bu kapasitenin ötesindeki büyüme, olumsuz sosyal ve çevresel etkilere ve turizm yatırımlarının getirilerinin azalmasına neden olabilmektedir (Kim, 2002). Örneğin, sorumlu turizm perspektifinden yerel nüfus, hem turist deneyiminden sorumlu olan ev sahibi grupları hem de turistik destinasyonda ve çevresinde yaşayan insanları kapsamaktadır (Spenceley vd, 2002: 8).

Yerel halkın turizmin faydalarını anlaması için turizm sektörüne anlamlı bir şekilde dâhil olması gerekmektedir. Doğru yapılan ekonomik uygulamalar istihdam yaratabilir, girişimciliğe teşvik ederek bölgesel ekonomik büyümeyi artırabilir. Sorumlu turizm yaklaşımı toplumun bütün kesimlerinin turizm sektöründen faydalanmasını sağlamalıdır (DEAT, 2003: 6). Ekonomik açıdan daha sorumlu hale gelmek için kuruluşlar, çeşitli faaliyet alanlarını kapsayan bir uygulama planı içeren stratejiler oluşturmalı ve her birinin sorumlu bir şekilde nasıl yönetilebileceğini belirlemelidir (Spenceley vd, 2002: 21).

Destinasyon sakinlerine yönelik yapılan stratejiler yerel halkın işsizlik oranını düşürmekte, yeni yatırım imkanları sunmaktadır. Bu sayede küçük işletmeler için iş alanları oluşturmakta ve devletler için gelir getirmektedir. Sorumlu turizm politikalarında yerel halkın sorumluluk alabilmesi ve sahip olduğu tarihsel, doğal ve kültürel değerlerin tanıtılması ve korunmasından sorumludur. Yerel halkın bu sorumlulukları yerine getirmesi hem sürdürülebilir kalkınmaya hem de sorumlu turizme katkı sağlamış olacaktır (Aylan, 2019: 42). Turizm, sanayi devriminin başlangıcından beri yoksulluğun azalmasına katkı sağlamıştır, özellikle son yıllarda turizm endüstrisinin kalkınmasının yerel topluluklara getirdiği potansiyel fırsatların ve olumlu etkisini artırmanın zamanı gelmiştir (Muhanna, 2006: 15).

3.2.2. Sorumlu turizmde yerel yönetimlerin rolü

Destinasyon yönetiminin asıl amacı turizm ürünleri, hizmetleri, faaliyetleri, programları ve diğer tüm kaynaklarla birlikte bir bütün olarak turistler için unutulmaz bir tatil deneyimi ve memnuniyeti sağlamaktır (Crouch ve Ritchie 1999: 149). Ticari işletmeler, faaliyetleri sırasında devletin koyduğu yasaklara uyarak ve faaliyetleri sonucunda elde ettikleri gelirler üzerinden vergi ödeyerek devlete karşı yükümlülüklerini yerine getirmektedirler. Devlet eşit bir rekabet ortamı sağlayan ve kurallara uymayanlara müdahale eden bir hakem konumundadır (Kolçak, 2012: 206). Bunun yanında sorumlu turizm, belirli insan hakları yönetimi standartlarına ulaşmış ülkelerdeki yerel toplumlara fayda sağlamaktadır (Thett,2012). Tüm paydaşlar için temel zorluk, sorumlu turizm hakkında bilgi geliştirmek ve bunu uygulayabilmektir.

Devletler sorumlu turizm ilkesine bağlıdır ve bunun uygulanmasını kolaylaştırmak için aşağıdaki faaliyetleri üstlenmelidir (DEAT, 1996: 23).

- Sorumlu turizm tedarikçilerin performanslarının izlenmesi ve belgelendirilmesi amacı ile sorumlu bir kuruluşlar kurulmalıdır.
- Uluslararası fon sağlayıcılar, sorumlu turizmi tanımlamak ve standart hale getirmek için yerel ve uluslararası özel sektör, STK 'lar ve diğer ilgili ortaklarla yakın çalışmalıdır.
- Mevcut ülkenin önde gelen sorumlu bir turizm destinasyonu olarak doğru bir şekilde pazarlanmalı ve tanıtılmalıdır.
- Hükümet, tedarik politikası aracılığıyla sorumlu turizm tedarikçilerine teşvikler sunmalı ve uluslararası kurum ve kuruluşları bunu yapmayı teşvik etmelidir.
- Turizm, sorumlu turizmin geliştirilmesinde halkın katılımının önemi konusuna teşvik etmelidir.
- Yerel ve uluslararası medya, sosyal ve çevresel olarak sorumlu olacak şekilde faaliyet gösteren tesisleri tanımak ve teşvik etmek için kullanılmalıdır.
- Özel sektör ve yerel topluluklar arasında 'aracı' olarak hareket edecek bir kuruluşun istihdamı desteklenmelidir.
- Yerel topluluklara turizm potansiyelinin belirlenmesi ve geliştirilmesinde yardımcı olmak için yakın iş birliği yapılmalıdır.
- Sorumlu turizm tedarikçileri teşvik edilerek sorumlu turizmin tanıtımı sağlanmalıdır.
- İş, yerel topluluklara teslim edilmeli ve ziyaretçileri yerel barları ve restoranları denemeye ve yerel bölgelere turlar düzenlemeye teşvik ederek yayılmalıdır.

- Otellerde ve diğer tesislerde yerel cazibe yerleri ile diğer ürünlerin ve yerel topluluklar tarafından sunulan hizmetlerin tanıtılması için fırsat tanınması teşvik edilmelidir
- Oteller ve diğer turizm tesisleri yerel halk tarafından sunulan yerel cazibe merkezlerini ve diğer ürün ve hizmetleri tanıtmaya teşvik edilmelidir.
- Tur operatörleri, turlarına barları, yerel müzeleri sanat ve el sanatları gibi dükkânları turlarına dâhil etmeleri ve daha yenilikçi olamaya teşvik edilmelidir.

Destinasyon yönetim sürecinde yerel yönetimler önemli bir bileşen olmaktadır. Merkeziyetçi yönetim sisteminin hâkim olduğu ülkelerde kamusal yönetim organları daha belirleyici olabilmektedir. Bu bağlamda, aktif katılıma değer veren, sürdürülebilir değerlere ve paydaş yönetim anlayışına yönelen yerel yönetimler, bir destinasyonun sürdürülebilirliği ve yönetimi için önemli olabiliyorken ülkenin yönetim yapısına göre engelleyici bir faktör de olabilmektedir (Doğan,2014,42-44). Sürdürülebilir kalkınma için taşıma kapasitesinin belirlenmesi, çevresel etki değerlendirmesi, mevcut doğal alanların yönetimi, rezervlerin oluşturulması ve yeni imar planlarının geliştirilmesi yerel yönetimlerin sorumluluğundadır. Yerel ve merkezi düzeydeki kamu ve yönetim mekanizmalarından, sivil toplum kuruluşlarından, yerel toplumdan, turizm işletmelerinden ve destinasyona turist taşıyan tur operatörlerinden oluşacak olan ortak kurullar bir destinasyonun sürdürülebilirliğinin sağlanması ve sorumlu bir turizmin geliştirilmesi bakımından daha işlevseldir (Uçkun ve Türkay, 2003).

1992 yılında Rio de Janeiro’da düzenlenen BM Dünya Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda 21. yüzyılın temel hedefi olarak tanımlanan sürdürülebilir kalkınmanın nasıl sağlanacağı belgelenmiştir. Konferans’ta ‘Gündem 21’ başlıklı somut bir küresel eylem planı benimsenmiştir. Açıklık, şeffaflık, denetlenebilirlik, hesap verebilirlik ve katılım gibi unsurları içinde barındıran ve ‘iyi yönetim’ kavramı çerçevesinde ortaya konulan söz konusu plan yerel halkın yaşam kalitesinin artırılmasını ve sürdürülebilir kalkınmanın geliştirilmesini öncelemektedir. Bu durum, ekosistemin sürdürülebilirliğine ve gelecek nesillerin haklarının korunmasına yönelik taahhütler, geniş tabanlı katılımcı sosyal uzlaş mekanizmaları ile birlikte Yerel Gündem 21’i sadece ileriye dönük ve geniş kapsamlı değil, aynı zamanda ‘kolektif bir girişim’ haline getirmektedir (Arar, 2002:3-15).

3.2.3. Sorumlu turizmde turizm işletmelerinin rolü

Turizm endüstrisi temel olarak turistlerin konaklamalarından gerçekleştirdikleri seyahatlere kadar ulaşım, yeme-içme, eğlence ve diğer tüm ihtiyaçlarını karşılayan işletmelerden oluşmaktadır. İşletmelerin sosyal hayattaki rolleri ve sürdürülebilir kalkınma kavramının iş yaşantısındaki etkileri giderek artmaktadır. Kurumsal temelli sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirebilmek için işletmelerin ürün ve hizmet üretiminden, ortaya koydukları politika ve planlamaya kadar tüm süreçlerde sorumlu davranması gerekliliği açıktır. Bu ilkelerin ekonomik refah, çevresel bütünlük, sosyal eşitlik olduğunu belirten Bansal'a (2005:199-200) göre çevresel bütünlüğü sektörlerin, kurumsal çevre yönetimi yoluyla ekolojik yapı üzerindeki olumsuz etkileri azaltma çalışması olarak tanımlanmaktadır. Turizm işletmeleri hizmet veya mal üretme sürecinde çevre üzerinde az veya çok bir etkiye sahiptirler. Destinasyondaki her bir paydaş ise bu etkinin asgari düzeyde en kabul edilebilir ve rasyonel ölçüde olmasını sağlamak için çalışmalıdır (Doğan, 2014: 42).

Turizm işletmeleri sosyal nitelikli sistemler olarak görüldüğünde işletmelerin sosyal rolü, işlevleri, karar ve faaliyetlerinin yalnız işletme yöneticileri ve sahipleri tarafından değil, birçok paydaşın katılımıyla yürütüldüğü görülmektedir (Kolçak, 2012, :202). İşletmeyi çevreleyen ve işletme ile doğrudan veya dolaylı olarak etkileşimde bulunan kişilerin demografik ve kültürel özellikleri sosyal çevreyi tanımlamaktadır. Toplumu oluşturan kişilerin çoğunluğunun benimsediği kültürel değerler, o toplumun yaşayış biçimini belirlemektedir. Yeme, içme, eğlenme, barınma, çalışma, sağlık, iş ahlakı, çevreyi koruma gibi kavramlara ilişkin fikir ve davranışlar toplumsal kültürü şekillendirir. Bu bakımdan, işletmeler, toplumun yaşam biçimine, alışkanlıklarına ve değerlerine uygun bir üretim ve çalışma ortamı uygulamakla yükümlüdürler (Kolçak, 2012: 203).

Türk Ticaret Kanunu'na göre haksız rekabet; *“aldatıcı hareket veya iyi niyet kurallarına aykırı sair yollarla iktisadi rekabetin her türlü kötüye kullanılmasıdır”* şeklinde tanımlanmıştır. Bu nedenle haksız rekabet, iyi niyet kurallarına aykırı fiiller olarak da nitelendirilebilir. İyi niyet kurallarına aykırı davranışlar, başkalarına hakaret etme, başkalarının manevi veya maddi güçleri hakkında yanlış bilgi verme, çalışma hayatı koşullarına uymama gibi davranışlar olarak da kabul edilmektedir. Bu gibi davranışlar aynı zamanda etik olmayan davranışlardır. Bu sebeple işletmeler arasındaki faaliyetler belirli kurallar çerçevesinde sürdürülmeli ve haksızlığa neden olacak

eylemlerden kaçınılmalıdır (Kolçak, 2012: 207). Turizm yönünü etkileyebilecek ve söz sahibi olabilecek paydaşlardan biri de merkezi ve yerel yönetimlerdir. Bir destinasyonda turizmin başarılı olabilmesi için planlama ve karar alma süreçlerine toplumdaki tüm paydaşların katılımının sağlanması gerekmektedir. Turizmde merkezi ve yerel yönetimler arasında iki yönlü bir etkileşim bulunmaktadır. Merkezi ve yerel yönetimler tarafından uygulanan plan, politika ve hizmetler turizmi etkilendiğinde; turizme yönelik planlanan faaliyetler destinasyona ekonomik ve sosyal katkılar sağlayarak yönetime fayda sağlamaktadır (Nergiz ve Akman, 2011).

Ekonomik ve sosyal kalkınmayı hızlandıracak bir yerel kalkınma sisteminin temeli, özel sektör, devlet ve sivil toplum kuruluşlarının koordinasyonuna bağlıdır (Karakoyun, 2011). Turizmin gelişme sürecine dahil edilmesi gereken diğer paydaşlar özel sektör yöneticileri ve işletmelerdir. Özel sektör, bir destinasyonda ki fırsatları en iyi tespit edebilen, destinasyonun potansiyelini maksimuma çıkarabilen, turizm ürününün gelişimine öncülük edebilen, turizmde hem topluma hem de ziyaretçiye karşı sorumluluk alabilen paydaşlar grubudur. Özel sektörün bir destinasyonda istihdam sağlaması, kaynak ve ekonomik getiri yaratması, yiyecek ve içecek, el sanatları, ulaşım gibi ikincil sektörleri geliştirmesi, yerel halk ve turistler arasında turizm bilincinin ve farkındalığının artırması, tüm paydaşların sorumlu turizmin, rehberlik, yönetim uygulamalarına teşvik etmesi yönünden sorumlulukları bulunmaktadır. Aynı zamanda eğitim ve yetenekleri geliştirmesi, yerel, ulusal, uluslararası lobicilik faaliyetleri yürütmesi, hayır kurumları, çevreci örgütler gibi kurum ve kuruluşlara bağışta bulunması gibi toplumsal olarak gerçekleştirilmesi beklenen görevleri de bulunmaktadır (Simpson, 2008). Turizm işletmeleri tüm bu yönlerden sorumlu turizmin gelişimine katkı sağlamaktadır.

3.3. Sorumlu Turizmde Turistlerin İstek Ve Beklentileri

Küresel bir tehdit olan iklim değişikliği, doğal kaynakların hızla tahribi ve sosyo-ekonomik eşitsizliklerin önemli ölçüde artması, işletmeleri ve kişileri sosyal, doğal ve ekonomik çevreyi etkileyen faktörleri bütünsel olarak değerlendirmeye zorlamaktadır. Bu noktada sorumlu turizm, bir araştırma ve uygulama alanı olarak ortaya çıkmakta ve turistlerin yerel halkın faydaları ile etkileşimi ve tatil hakları gibi konular aracılığıyla olumsuz sosyal ve çevresel etkileri en aza indirmek gibi konular ile varlığını sürdürmektedir (Batmaz, 2018). Sürdürülebilirlik kavramının son yıllarda

önem kazanmasıyla birlikte, doğanın ve kültürel çevrenin korunması, yerel halkın ekonomik gelişimi gibi birçok kavram önem kazanmıştır. Buna bağlı olarak turistlerin davranışlarında çeşitli değişim ve dönüşümler yaşanmaya başlamış ve sorumlu turist davranışlarında artmaya başlamıştır. Örneğin İngiltere’de gezginlerin tatil paketlerini seçerken daha çok nelere dikkat ettiğine ilişkin yapılan araştırmada, katılımcıların % 85’i çevreye ve doğaya zarar vermeyen seyahati tercih ettiklerini, bunun yanı sıra % 77’si seyahat ettiği bölgenin yerel halkının kültürel değerlerini öğrenmeye ve anlamaya çalıştıklarını, ayrıca % 71’i ise yaptığı harcamalarda yerel halkın refahına katkıda bulunduklarını ifade etmişlerdir (Martin, 2001:45).

WTTC (2015: 5) tarafından yayınlanan raporda, önümüzdeki 20 yılda turizm sektörünün iklim değişikliği ve ilgili konuları iş stratejisine tam olarak entegre etmesinin, düşük karbon ekonomisine küresel geçişi desteklemesinin, iklim risklerine karşı yerel düzeyde dayanıklılığı güçlendirmesinin sorumlu turizmin değerini artıracığı ve tedarik zincirlerinin daha yeşil bir karaktere bürüneceği belirtilmektedir. Turistler daha eğitilmiş, yetkilendirilmiş, bağlantılı, otantik deneyimler arayan çevresel ve sosyal konulara duyarlı bir hale gelmektedirler. Bununla birlikte turistler, iklim değişikliğine katkılarıyla tercihlerini daha kolay bir şekilde uyumlu hale getirmekte ve turizm endüstrisinin etkilerini ve karbon ayak izini azaltan sorumlu seçimler yapmaktadırlar (Aktaş, 2019: 8).

Turistlerin günlük yaşamlarındaki doğaya zarar vermeyen tüketim alışkanlıklarını benimsemeleri, turistik ürün ve hizmet satın alımlarına da yansımaktadır (Bilici,2017:5). İnsanlarda sorumlu tüketim bilincinin gelişmesiyle birlikte, bu sorumluluğa sahip uygulamalar geliştiren turizm işletmelerinin tercih edilme oranı da artmaktadır. Başka bir deyişle sorumlu turizm talebi sorumlu turizm arzının da belirleyicisi olarak, turizm işletmeleri ve yerel yönetimlerin sorumlu turizm uygulamalarını benimsemelerine neden olmaktadır. Öyle ki gelişmiş ülkelerde turistlerin çoğu gidecekleri destinasyonda sosyal, kültürel ve çevresel konular hakkında önceden bilgi edinmek istemektedirler. Turizmin doğaya zarar vermemesinin önemli olduğunu düşünmekte ve doğayı koruyan turizm işletmelerini tercih etmektedirler (Demir, 2014:101).

21. yüzyılda internet ve sosyal medyanın aktif kullanımı bireylerin bilgiye ulaşmasını kolaylaştırmıştır. Bu durum, gezginlere yüklenen sosyal sorumluluğun destinasyondaki tüm paydaşlara dağıtılmasına sebep olmaktadır. Artık gezginler destinasyonun çevresini, sosyo-kültürel yapısını ve ekonomik yapısını olumsuz

etkileyecek tatil fırsatları yerine daha sorumlu tatil fırsatlarını değerlendirmekte, tur operatörleri ürünlerini bu yönde pazarlamakta, turizm işletmeleri ve karar vericiler bu yönde hareket etmektedir. Böylelikle destinasyonlarda daha sorumlu bir turizm anlayışının benimsenmesi ve destinasyonun daha sorumlu ürün/hizmet sunması sağlanabilmektedir (Aktaş, 2019: 30).

Günümüzde önemli sayıda turist daha iyi bir tatil deneyimi ve daha kaliteli turizm ürünleri/hizmetleri aramakta ve bu yönde turist sayısı her geçen gün artış göstermektedir. Turistler, gittikleri destinasyonların yaşam tarzını ve kültürünü yakından keşfetmeye, doğal güzellikleri ve somut/somut olmayan kültürel mirası deneyimlemeye çalışmaktadırlar. Turistlerin beklentilerindeki bu değişimler, seyahat alışkanlıklarının da değişmesine de sebep olmuştur. Turistler artık daha fazla seyahate çıkmakta, seyahatlerini daha kısa tutmakta ve daha fazla deneyim arayışı içinde tatil kararlarını vermektedirler (Aktaş ve Kurgun, 2021: 1671) Turizm ürünlerini satın aldıkları işletmenin itibarına ve bu işletmelerin bulundukları destinasyonda doğaya ve topluma karşı sorumluluklarını nasıl yerine getirdiğine dikkat eden turistler, kendilerini doğaya ya da sosyo-kültürel yapıya zarar veren birer suçlu olarak hissetmeden bir tatil deneyimi yaşamak istemektedirler. Bu anlayışın önem kazanması, faaliyetlerini sorumlu turizme göre şekillendiren turizm işletmelerinin ve destinasyonların artmasına, böylelikle söz konusu işletmelerin ve destinasyonların rekabet avantajı sağlamasına yol açmaktadır (Cape Town Turizm Departmanı, 2011: 4).

Dünyanın karşı karşıya olduğu sorunlar daha fazla anlaşıldıkça, giderek daha fazla insan turizm gibi küresel ölçekteki önemli sektörleri küresel çözüm araçları olarak görmeye başlamıştır. Gezinler küresel bir bakış açısı kazandıkça, çevresel, ekonomik ve sosyal olarak sorumlu seyahat alternatifleri gelişmektedir. Barış, savaşın olmamasından daha fazlasını ifade eder ve eğer gelecek yüzyıla seyahat etmek gibi hayattaki güzel şeylerden zevk alacaksak, insanlığın karşı karşıya olduğu ciddi sorunlara şimdiden sorumlu seyahat ve uygulamalar yoluyla çözüm getirilmelidir (Steves, 2006). Daha önce de ifade edildiği gibi sorumlu turizm talebi arzın belirleyicisidir. Bu nedenle tatil süresince ve seyahatte sorumlu yaklaşım sergileyen, sorumlu ürün/hizmet kullanan, sorumlu davranan bilinçli tüketiciler zincirin ilk halkalarını oluşturmaktadır. Bu sorumluluk bilinci ve sorumlu turizm davranışı, turizm sektöründe domino etkisi yaratarak tüm paydaşlara yayılabilecektir (Şen, 2017: 81).

Turistler sorumlu turizm deneyimleri için beklentilerini giderek daha fazla dile getirmekte, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle artık sorumlu turizm

uygulamalarını içselleştiren destinasyonlar ve sorumlu turizm taahhütlerini yerine getiren işletmeler ile bunu yalnızca pazarlama aracı olarak gören işletmeler ya da destinasyonlar arasında ayrım yapılabilmektedir. Bu sebeple destinasyonların ve işletmelerin yalnızca sorumlu turizm politikalarını belirlemeleri yeterli olmayıp, ziyaretçilerin söz konusu politikalar aracılığıyla gerçekleştirilen sorumlu turizm uygulamalarını deneyimlemeleri gerekmektedir. Sorumlu turizm uygulamalarında etik değerlere önem veren işletmeler ve destinasyonlar giderek daha rekabetçi hale gelen turizm sektörü içerisinde öne çıkmakta ve tüketicilerin satın alma davranışlarında etki yaratarak rekabet avantajı yaratmaktadır. (Gordon, 2001: 25).

Batı Avustralya’da yapılan çalışmada, gezginlerin % 56’sı turizme yönelik tehditlerin farkında olduklarını belirtmişlerdir (Hillery ve Nancarrow, 2001). ABD’de gerçekleştirilen bir başka araştırmada ise katılımcıların % 53’ü seyahat ettikleri destinasyonun çevresini ve kültürel mirasını koruyacaklarını ve bölgenin refahına katkıda bulunacaklarını belirtmişlerdir (Chafe, 2005). Bunun dışında yine yapılan pek çok çalışmada, turistler kıt kaynaklara ve doğaya verilen zararın farkında olduklarını ve potansiyel zararı azaltmak için sorumlu davranışlarda bulunduklarını ifade etmektedirler (Chafe, 2005; Godwin ve Francis, 2003; Hillery ve Nancarrow, 2001; Martin, 2001). Nitekim Budeanu (2007), turistlerin çevresel kaynakları koruma-kullanma dengesi ile ilgili sorulara genel olarak iyimser cevaplar verdiklerini ve turistlerin % 80’inin tatillerinde ekolojik dengeyi gözettikleri ve buna önem verdiklerini vurgulamaktadır.

Oliver (1997) tüketici memnuniyetini; *“bir malın veya hizmetin bir özelliğinden veya bütün olarak kendisinden, tüketimle ilgili keyif verici tatminkârlık yargısı”* olarak tanımlamaktadır Bir tüketicinin tatmin olması için en az iki belirleyici faktör gerekli olmaktadır. Belirleyicilerden birincisi, tüketicinin ürün ya da hizmeti deneyimledikten sonra elde ettiği sonuç; ikincisi ise bu sonucun karşılaştırılacağı referans noktasıdır (Aktaran: Duman, 2003:47). Destinasyon birçok turistik ürün ve hizmetin birleşiminden meydana geldiği için, destinasyonun genel bir değerlendirmesinin yapılabilmesi ve memnuniyet düzeyinin ifade edilebilmesi için turistlerin destinasyondaki tüm ürün ve hizmetleri deneyimlemeleri gerekmektedir. Bir turist tatili boyunca aldığı her ürün ya da hizmetin kalitesini ayrı ayrı değerlendirmekte ve tatil sonunda genel bir memnuniyet kararına varmaktadır. Yapılan destinasyon memnuniyet anketlerinde turistlerin hizmet kalitesini değerlendirme algılarına yönelik sorular genel olarak; konaklama ve yeme-içme hizmetleri, ulaşım, temizlik ve hijyen, ağırlama,

etkinlikler ve hizmetler, kullanılan iletişim ve fiyat algısı gibi boyutlar ile ölçülmeye çalışılmaktadır (Duman ve Öztürk, 2005: 11-12).

Turistlerin destinasyon bazlı beklenti, algı ve memnuniyet düzeylerini ölçmek için yapılan araştırmalar ve sonuçları çeşitlilik göstermektedir. Kozak ve Rimmington (2000), kış mevsiminde Mallorca bölgesine gelen turistlerin genel memnuniyet düzeylerini ölçmek için 220 İngiliz ve Alman turist ile bir çalışma yürütmüştür. Destinasyon çekicilikleri (konaklama işletmelerinin kalite standartları, konaklama hizmetlerinin düzeyi, turistlerin kendilerini güvende hissetmesi, personelin tutumu, doğal çevre, paranın değeri, destinasyonun genel atmosferi, yiyeceklerin çeşitliliği ve kalitesi, turistlerin şikâyetlerine çözüm istekliliği, plajların temizliği, hijyen ve sanitasyon), turistik aktiviteler ve hizmetler (sportif etkinliklere erişim, eğlence ve gece yaşamının varlığı, çekiciliklerin çeşitliliği, çocuklara yönelik hizmetler, plajlardaki hizmetlerin varlığı, alışveriş olanakları, diğer destinasyonlara yönelik günlük turların varlığı, tarihi yerlerin ve müzelerin varlığı) ve destinasyon havayolu hizmetleri (havaalanlarının temizliği, havaalanlarında check in/check out işlemlerini hızı, havayollarının sunduğu hizmetler, destinasyon ve havaalanı arasındaki mesafe, destinasyon ve havaalanı arasındaki seyahatin konforu)' elde edilen memnuniyet boyutlarının genel turist memnuniyetini sağlamada ve turistlerin destinasyonu tekrar ziyaret etme niyetlerini artırmada belirleyici olacağı sonucuna varılmıştır (Kozak ve Rimmington, 2000).

Yoon ve Uysal (2005) KKTC'de destinasyon memnuniyeti ve destinasyon bağlılığı üzerinde motivasyonun etkilerine yönelik gerçekleştirdikleri çalışmada, turistlerin sekiz farklı itici faktörün (rahatlama, aile ile birlikte olma, güvende olma, prestij sağlama, vb.) ve 10 çekici faktörün (modern aktiviteler ve atmosfer, doğal manzara, ucuz tesisler, farklı kültür, temizlik, alışveriş olanakları, yerel mutfak, gece yaşamı, vb.) etkisinde olduğunu belirlemişlerdir. Bu faktörlerin destinasyon pazarlamacıları tarafından dikkate alınması gerektiğini, söz konusu faktörlerin turistlerin destinasyon ürün ve hizmetlerinden memnuniyetini artıracaklarını ve destinasyon sadakatine katkıda bulunacağını vurgulamaktadırlar.

Aktaş vd. (2007) Antalya bölgesini ziyaret eden 645 yabancı turist ile yaptıkları çalışmada; bölgenin turistik, tarihi ve kültürel varlıklarının çeşitliliğinin, Türk mutfağının, doğal güzelliklerin, ürün çeşitliliği ve ödedikleri ücretin karşılığının alınmasının turistlerin memnuniyeti için çok önemli olduğu sonucuna varmışlardır. Ayrıca katılımcılar için konukseverlik, uyum ve konaklama memnuniyet oranlarının

yüksek, fakat önem oranları düşük olduğunu; farklı kültürel etkinlikler, güvenlik, spor etkinliklerinin çeşitliliği, yerel ulaşım olanakları ve temizlik önem derecesinin yüksek, ancak memnuniyet ortalamasının ise düşük olduğunu belirtmişlerdir.

Araslı ve Baradarani (2014) Ürdün’de 208 katılımcı turist ile gerçekleştirdikleri çalışmada, destinasyon memnuniyet algılarını ölçmek için ziyaretçilere sunulan konaklama yerleri ve ulaşım olanakları hizmetlerinin kalitesinin memnuniyet üzerinde etkili olmadığı, fakat yerel mutfağın ve yemek kalitesinin, turizm etkinliklerinin, alışveriş ve doğal çekiciliklerin memnuniyet üzerinde etkisinin olduğu sonucuna varmışlardır. Hau ve Omar (2014) Malezya Abany’de 165 katılımcı ile yaptıkları çalışmada, destinasyon imajı, destek hizmetleri ve güvenlik, hijyen ve temizlik gibi olanakların doğrudan turist memnuniyetini etkilediği, destinasyonda sunulan hizmetin kalitesi ile turist memnuniyeti arasında pozitif bir ilişki olduğu ve turist memnuniyeti sağlanmasında, hizmet kalitesinin geliştirilmesi ve sürdürülmesinin önemli olduğu sonucuna varmışlardır.

Öztürk (2004) 231 katılımcı ile Kızkalesi destinasyonunu ziyaret eden turistler ile yaptığı çalışmasında, destinasyon memnuniyetini etkileyen faktörlerin neler olduğunu analiz etmiştir. Çalışmasında; konaklama, yiyecek ve içecek hizmetleri ve ağırlama boyutlarında algılanan memnuniyetin genel memnuniyet düzeyini artırdığı ve dolayısıyla turistlerin destinasyonu tekrar ziyaret etme niyetini etkilediği sonucuna varılmıştır. Fakat ulaşım boyutunun, genel hijyen ve temizliğin, faaliyet ve hizmetlerin ve fiyat düzeylerinin turistlerin destinasyondan genel memnuniyet düzeyini önemli ölçüde etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yapılan araştırmaya göre turistlerin destinasyon ile ilgili genel memnuniyeti artıkça, o destinasyonu tekrar ziyaret etme niyetleri de artmaktadır.

3.4. Çevreye Karşı Sorumlu Davranış

Nüfusun hızla artması, teknolojik gelişmeler ve gittikçe yükselen refah düzeyi gibi nedenlere bağlı olarak tüketimin artması bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Bunlardan bazıları su, hava, toprak, bitkiler gibi, bu tür habitatları oluşturan ekolojik değerlerin bozulmasıdır. Bu habitatları oluşturan unsurlardan biri olan insan da çevrenin bozulmasına sebep olabilmektedir. Sanayi devrimi sonrası özellikle yaşanan nüfus artışı ve sanayi için ihtiyaç duyulan kaynakların yol açtığı savaşlar sonucunda çevre kirliliği ve çevresel bozulmalar ortaya çıkmıştır (Yücel vd, 2006: 2017). Su,

toprak, hava, gürültü, flora, fauna, kültürel çevre kirliliği başlıca çevre sorunları ise; bu sorunların nedenleri olarak nüfus artışı, kentleşme, sanayileşme ve turizm gösterilmektedir (Türküm, 1998: 165- 170).

İnsanın çevre ile ilişkisi ondan yararlanma girişimi ile başlayıp, bilimin gelişmesiyle paralel olarak doğaya karşı üstünlük yaratma çabalarına dönüşmüştür. Teknolojinin de desteğiyle güçlenen insan, doğayı sınırsız bir şekilde kullanmaya başlamıştır. Bu durumun yıkıcı etkileriyle karşı karşıya kalan insanlar, artık çevre sorunları olarak adlandırılan sorunlarla nasıl baş edebileceklerini sorgulamaktadırlar. Zamanla tüketilen kaynaklar ve güzellikleri kaybetme kaygısı, gelecek korkusu insanları önlem almaya ve hatalarını tekrarlamamaya yöneltmiştir (Türküm, 1998, :172). Çevre sorunlarının en önemli özelliği yerel değil küresel olmalarıdır. Bu çevre sorunları din, dil, ırk, yaşlı, genç, kadın-erkek, zengin-fakir, fark etmeksizin herkesi etkilemektedir (Erten, 2004:3). Küresel çevresel değişiklikler esas olarak insan faaliyetleri ile ilgilidir. Bu nedenle, sosyo-ekonomik sistemler çevreye karşı sorumlu davranışı teşvik edecek şekilde yeniden yapılandırılmalıdır. Bunun yanında çevreye karşı sorumlu davranış gönüllü olarak gerçekleştirilmelidir. İnsanlar çevre ve çevre sorunları hakkında daha bilinçli olsaydı, çevrenin ve sorunlarının daha fazla farkında olacaktı ve böylece çevreye karşı daha sorumlu davranmaya daha fazla motive olabileceklerdi (Hacıoğlu,2018: 72).

3.4.1. Çevreye Karşı Sorumlu Davranış Kavramı

Doğal çevre, birbiriyle temas eden farklı dengeler üzerine inşa edilmiştir. Doğal çevreye dışarıdan müdahaleler, dengenin bozulmasına ve ekolojik sorunların ortaya çıkmasına neden olacaktır. Çevre sorunu “hoş ve tercih edilebilir etkinlikleri engelleyen ve insan sağlığını ve refahını veya doğanın üretken potansiyelini tehdit eden bir çevre durumu” şeklinde tanımlanabilir. Başka bir deyişle çevresel sorunlar, insanın müdahalesi ve doğanın sömürülmesi sürecinde ki ortaya çıkan olumsuzluklar olarak ifade edilebilir. (Karaca, 2011: 4). “Tüketiciler için çevrecilik kavramının 1960’larda “uyanmak”, 1970’lerde “harekete geçmek”, 1980’lerde “hesaplı olmak” ve 1990’larda “pazarda güç olmak” olarak tanımlanmış olması, kavramın farklı zaman ve şekillerde değiştiğini göstermektedir” (Ay ve Ecevit, 2005: 239). Günümüzde piyasada bulunan güç tüketiciler tarafından daha aktif olarak kullanılmaya başlanmıştır. İnsanların doğal kaynakların sınırlı olduğunu fark etmeleri, çevreye olan ilgilerinin artmasına sebep

olmaktadır. Sonuç olarak, çevre sorunları karşısında daha duyarlı ve bilinçli davranış gösteren ve çevreye karşı sorumlu olan tüketiciler ortaya çıkmaya başlamışlardır (Mandese, 1991).

Çevre, en genel anlamıyla canlıların içinde yaşadığı, hayati bağlarla bağlı oldukları ve çeşitli şekillerde birbirlerini etkiledikleri ortam olarak düşünülebilir (Yıldız vd, 2005: 14). Çevre kavramını “*insanların ve diğer canlıların, yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları fiziki, biyolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel ortam*” şeklinde tanımlamak da mümkündür (Keleş ve Hamamcı, 1998: 25; Okşasoğlu, 2006: 46; Aksu, 2009: 10; Karaca, 2011:4). Çevrecilik, kirliliğin ve tehlikeli atıkların ortadan kaldırılması, doğal, tarihi ve kültürel kaynakların korunması, bitki ve hayvan türlerinin neslinin tükenmesinin önlenmesi de dahil olmak üzere çevrenin korunması, geliştirilmesi ve iyileştirilmesine yönelik kamuoyu ilgisini göstermektedir kapsamaktadır (Almaçık, 2010: 509).

Neto'ya (2002: 1) göre turizm ve çevre arasındaki ilişki iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Ekolojik kaynaklar turizm ürününün oluşumu için gerekli olan yaşamsal kaynakları sağlarken, turizm sektörünün çevre üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu görülmektedir. Turizm sektörü de diğer sektörler kadar ortaya çıkan çevre sorunlarına duyarlı olmaya çalışmaktadır. Ancak turizm sektörü bir yandan doğal kaynakları ve çevreyi yoğun bir şekilde kullanırken, bir yandan da onları koruması gereken bir sektördür. Buckley (1994:661) turizm ve çevre arasında dört temel ilişki olduğunu ifade etmektedir;

- Turizm endüstrisindeki işletmelerin çevreye olan zararlı etkilerini azaltacak şekilde yönetilmesi,
- Turizm sektörünün çevrenin korunmasında doğrudan ya da dolaylı ekonomik katkıları,
- Turizm tüketicilerin çevreye karşı tutum ve davranışlarının hizmet sağlayıcılar tarafından çevre konusu hakkında bilgilendirilmeleridir.

Turizm çevreyi etkileyerek bir anlamda şekillendirmektedir. Bu noktada yaygın olarak kabul edilen bir sorun, sağlıklı ve yetersiz planlanmış turizm gelişiminin, doğal çevrenin ve ziyaretçi çeken insan yapımı çevrenin kalitesini kısmen ya da tamamen bozacağı algısıdır. Özellikle turistik bölgeye gelen turist sayısının hızla artması sonucunda bölgenin ekonomik, fiziki, sosyal ve kültürel ulaşım imkanları aşılmaktadır. Böyle bir durumda turizm bölgesinde mevcut turizm gelişimi durağanlaşır hatta düşer, sadece turizm endüstrisi değil diğer sektörler de olumsuz etkilerden etkilenmekte ve bu da yerel nüfusa sosyal bir maliyet olarak yansımaktadır (Çoban, 2011:22). Turizm

faaliyetlerinin çevre üzerinde yarattığı etkileri olumlu ve olumsuz olmak üzere iki başlık olarak incelemek mümkündür.

Tablo 3.2. Turizmin çevreye etkileri

Turizmin Olumlu Etkileri	Turizmin Olumsuz Etkileri
Önemli doğal alanların korunması	Su, hava, gürültü ve görüntü kirliliği
Arkeolojik ve tarihi yerlerin korunması	Kalabalık ve izdiham
Çevre kalitesinin yükseltilmesi	Saha kullanım problemleri
Çevrenin değerinin arttırılması	Ekolojik aksaklıklar ve tehlikeler
Altyapının geliştirilmesi	Tarihi ve arkeolojik alanlara verilen zarar

Kaynak: Kahraman ve Türkay (2014: 60)

Ulusal kültür, sorumlu turist davranışlarına yönelik tutumu etkileyen önemli bir unsurdur (Kang ve Moscardo, 2006:319). Ekoturizm deneyimi süresince iyi geliştirilmiş ve yapılan yorumlar, yerel halk tarafından korunan bölgenin karşılaştığı kaynak yönetimi gibi sorunlarına yönelik olan destekleyici tutumları, genel çevresel ve davranışsal niyetleri, koruma konusundaki hayırsever desteğine, destekleyici tutumu artırdığını ortaya koymaktadır (Powell ve Ham, 2008:467). Tutumun turizm literatüründe davranışsal niyeti etkilediğini ve çelişkili ampirik sonuçlara göre turist davranışlarının çeşitliliği ile açıklanabileceği savunulmaktadır (Lee, 2009). Kişilerin çevreye karşı sorumlu davranışlarını etkileyen faktörlerden biri de belirli bir destinasyona bağlı olmaktır (Halpenny, 2010: 409). Serbest seçimli çevresel öğrenme deneyimleri sunan sağlayıcılar, turizm ve rekreasyon deneyimlerinin turistlerin çevresel davranışlarını olumlu yönde etkileme yollarına odaklanmaktadır. Sürdürülebilir ziyaret sonrası davranışın benimsenmesi üzerinde olan etkiyi artırmak için yenilikçi yolların araştırılması gerektiği savunulmaktadır (Ballantyne ve Backer, 2011:203). İnsanoğlunun doğaya yönelik davranışlarını bilmeden, doğaya karşı olumlu tutumların yaratılması istemeden sınırlanabilir. Bu rastgele olay ortadan kaldırılmalı ve düzenlenmiş eğitim uygulamalarında olumlu çevresel davranışlar yaratılması amaçlanmalıdır (Yaşaroğlu ve Aktaş, 2013:255).

3.4.2. Çevreye karşı sorumlu davranışı etkileyen faktörler

Çevre denilince akla ilk gelen fiziksel çevre ve yaşadığı yerin özellikleridir. İnsan aktivitesi; fiziksel süreçler, iklim, yeryüzü şekli ve ekosistem değişikliklerinde önemli bir husustur. Fiziksel çevre, doğal kaynakları ve bu kaynakların insan tarafından kullanılmasını sağlamaktadır (Spronken-Sturman ve Smith, 2001). İnsanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar insanların çevreyle olan ilişkilerinde birbirlerine bağımlılık söz konusu olmaktadır. Ancak bu ilişki zamanla tek taraflı olmuştur, başlarda avcı toplayıcı yaşam tarzı ile başlayan ilişki tüketici bir toplum ile devam etmektedir (Tuna, 2006:8). Örneğin insanlar ekin yetiştirmek ve kendilerine tarım arazisi açmak için yüzyıllardır ağaçları keserek ormanları yok etmişlerdir. Tüm bu eylemler kademeli olarak doğanın değişmesine ve yok olmasına neden olmuştur. Bireyler niyetle hareket eder, fakat çoğu zaman eylemlerinin etkisini fark etmeden hareket ettikleri için genellikle çevre üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduklarını ve çevreye en fazla zararı verenin insanlar olduğunu bilimsel araştırmalar sonucunda kanıtlamışlardır (Spronken-Sturman ve Smith, 2001).

Günümüzde tüketim çok hızlı bir şekilde artıyor ve bu nedenle içinde yaşadığımız dünya kendini yok etmektedir. Üretim ve tüketimdeki faaliyetlerin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinden dolayı çevre sorunlarının temel nedeni tüketime bağlanmaktadır. Durning'e (1992) göre, dünyanın sorunları üç ana olgudan kaynaklanmaktadır bunlar; nüfus artışı, teknolojik gelişmeler ve tüketim olmaktadır. Tüketim üçüncü sırada olsa da aslında hepsini etkileyen asıl olgudur. Tüketime artmasıyla birlikte çevreye verilen büyük boyutlara ulaşmakta ve bireyler çevreye verilen zararlardan daha çok etkilenmektedir. Üretim ve tüketimden kaynaklanan sera gazı emisyonlarının artmasıyla birlikte küresel ısınma etkisini hızlı bir şekilde göstermeye başlamıştır. Atıkların artmasıyla birlikte toprak daha da kirlenmekte bunun yanında, denizler, okyanuslar ve göller havada hızla kirlenmektedir. Tüm bunların sonucunda önemli çevre sorunları yaşanmaktadır.

Sürekli değişen talep ve istekler, tüketicilerin farklı beklentilerle kararlar vermesini gerektirmektedir. Alınan kararların riskleri ve çok sayıda alternatif çözüm, tüketicileri karar verme sürecini zorlamaktadır. Turizm sektöründe ekonomik ve teknolojik imkânların çeşitlenmesi ve gelişmesi ile tüketiciler sınırsız üreticiler arasında seçim yapmak zorunda kalmaktadır. Bu tüketici tercihleri seyahat amaçlarına göre farklılık göstermektedir. Sürdürülebilir turizm kavramının gelişmesi, kaynakların hızla

azalması ve bozulması, tüketicilerin deniz, kum ve güneş kavramından sıkılması ve yeni arayışlar alternatif turizm türlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kültür kavramının kendine has özelliklerinden dolayı farklı toplumların kültürlerini ve insanlarını tanımak ve yeni yerler keşfetmek için seyahat eden turistlerin bu eylemleri, alternatif bir turizm türü olan kültür turizmini oluşturmaktadır (Emir ve Ayan, 2010, s. 203).

1980’lerde, Exxon Valdez petrol sızıntısı ve Çernobil nükleer santral patlaması gibi yaşanan kazalardan çevresel bozulma kanıtları toplandığında, çevresel endişeler artmaya başlamıştır. Çevreye artan tüketici ilgisiyle birlikte, kloroflorokarbon(CFC) aerosollerinin kullanımına yönelik küresel tüketici boykotları başlamıştır (Peattie, 2010). Tüm bunlara ek olarak çevreye duyarlı tüketiciler tüketimlerinde daha dikkatli yaparak sektörlerinde dikkatini çekmeye başlamıştır. Bu tüketici davranışları yeni büyüyen sektörler için ekonomik bir fırsat olarak kabul edilmiş ve daha fazla araştırılması gereken bir alan olarak görülmeye başlanmıştır. Son zamanlarda tüketiciler, çevre sorunları nedeniyle kullanılan doğal kaynakların sınırlı olmadığını ve bu kaynakların giderek tükendiğinin farkına varmışlardır (Ay ve Ecevit, 2005).

Aynı kültürde yetişmiş, yaşları ve meslekleri aynı olan kişilerin satın alma davranışlarının farklı olduğu gözlenmektedir. Bunun nedeni, bireylerin değerleri, geçmiş deneyimleri, duyguları, kişilik özellikleri ve sosyal sınıfları gibi çeşitli iç ve dış faktörlerden etkilenen farklı yaşam tarzlarına sahip olmalarıdır (Erçiş, Ünal ve Can, 2007: 281). Tüketicinin davranışları, öznel istek ve dürtüleri, öğrenme aşaması, farkındalık, tutum ve görüşlerinden etkilenerek; Tüketicinin içinde yaşadığı sosyal gruptaki kültür, sosyal sınıf ve aile gibi faktörler tarafından şekillenmektedir (Durmaz Oruç ve Kurtlar, 2011:118).

Kültür; Etik ilkelerin az ya da çok onun etkisi altında oluştuğunu, çözülmesi zor bir problem olduğunu, ahlaki yaşam standardının daha sonraki bir çağa atıfta bulunarak daha yüksek ırklar arasında düzenlenmiş olarak kabul edilmektedir. (Tylor,1871:97) .

Sosyal Sınıf; Sınıflar, bir topluluk içindeki bireyler veya gruplar içinde meydana gelen statü sırası ayrılıklarıdır. Sosyal sınıf ve sınıf kavramları eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca sınıf düzeni ya da sosyal düzeni içinde belirli olan bir konumu belirtir (Berber, 2003:223).

Sosyal; Sosyallik bütün toplumlar için kritik bir unsurdur. İnsanlar, arkadaş, aile, komşular veya yabancılarla bir araya geldiklerinde, birlikte oldukları insanlarla,

barış içinde iletişim kurabilecekleri ortamlara daha çok ilgi duymaktadırlar (Yücel ve Yıldızcı, 2006:225).

Aile; Topluluklar arasında en etkili olan dağırım grubudur.Ebeveynler ve küçük çocuklardan oluşan en küçük sosyal gruptur (Zengin ve Gürkan, 2007:139).

Motivasyon; İnsanları davranışa sevk eden ,bu ilişkilerin yoğunluğunu ve enerji düzeyini belirleyen ,yön ve süreklilik sağlayan çeşitli nedenlerle bu olguların işleyiş sistemine dahil etmektir (Akbaba, 2006:374).

Çevreye karşı sorumlu davranış, kişilerin veya grupların günlük yaşamda çevreyi korumak için doğru davranışları olarak adlandırılmakta ve çevresel davranış olarak da tanımlanmaktadır (Mobley vd, 2010; Cottrell, 2003). Bu davranışlar dış ve iç faktörlerden etkilenir fakat bu faktörler arasında net bir ayırım olmadığı düşünülmektedir (Krajhanzl, 2010). Çevresel sorumlu davranış üzerine yapılan araştırmalar, dışsal ödüllerin ve sosyal yükümlülüklerin zorlayıcı olduğunu belirtiyor olsa da, Osbaldiston ve Sheldon (2003) çalışmalarında bu tür davranışlar içselleştirilmediği için zorlayıcı koşullar ortadan kaldırıldığı takdirde kişilerin bu tür davranışlarda bulunmayacaklarını belirtmişlerdir. Turizm sektörünün çevrede yarattığı olumsuz etkiler azaltılmalıdır (Lee vd, 2013). Bu nedenle çevresel açıdan sürdürülebilir turizme yönelik çevresel sorumlu davranışlar önemli olarak görülmektedir (Gössling, 2002; Lee vd, 2013). Çevreye karşı sorumlu davranış ve sürdürülebilir turizm arasında belirsizlik olsa da araştırması gerekmektedir (Lee vd.2013).

4. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Bu bölümde "İstanbul'u Ziyaret Eden Turistlerin Sorumlu Turizmin algılamaları" üzerine yapılan araştırmanın amacı ve önemi, veri toplama aracı ve tekniği, araştırmanın evreni ve 401 adet anket örnekleme, araştırmanın kısıtlılıkları, araştırmanın hipotezleri ve modeli, verilerin analizi ve bulgulara ilişkin bilgiler yer almaktadır.

4.1. Araştırmanın Amacı Ve Önemi

Bu çalışmada, sorumlu turizm kavramı ile ilgili literatür de bulunan kaynaklar incelenmiştir. Sorumlu turizm, uluslararası literatür de son yıllarda önem kazanmış bir kavramdır. Önem kazanmasının temelinde insanların çevreye, doğaya ve dünyaya bakış açılarının değişmesi ve daha korumacı olmaya başlaması bulunmaktadır. İnsanları korumacı ve sorumlu olmaya iten nedenler şimdiye kadar doğal çevrenin tahrip edilmesi ve bir noktadan sonra geriye dönüşün olamayacağından dolayı önlem alma gereksinimidir. Dünyadaki sorunlara yönelik hem teorik hem de pratik anlamda sorumlu yaklaşım ve uygulamalar gelişmekte olsa da, halen istenilen seviyede değildir. Dolayısıyla bu konunun ele alınmasının ana sebeplerinden birisi budur. Her olguda olduğu gibi turizmde de sorumlu yaklaşımın önemi yadsınamaz. Çünkü turizmin kendisinin var olabilmesi için çevre ve doğanın korunması gerekmektedir. Bu noktada yerel halk, yerli/yabancı turistler, turizm işletmeleri, yerel ve merkezi yönetimler, sivil toplum örgütleri gibi geniş tabanlı sorumlu paydaş davranışına ihtiyaç vardır.

Bu tez çalışmasının amacı, İstanbul'u ziyaret eden turistlerin sorumlu turizm algılamalarını ortaya koymaktır. Literatürde İstanbul destinasyonu özelinde turistlerin sorumlu turizm algılamalarına ve çevreye karşı sorumlu davranışlarına yönelik araştırmanın bulunmayışı bu tez çalışmasının ortaya çıkış nedenidir. Bu kapsamda sorumlu turizmde en önemli paydaşlardan olan turistlerin sorumlu turizm algılarının ne olduğu İstanbul örneği üzerinden değerlendirilmektedir. Yapılan literatür taraması sonucu Türkiye için en önemli turizm destinasyonlarından biri olan İstanbul'u ziyaret eden turistlerin sorumlu turizm algıları hakkında önemli bir eksiklik olduğu görülmüştür. Böylece sorumlu turizmin gerçekleştirilebilmesi için alınacak önlemler ve geleceğe yönelik önerilerde bulunulması amaçlanmıştır.

Cape Town Deklarasyonu (2002) sorumlu turizm anlayışının, turizmin ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel etkilerini en aza indirmek, yerel halkın turizmden elde ettiği faydaları arttırmak, kültürel ve doğal mirasa katkılarda bulunarak çeşitliliğin korunmasını sağlamak kültüre ve çevreye saygılı turist ve yerel halk bilinci oluşturarak turistik destinasyonların gelişine katkı sağlayacağını belirtmektedir. Bu yaklaşım temelinde çalışmada İstanbul'a gelen turistlerin sorumlu turizm algıları analiz edilmiştir. İstanbul ilinde bu tür bir araştırmaya daha önce yer verilmemesi araştırmanın gerek literatür'e, gerekse İstanbul özelinde turizm politika ve planlanmasında karar vericilere yönelik bir bilgi kaynağı olması ve katkı sağlaması düşünülmektedir. Araştırma bu yönüyle önem arz etmektedir.

4.2. Veri Toplama Amacı Ve Tekniği

Çalışmada nicel araştırma kısmında, veriler anket tekniği ile toplanmıştır. İlk bölümde belirli demografik özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu; cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, gelir, ait olduğu sınıf, çalıştığı işletme türü, ziyaretçi Tipi, İstanbul'u ziyaret sayısı, İstanbul'da kalış süresi, İstanbul'a nasıl gelindiği, İstanbul'a ilgili bilgiye nereden ulaşıldığı, konaklama tesisini tercihi, İstanbul'u tercih etme sebebiniz, İstanbul'un sizin için ne ifade ettiğini, istanbul da yaptığınız (yapmayı planladığınız) temel turistik aktiviteler tespit etmek üzere 16 farklı soru içermektedir. Bu bölümden elde edilen veriler katılımcı görüşlerini karşılaştırmada bağımsız değişken olarak değerlendirilmiştir.

Araştırmada, Mathew ve Sreejesh (2017), "Sorumlu Turizm Ölçeği (STÖ)"nin kullanılması uygun bulunmuştur. Mathew ve Sreejesh tarafından ölçek ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel olarak toplam dört boyuttan oluşmaktadır. Orijinal dili İngilizce olan ölçek, araştırmacı tarafından Türkçeye, Türkçesi ise başka bir akademisyen tarafından İngilizceye çevrilmiştir. Bunun nedeni, ölçeğin Türkçesi ile orijinal dili arasındaki anlamsal doğruluğu sağlamaktır (Van de Vijyer ve Hambleton, 1996; Bagoda, 2012, Başoda ve Aylan, 2014). Mathew ve Sreejesh tarafından ölçek ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel olarak toplam dört boyuttan oluşmaktadır. Esas uygulamada kullanılan STÖ, ekonomik (6 madde), sosyo-kültürel (4 madde), çevresel (5 madde) ve politik sorumluluk (6 madde) alt boyutlarından oluşan toplam 21 maddelik ve 5'li Likert tipi bir ölçektir. Bu haliyle ölçek Türkçe, Arapça, İngilizce ,Rusça dillerine çevrilerek tez çalışmasında kullanılmıştır.

Verilerin analizinde SPSS-24 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Sosyo demografik sorular için frekans tablosu oluşturulmuştur. Değişkenlerin grup ortalamalarındaki farklılıkları görebilmek için 2 gruplu değişkenlerde Bağımsız Örneklem T-Test uygulanmıştır. 3 ve daha fazla gruplu değişkenlerde One-Way ANOVA Analizi, grup gözlem sayısı yetersiz 3 ve daha fazla gruplu değişkenlerde non-parametrik Kruskal Wallis-H analizi uygulanmıştır. Analizler $\alpha=0,05$ seviyesinde uygulanmıştır.

4.3. Araştırmanın Evreni Ve Örneklemi

Bu çalışmasının amacı, İstanbul'u ziyaret eden turistlere yüz yüze anket uygulanarak sorumlu turizm algılarını ölçmektir. Araştırmanın seçilme nedeni bu araştırma öncesinde İstanbul destinasyonun da turistlerin sorumlu turizm aktivitelerinin ve çevreye karşı sorumlu davranışını inceleyen bir araştırmanın bulunmayışındandır. Sorumlu turizmde turizmin rolü ve İstanbul'a gelen turistlerin sorumlu turizm algıları üzerinden değerlendirilecektir. Yapılan literatür taraması sonucu Türkiye için en önemli turizm destinasyonlarından biri olan İstanbul'u ziyaret eden turistlerin sorumlu turizm algıları hakkında önemli bir eksiklik olduğu görülmüştür. Bu tez çalışmasının literatür'e katkı sağlayacağı düşünülmekte ve çalışma, bu yönüyle önem arz etmektedir.

Araştırmanın evreni İstanbul ilinden oluşmaktadır. İstanbul dünyada en çok ziyaret edilen 8 şehir olması ve Türkiye'nin en büyük şehri olmakla beraber en çok ziyaret edilen 1. il olması nedeniyle araştırmanın evreni olarak tercih edilmiştir. Çalışma kapsamında araştırma evreninin çok geniş olması, bütün evrene ulaşmayı güçleştirmektedir. Bu sebeple gerek maliyet gerekse zaman açısından evreni temsil edebilecek bir örneklemin belirlenmesi yoluna gidilmiştir. Çalışmada nicel araştırma aşaması için kolayda örneklem yöntemi kullanılmıştır. "Araştırma ile ilgili daha önceden herhangi bir araştırma yapılmamış ise topluluk oranı ve tahminini ifade eden p değeri 0,5 olarak alınır. Örnek sayısının belirlenmesinde katlanılabilir hata oranı matematiksel bir kavram olup araştırmaya konu olan topluluk ile seçilen kitlenin uyumsuzluğunu gösterir ve araştırmacının bunu önceden tahmin etmesi gerekir. Katlanılabilir nispi standart hata oranı %3-5 arasında tahmin edilmelidir. %3'e yaklaştıkça örneklem sayısı büyüyecek, bununla birlikte araştırmanın güvenilirliği artacak, %5'e yaklaştıkça örneklem sayısı azalacaktır (Koç, 2007: 70)" İstanbul'u

herhangi bir nedenle ziyaret eden yerli yabancı turistlere yüz yüze anket uygulanmıştır. Örneklemi oluşturan veriler ulaşılan 401 turistten elde edilmiştir.

Araştırmada yüz yüze görüşme yöntemi ile anket tekniği uygulanmıştır. Seçilen destinasyonun büyüklüğü ve gelen turist sayısı düşünüldüğünde nicel araştırmaların genellenebilir özelliğinden kaynaklı olarak bu yöntem seçilmiştir. Çalışmada, araştırmanın evreni İstanbul'u ziyaret eden turistler olarak belirlenmiştir. Tez çalışmasında evrenin tamamına ulaşmak mümkün olmadığından araştırma evrenini temsil eden turistlere mümkün olan en fazla sayıda ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın örneklem yöntemi kolayda örneklemedir. Kolayda örnekleme, ana kütle içerisinde seçilecek örnek kesimin araştırmacının yargılarınca belirlendiği tesadüfi olmayan örnekleme yöntemidir ve bu yöntemde veriler ana kütleden en kolay, hızlı ve ekonomik şekilde toplanabilmektedir (Haşiloğlu, Baran ve Aydın, 2015).

Araştırmanın evrenini 2021-2022 yılında İstanbul'u ziyaret eden turistler oluşturmaktadır. Uygulanan basit tesadüfi örneklem formülü ile örneklem çapı ≥ 460 kişi olarak tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında, ulaşılan 460 katılımcı sayısındaki örneklem miktarı ($n=460 > 401$) yeterlidir ve evreni temsil ettiği düşünülmektedir. Çalışmada nicel araştırma aşaması için kolayda örneklem yöntemi ile yüz yüze anket uygulanmıştır. Örneklemi oluşturan veriler ulaşılan 401 turizm paydaşından elde edilmiştir.

4.4. Araştırmanın Kısıtlılıkları

Bu tez çalışması, yüz yüze anket tekniği ile İstanbul'u 2021-2022 yılları arasında ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerden elde edilen veriler ile sınırlı olmaktadır. Araştırmanın coğrafi bölge olarak kapsamı İstanbul ilidir. Çalışma zaman kısıtlılığı ve maddi imkânlar göz önünde bulundurularak sadece İstanbul ilinde gerçekleştirilmiştir. Her yıl İstanbul' a gelen turist sayısı bir milyondan fazla olması araştırmanın evrenini oluşturan kişi sayısının çok fazla olması nedeni ile çalışmada yüz yüze anket yöntemi ile yapılmış. Ulaşılan 460 örneklem sayısından 59 katılımcının örneklemin yetersiz olması nedeni ile 401 örneklem sayısının evreni temsil ettiği düşünülerek veriler yeterli bulunmuştur. Bu sebeple gerek maliyet gerekse zaman açısından evreni temsil edebilecek bir örneklemin belirlenmesi yoluna gidilmiştir.

Çalışmada nicel araştırma aşaması için kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Maliyeti ve uygulaması kolay olan bu yöntem birçok araştırmacı

tarafından tercih edilmekte ve kolayda örneklemin, birçok örnekleme dahil eden araştırmacıların olduğunu da söylemek mümkündür. Araştırma amacına uygun şekilde hazırlanan anket formlarının turistler tarafından tarafsız bir şekilde doğru cevap vermiş oldukları varsayılmaktadır. Ayrıca araştırmaya katılan örneklemin, evreni belli ölçüde temsil ettiği varsayılmaktadır.

4.5. Araştırma Hipotezleri Ve Modeli

H1: Cinsiyet değişkeni Sorumlu Turizm Algılamaları üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H2: Medeni durum değişkeni Sorumlu Turizm Algılamaları üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H3: Yaş değişkeni Sorumlu Turizm Algılamaları üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H4: Öğrenim durumu değişkeni Sorumlu Turizm Algılamaları üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H5: Uyruk değişkeni Sorumlu Turizm Algılamaları üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H6: Gelir değişkeni Sorumlu Turizm Algılamaları üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H7: Ziyaret Sayısı değişkeni Sorumlu Turizm Algılamaları üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H8: Kalış süresi değişkeni Sorumlu Turizm Algılamaları üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

Tablo 4.1. Araştırma modeli

Cinsiyet

Medeni Durum

Yaş

Öğrenim Durumu

Uyruk

Gelir

Ziyaret Sayısı

Kalış Süresi

4.6.Verilerin Analizi Ve Bulgular

4.6.1. Verilerin analizi

Araştırma sürecinde toplanan nicel veriler, istatistiksel analiz yöntemleri kullanılarak çözümlenmiştir. Veriler SPSS-24 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Sosyo demografik sorular için frekans tablosu oluşturulmuştur. Değişkenlerin grup ortalamalarındaki farklılıkları görebilmek için iki gruplu değişkenlerde Bağımsız Örneklem T-Test uygulanmıştır. Üç ve daha fazla gruplu değişkenlerde One-Way ANOVA Analizi, grup gözlem sayısı yetersiz üç ve daha fazla gruplu değişkenlerde non-parametrik Kruskal Wallis-H analizi uygulanmıştır. Analizler alfa=0,05 seviyesinde uygulanmıştır. Nicel araştırma kapsamında, araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 25.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Veriler değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma) kullanılmıştır.

4.6.2. Geçerlilik ve güvenirlik

Tablo 6.'da normallik analizi ve güvenirlik analizleri yer almaktadır. Ölçeklerin basıklık ve çarpıklık değerleri -2; +2 sınırını aşmadığından analizlerde parametrik testler kullanılacaktır. (George, D., & Mallery, M. (2010). SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson.) Ölçeklerin güvenirlikleri yüksek düzeydedir. Cronbach Alpha katsayısının 0,60 ile 0,80 arasında olması ölçeğin orta güvenirli, 0,80 ile 1,00 arasında olması ise ölçeğin yüksek güvenirli olduğunu göstermektedir (Kayış, 2009; Kılıç, 2016)

Tablo 4.2. Normallik varsayımı analizi ve güvenirlik analizi

Ölçek	n	Ort.	SS	Kolmogorov Smirnov (p)	Çarpıklık	Basıklık	Cronbac's Alpha
Ekonomik Sorumluluk	401	24,9975	4,61871	,000	-1,100	,771	,868
Sosyo-Kültürel Sorumluluk	401	13,9201	3,01915	,000	-,391	,044	,676
Çevresel Sorumluluk	401	16,0013	3,77101	,000	-,161	-,281	,721
Politik Sorumluluk	401	26,3042	4,04811	,000	-1,187	,868	,844
Sorumlu Turizm Ölçeği	401	81,2231	10,31481	,000	-,778	1,209	,840

* p <0,05

4.6.3. Bulgular

Katılımcıların sosyo demografik özelliklerine ilişkin bulgular

Tablo 4.3. Sosyo demografik bilgiler tablosu

Değişken	Grup	n	Yüzde(%)
Cinsiyet	Erkek	215	%53,6
	Kadın	186	%46,4
Medeni Durum	Evli	156	%38,9
	Bekar	245	%61,1
Yaş	18-24	77	%19,2
	25-34	142	%35,4
	35-44	116	%28,9
	45 yaş ve üstü	66	%16,5
Öğrenim Durumunuz	Lise ve altı	74	%18,5
	Ön lisans	152	%37,9
	Lisans	117	%29,2
	Lisansüstü	58	%14,5
Uyruğunuz Nedir	T.C.	93	%23,2
	Suudi Arabistan	86	%21,4
	Irak	66	%16,5
	Katar	56	%14,0
	İngiliz	62	%15,5
	Rus	38	%9,5
Çalıştığınız İşletme Türü	Çalışmıyorum	100	%25,1
	Turizm İşletmesi	87	%21,8
	Kamu	81	%20,3
	Diğer İşletmeler	131	%32,8
Geliriniz	2825TL ve altı	98	%24,4
	2826- 3999TL	73	%18,2
	4000- 4999TL	111	%27,7
	6000TL ve üstü	119	%29,7
Ziyaretçi Tipi (İstanbul' a kimlerle geldiniz)	Aile	134	%33,4
	Arkadaşlar	105	%26,2
	Bireysel	126	%31,4
	Aile ve arkadaşlar	36	%9,0
İstanbul'u Ziyaret Sayısı	İlk	123	%30,7
	İkinci	90	%22,4
	Üçüncü	101	%25,2
	Üçten fazla	87	%21,7
İstanbul'da kalış süreniz	Günübirlik	25	%6,2
	1 gece	39	%9,7

	2 gece	122	%30,4
	3 gece ve üstü	215	%53,6
İstanbul'a nasıl geldiniz?	Özel araç	56	%14,0
(İstanbul'a gelirken	Otobüs (şehirlerarası ulaşım	46	%11,5
kullandığınız temel ulaşım	firması)		
aracı)	Uçak	188	%46,9
	Seyahat Acentasının aracı	83	%20,7
	Yat-Tekne	28	%7,0
İstanbul da kaldığınız	Gelmeden önce rezervasyon	235	%58,6
konaklama tesisini nasıl	yaptırarak		
tercih ettiniz?	Geldikten sonra gezip,	62	%15,5
	araştırarak		
	Bir Acenteye ve onun	104	%25,9
	tercihiyle geldim		

Tablo 7.'de katılımcıların sosyo demografik bilgileri verilmiştir.

Araştırmaya katılan katılımcılar cinsiyet oranına göre dağılımları incelendiğinde %53,6 erkek ve %46,4 'ünün kadın katılımcı olduğu görülmektedir. Katılımcıların medeni durumlarına göre dağılımları incelendiğinde %38,9 evli %61,1 'nin bekar olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların yaşa göre dağılımları incelendiğinde %21,3'ünün 18-24 yaş aralığında, %35,4'inin 25-33 yaş aralığında, %28,9'unun 35-44 yaş aralığında, %16,5'inin 45 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir. Katılımcıların öğrenim durumlarına göre dağılımları incelendiğinde %18,5'sinin lise ve altı, %37,9'ünün ön lisans, %29,2'ünün lisans, %14,5'sinin lisansüstü olduğu görülmektedir. Katılımcılar uyruk dağılımları incelendiğinde %23,2'sinin TC %21,4'sinin Suudi Arabistan %16,5'sinin Irak %14,0'sinin Katar %15,5'sinin İngiliz %9,5'sinin Rus olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların Çalıştığınız İşletme Türüne göre dağılımları incelendiğinde %25,1'inin çalışmıyorum %21,8'inin Turizm İşletmesi %20,3'inin Kamu %32,8'inin Diğer İşletmeler de çalıştıkları görülmektedir. Katılımcılar gelir durumlarına göre dağılımları incelendiğinde %24,4 sının 2825TL ve altı %18,2 sının 2826- 3999TL Aralığında %27,7 sının 4000- 4999TL aralığın da %29,7'sinin 6000TL ve üstü olduğu görülmüştür. Katılımcıların Ziyaretçi Tipine (İstanbul' a kimlerle geldiniz) göre %33,4'ü Aile si %26,2 inin Arkadaşlar %31,4 inin Bireysel %9,0 inin Aile ve arkadaşlar ile İstanbul'u ziyaret ettikleri görülmektedir. Katılımcıların İstanbul'u Ziyaret Sayısı na göre %30,7'i İlk %22,4 'ü İkinci %25,2'i Üçüncü %21,7'i Üçten fazla İstanbul'u ziyaret etmiştir. Katılımcıların İstanbul'da kalış süresi %6,2'si Günübirlik %9,7'si 1 gece %30,4'ü 2 gece %53,6'sı 3 gece ve üstü konaklayacağı tespit

edilmiştir. Katılımcıların İstanbul'a nasıl geldiniz? Sorusuna yanıt olarak %14,0'nün Özel araç %11,5'nin Otobüs (şehirlerarası ulaşım firması) %46,9'nun Uçak %20,7'nin Seyahat Acentasının aracı %7,0'nin ise Yat-Tekne ile İstanbul'a gelmişlerdir. İstanbul da kaldığımız konaklama tesisini nasıl tercih ettiniz? Sorusuna karşılık %58,6'sı Gelmeden önce rezervasyon yaptırarak %15,52i Geldikten sonra gezip, araştırarak %25,9'u Bir Acenteye ve onun tercihiyle, İstanbul'da konaklama tesisini tercih etmişlerdir.

Tablo 4.5. Tanımlayıcı istatistikler tablosu

Ölçek	İfadeler	n	Ortalama	Standart Sapma
Ekonomik Sorumluluk	1. Turizm, yerel halk için daha fazla istihdam olanağı yaratmaktadır.	401	4,0973	1,17814
	2. Turizm yerel ürünlere olan talebi artırmaktadır.	401	4,1596	,94840
	3. Bana göre turizm sektörü yerel halkın sahip olduğu işletmelere katkıda bulunmaktadır.	401	4,1995	1,00005
	4. Turizm, yerel halkın yaşam standardını yükseltir.	401	4,1347	,98072
	5. Turizm, yerel halka gelir sağlayan kaynaklardan biri haline gelmiştir.	401	4,2369	,91991
	6. Destinasyonun gelişmesi, ekonomik seviyesi düşük olan insanlar için fırsatlar sağlamaktadır.	401	4,1696	,89508
Sosyo Kültürel Sorumluluk	7. Turizm yerel kültürünün, geleneklerinin devam ettirilmesine ve korunmasına katkı sağlamaktadır	401	3,4800	1,05811
	8. Turizm kültürel alışverişe katkı sağlamaktadır.	401	3,5312	1,05814
	9. Turizmin gelişimi, toplum üyeleri arasında kendi kültürlerine saygı ve gururu artırmaktadır.	401	3,4800	1,06986

	10. Turizm, yerel halkın tarihi mirasına, özgün kültürüne, geleneklerine ve farkındalığına katkı sağlamaktadır.	401	3,4289	1,05383
Çevresel Sorumluluk	11. Mevcut turizm faaliyetleri çeşitli farkındalık çalışmalarına odaklanmıştır (çevre koruma vb).	401	3,5075	1,02954
	12. Turizmin gelişimi, yerel çevre kalitesi koruma koşullarına uygundur.	401	3,4638	,99213
	13. Destinasyon (turizm bölgesi) yönetimi, çevresel farkındalık ve koruma üzerine odaklanmaktadır.	401	3,3691	1,11285
	14. Turizm biyolojik çeşitliliğe, yaşam alanlarına ve yaban hayatın korunmasına özen gösterilmektedir.	401	2,8030	1,19314
	15. Turizm, atıkları en aza indirmeye ve gerekli durumlarda atık kullanımını önlemeye teşvik etmektedir.	401	2,8579	1,14771
Politik Sorumluluk	16. Turizmin gelişim sürecine yerel halkın dâhil edilmesinden yerel yönetim sorumludur.	401	4,2219	1,02378
	17. Turistik kaynakların geleceğe aktarılmasında yerel yönetim (belediye ve muhtarlık) sorumludur.	401	4,2793	,91203
	18. Turizmin gelişmesinde belediyelerin politikaları önemlidir.	401	4,3965	,86884
	19. Turizmin gelişmesinde politik istikrar önemlidir.	401	4,4115	,91256
	20. Ülkenin uluslararası politikası (mülteci, diğer ülkelerle işbirliği vb.) turizmin gelişimini etkilemektedir.	401	4,4539	,84764

21. Ülkenin iç politikası (çevre, eğitim, sağlık, kadın istihdamı vb.) turizmin gelişmesini etkilemektedir.	401	4,5411	,82093
---	-----	--------	--------

Tanımlayıcı istatistikler toplusu incelendiğinde. Ekonomik sorumluluk ölçeğinde aritmetik ortalaması en yüksek değer 4,1596 ‘Bana göre turizm sektörü yerel halkın sahip olduğu işletmelere katkıda bulunmaktadır’ ifadesi iken en yüksek standart sapmaya sahip olan ‘Turizm, yerel halk için daha fazla istihdam olanağı yaratmaktadır’ ifadesidir. Sosyo kültürel sorumluluk ölçeğinde aritmetik ortalaması en yüksek değer 3,5312 ‘Turizm kültürel alışverişe katkı sağlamaktadır’ ifadesi iken en yüksek standart sapmaya sahip olan ‘Turizmin gelişimi, toplum üyeleri arasında kendi kültürlerine saygı ve gururu artırmaktadır’ ifadesidir. Çevresel sorumluluk ölçeğinde aritmetik ortalaması en yüksek değer 3,5075 ‘Mevcut turizm faaliyetleri çeşitli farkındalık çalışmalarına odaklanmıştır (çevre koruma vb).’ ifadesi iken en yüksek standart sapmaya sahip olan ‘Turizm biyolojik çeşitliliğe, yaşam alanlarına ve yaban hayatın korunmasına özen gösterilmektedir’ ifadesidir. Politik Sorumluluk ölçeğinde aritmetik ortalaması en yüksek değer 4,5411 ‘Ülkenin iç politikası (çevre, eğitim, sağlık, kadın istihdamı vb.) turizmin gelişmesini etkilemektedir’ ifadesi iken en yüksek standart sapmaya sahip olan ‘Turizmin gelişim sürecine yerel halkın dâhil edilmesinden yerel yönetim sorumludur.’ ifadesidir.

Tablo 4.6. Cinsiyet değişkeni t-test tablosu

Boyut	Grup	n	Ort.	SS	t	Sd	p
Ekonomik Sorumluluk	Erkek	215	24,8837	4,74789	-,530	399	,596
	Kadın	186	25,1290	4,47389			
Sosyo-Kültürel Sorumluluk	Erkek	215	14,0069	3,09605	,618	399	,537
	Kadın	186	13,8198	2,93286			
Çevresel Sorumluluk	Erkek	215	15,9907	3,76282	-,060	399	,952

	Kadın	186	16,013 5	3,79057			
Politik Sorumluluk	Erkek	215	26,158 1	4,08589	-,777	399	,438
	Kadın	186	26,473 1	4,00835			

*p<0,05

Tablo 8’de cinsiyet değişkeni için Bağımsız Örneklem T-Test Analizi sonuçları verilmiştir.

Cinsiyet değişkeni gruplarına göre Ekonomik Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir ($p=,596>0,05$). Kadın olanların Ekonomik Sorumluluk Boyutu Puan Ortalaması ($25,1290\pm4,47389$), Erkek olanların Ekonomik Sorumluluk Boyutunun Puan Ortalamasından ($24,8837\pm44,74789$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür

Cinsiyet değişkeni gruplarına göre Sosyo-Kültürel Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir ($p=,537>0,05$). Erkek olanların Sosyo-Kültürel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($14,0069\pm3,09605$), Kadın olanların Sosyo-Kültürel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($13,8198\pm2,93286$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür

Cinsiyet değişkeni gruplarına göre Çevresel Sorumluluk Boyutu Puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir ($p=,952>0,05$). Kadın olanların Çevresel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($16,0135\pm3,79057$), Erkek olanların Çevresel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($15,9907\pm3,76282$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür

Cinsiyet değişkeni gruplarına göre Politik Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir ($p=,438>0,05$). Kadın olanların Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($26,1581\pm4,08589$), Erkek olanların Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($15,9907\pm3,76282$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür

Cinsiyet değişkeninin katılımcıların sorumlu turizm algılamalarında herhangi bir etkisi bulunamamıştır, Herhangi bir boyutta istatistiki olarak anlamlı bir farklılık yoktur dolayısıyla H1 hipotezi red edilmiştir.

Tablo 4.7. Medeni hal değişkeni t-test tablosu

Boyut	Grup	n	Ort.	SS	t	Sd	p
Ekonomik Sorumluluk	Evli	156	25,455 1	4,27195	1,586	399	,113
	Bekar	245	24,706 1	4,81240			
Sosyo-Kültürel Sorumluluk	Evli	156	13,823 6	2,94519	-,510	399	,610
	Bekar	245	13,981 6	3,06970			
Çevresel Sorumluluk	Evli	156	15,769 2	3,65416	-,983	399	,326
	Bekar	245	16,149 0	3,84364			
Politik Sorumluluk	Evli	156	27,147 4	3,82488	3,371	399	,001*
	Bekar	245	25,767 3	4,10205			

*p<0,05

Tablo 9 da medeni hal değişkeni için Bağımsız Örneklem T-Test Analizi sonuçları verilmiştir.

Medeni hal değişkeni gruplarına göre Ekonomik Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir ($p=,113>0,05$). Evlilerin Ekonomik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($25,4551\pm4,27195$), bekarların Ekonomik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($24,7061\pm4,81240$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Medeni hal değişkeni gruplarına göre Sosyo-Kültürel Sorumluluk Boyutu Puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir ($p=,610>0,05$). Bekarların Sosyo-Kültürel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($13,9816\pm3,06970$), evlilerin Sosyo-Kültürel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($13,8236\pm2,94519$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Medeni hal değişkeni gruplarına göre Çevresel Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir ($p=,326>0,05$).

Bekarların Çevresel Sorumluluk Sorumlulu Boyutu Puanı Ortalaması (16,1490±3,84364), evlilerin Çevresel Sorumluluk Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından (15,7692±3,65416) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür

Medeni hal değişkeni gruplarına göre Politik Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,001<0,05$). Evlilerin Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması (27,1474±3,82488), bekarların Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından (25,7673±4,10205) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Yaş değişkeninin katılımcıların sorumlu turizm algılamalarında istatistiki olarak kısmen anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Buna göre H2 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Tablo 4.8. Yaş değişkeni one way anova analizi

Boyut	Grup	n	Ort.	SS	Var.K	K.T.	SD	K.O.	F	p
Ekonomik Sorumluluk	18-24	77	24,116 9	4,415 80	GA	158,578	3	52,859	2,506	,059
	25-34	142	24,711 3	4,550 09	GI	8374,419	397	21,094		
	35-44	116	25,327 6	4,761 76	Toplam	8532,998	400			
	45 yaş ve üstü	66	26,060 6	4,583 85						
	Toplam	401	24,997 5	4,618 71						
Sosyo-Kültürel Sorumluluk	18-24	77	14,019 2	2,359 98	GA	3,669	3	1,223	,133	,940
	25-34	142	13,866 2	2,848 99	GI	3642,432	397	9,175		
	35-44	116	14,008 6	3,149 87	Toplam	3646,101	400			
	45 yaş ve üstü	66	13,764 8	3,790 07						
	Toplam	401	13,920 1	3,019 15						
Çevresel	18-24	77	16,129	3,682	GA	3,126	3	1,042	,073	,975

Sorumluluk			9	64						
	25-34	142	15,926 1	3,673 19	GI	5685,071	397	14,320		
	35-44	116	15,948 3	3,889 44	Toplam	5688,197	400			
	45 yaş ve üstü	66	16,106 1	3,946 29						
	Toplam	401	16,001 3	3,771 01						
Politik Sorumluluk	18-24	77	25,129 9	4,133 78	GA	317,721	3	105,907	6,741	,000*
	25-34	142	25,732 4	4,219 03	GI	6237,162	397	15,711		
	35-44	116	27,146 6	3,881 40	Toplam	6554,883	400			
	45 yaş ve üstü	66	27,424 2	3,272 55						
	Toplam	401	26,304 2	4,048 11						

*p<0.05

Tablo 10’da yaş değişkeni için One-Way ANOVA Analizi sonuçları verilmiştir.

Yaş değişkeni gruplarına göre Ekonomik Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir ($p=,059>0,05$). Yapılan post-hoc analizleri sonucunda gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Yaş değişkeni gruplarına göre Sosyo-Kültürel Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir ($p=,940>0,05$). Yapılan post-hoc analizleri sonucunda gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Yaş değişkeni gruplarına göre Çevresel Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir ($p=,975>0,05$). Yapılan post-hoc analizleri sonucunda gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Yaş değişkeni gruplarına göre Politik Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). 35-44 yaş aralığında olanların Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($27,1466\pm3,88140$), 18-24 yaş aralığında olanların Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($25,1299\pm4,21903$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. 45 yaş ve üzerinde olanların Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($27,4242\pm3,27255$), 18-24 yaş aralığında olanların Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($25,1299\pm4,21903$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. 45 yaş ve üzerinde olanların Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($27,4242\pm3,27255$), 25-34 yaş aralığında olanların Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($25,7324\pm4,21903$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Yaş değişkeninin katılımcıların sorumlu turizm algılamalarında istatistiki olarak kısmen anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Buna göre H3 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Tablo 4.9. Öğrenim durumu değişkeni one way anova analizi

Boyut	Grup	n	Ort.	SS	Var.K	K.T.	SD	K.O.	F	p
Ekonomik Sorumluluk	Lise ve altı	74	25,0946	4,16498	GA	489,255	3	163,085	8,049	,000*
	Ön Lisans	152	25,5066	4,62214	GI	8043,742	397	20,261		
	Lisans	117	25,5897	3,89552	Toplam	8532,992	400			
	Lisansüstü	58	22,3448	5,60561						
	Toplam	401	24,9975	4,61871						
Sosyo-Kültürel Sorumluluk	Lise ve altı	74	14,9054	2,46715	GA	130,778	3	43,593	4,923	,002*
	Ön Lisans	152	13,8947	3,03000	GI	3515,323	397	8,855		
	Lisans	117	13,8246	3,24137	Toplam	3646,101	400			
	Lisansüstü	58	12,9221	2,85902						
	Toplam	401	13,8246	3,24137						

	Toplam	401	13,920 1	3,019 15						
Çevresel Sorumluluk	Lise ve altı	74	16,918 9	3,506 38	GA	145,064	3	48,355	3,463	,016*
	Ön Lisans	152	16,042 8	3,976 69	GI	5543,133	397	14,963		
	Lisans	117	15,957 3	3,747 17	Toplam	5688,197	400			
	Lisansüstü	58	14,810 3	3,321 68						
	Toplam	401	16,001 3	3,771 01						
Politik Sorumluluk	Lise ve altı	74	26,202 7	3,885 27	GA	423,436	3	141,145	9,139	,000*
	Ön Lisans	152	26,848 7	3,880 26	GI	6161,446	397	15,444		
	Lisans	117	26,863 2	3,481 25	Toplam	6554,883	400			
	Lisansüstü	58	23,879 3	4,866 92						
	Toplam	401	26,304 2	4,048 11						

*p<0.05

Tablo 11’de öğrenim durumu değişkeni için One-Way ANOVA Analizi sonuçları verilmiştir.

Öğrenim durumu değişkeni gruplarına göre Ekonomik Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). Lise ve altı olanların Ekonomik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($25,0946\pm4,16498$) Lisansüstü olanların Ekonomik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($22,3448\pm5,60561$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Ön lisans olanların Ekonomik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($13,8947\pm3,3000$) Lisansüstü olanların Ekonomik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($22,3448\pm5,60561$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Lisans olanların Ekonomik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($25,5897\pm3,89552$) Lisansüstü olanların Ekonomik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($22,3448\pm5,60561$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Öğrenim durumu değişkeni gruplarına göre Sosyo-Kültürel Sorumluluk

Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,002<0,05$). Lise ve altı olanların Sosyo Kültürel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($14,9054\pm2,46715$) Ön lisans olanların Sosyo Kültürel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($13,8947\pm3,03000$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Lise ve altı olanların Sosyo Kültürel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($14,9054\pm2,46715$) Lisans olanların Sosyo Kültürel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($13,8246\pm3,24137$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Lise ve altı olanların Sosyo Kültürel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($14,9054\pm2,46715$) Lisansüstü olanların Sosyo Kültürel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($12,9221\pm2,85902$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Öğrenim durumu gruplarına göre Çevresel Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,016<0,05$). Lise ve altı olanların Çevresel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($16,9189\pm3,50638$) Lisansüstü olanların Ekonomik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($16,0013\pm3,77101$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Öğrenim durumu gruplarına göre Politik Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde Öğrenim durumu gruplarına farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). Lise ve altı olanların Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($26,2027\pm3,88527$) Lisansüstü olanların Ekonomik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($23,8793\pm4,86692$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Ön lisans olanların Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($26,2027\pm3,88527$) Lisansüstü olanların Ekonomik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($23,8793\pm4,86692$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Lisans olanların Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($26,8632\pm3,48125$) Lisansüstü olanların Ekonomik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($23,8793\pm4,86692$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Öğrenim durumu değişkeninin katılımcıların sorumlu turizm algılamalarında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Buna göre H4 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4.10. Uyrak değişkeni one way anova analizi

Boyut	Grup	n	Ort.	SS	Var.K	K.T.	SD	K.O.	F	p
Ekonomik Sorumluluk	T.C.	93	25,666 7	5,385 84	GA	240,124	5	48,025	2,287	,045*
	Suudi Arabistan	86	25,581 4	3,918 18	GI	8292,874	395	20,995		
	Irak	66	25,075 8	4,137 30	Toplam	8532,998	400			
	Katar	56	25,178 6	3,247 98						
	İngiliz	62	23,871 0	4,840 01						
	Rus	38	23,473 7	5,688 95						
	Toplam	401	24,997 5	4,618 71						
Sosyo-Kültürel Sorumluluk	T.C.	93	13,397 8	2,989 62	GA	257,118	5	51,424	5,994	,000*
	Suudi Arabistan	86	15,203 3	2,282 41	GI	3388,982	395	8,580		
	Irak	66	14,075 8	2,931 58	Toplam	3646,101	400			
	Katar	56	13,660 7	2,855 79						
	İngiliz	62	12,781 9	3,476 77						
	Rus	38	14,263 2	3,202 06						
	Toplam	401	13,920 1	3,019 15						
Çevresel Sorumluluk	T.C.	93	13,655 9	3,518 57	GA	928,335	5	185,667	15,408	,000*
	Suudi Arabistan	86	17,395 3	3,461 65	GI	4759,862	395	12,050		
	Irak	66	17,295 6	3,329 16	Toplam	5688,197	400			

	Katar	56	16,178 6	3,157 14						
	İngiliz	62	15,112 9	3,478 76						
	Rus	38	17,526 3	4,011 72						
	Toplam	401	16,001 3	3,771 01						
Politik Sorumluluk	T.C.	93	27,387 1	4,433 16	GA	198,127	5	39,625	2,462	,033*
	Suudi Arabistan	86	26,093 0	3,855 10	GI	6356,756	395	16,093		
	Irak	66	25,545 5	4,076 88	Toplam	6554,883	400			
	Katar	56	26,482 1	3,139 14						
	İngiliz	62	26,290 3	3,821 37						
	Rus	38	25,210 5	4,568 74						
	Toplam	401	26,304 2	4,048 11						

*p<0.05

Tablo 12’de uyruk değişkeni için One-Way ANOVA Analizi sonuçları verilmiştir.

Uyruk değişkeni gruplarına göre Ekonomik Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,045<0,05$).

Uyruk değişkeni gruplarına göre Sosyo-Kültürel Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). Suudi Arabistan olanların Sosyo Kültürel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($15,2033\pm2,28241$) TC olanların Ekonomik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($13,3978\pm2,28241$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Suudi Arabistan olanların Sosyo Kültürel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($15,2033\pm2,28241$) Katar olanların Ekonomik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($13,6607\pm2,85579$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Suudi Arabistan olanların Sosyo Kültürel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($15,2033\pm2,28241$) İngiliz olanların Ekonomik

Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($12,7819 \pm 3,47677$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür

Uyruk değişkeni gruplarına göre Çevresel Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000 < 0,05$). Suudi Arabistan olanların Çevresel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($17,3953 \pm 3,51857$) TC olanların Çevresel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($13,6559 \pm 3,51857$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Suudi Arabistan olanların Çevresel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($17,3953 \pm 3,51857$) İngiliz olanların Çevresel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($15,1129 \pm 3,47876$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Irak olanların Çevresel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($17,2956 \pm 3,32916$) TC olanların Çevresel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($13,6559 \pm 3,51857$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Irak olanların Çevresel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($17,2956 \pm 3,32916$) İngiliz olanların Çevresel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($15,1129 \pm 3,47876$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Katar olanların Çevresel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($16,1786 \pm 3,15714$) Tc olanların Çevresel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($13,6559 \pm 3,51857$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Rus olanların Çevresel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($17,5263 \pm 4,01172$) Tc olanların Çevresel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($13,6559 \pm 3,51857$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Rus olanların Çevresel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($17,5263 \pm 4,01172$) İngiliz olanların Çevresel Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($15,1129 \pm 3,47876$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür

Uyruk değişkeni gruplarına göre Politik Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,033 < 0,05$). TC olanların Politik Turizm Boyutu Puanı Ortalaması ($27,3871 \pm 4,43316$) Suudi Arabistan olanların Politik Turizm Boyutu Puanı Ortalamasından ($26,0930 \pm 3,85510$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. TC olanların Politik Turizm Boyutu Puanı Ortalaması ($27,3871 \pm 4,43316$) Irak olanların Politik Turizm Boyutu Puanı Ortalamasından ($25,5455 \pm 4,07688$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. TC olanların Politik Turizm Boyutu Puanı Ortalaması ($27,3871 \pm 4,43316$) Rus olanların Politik Turizm Boyutu Puanı Ortalamasından ($25,2105 \pm 4,56874$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Uyruk durumu değişkeninin katılımcıların sorumlu turizm algılamalarında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Buna göre H5 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4.11. Gelir değişkeni one way anova analizi

Boyut	Grup	n	Ort.	SS	Var.K	K.T.	SD	K.O.	F	p
Ekonomik Sorumluluk	2825Tl ve altı	98	24,6429	4,51629	GA	105,840	3	35,280	1,662	,175
	2826- 3999	73	24,4658	4,05546	GI	8427,157	397	21,227		
	4000- 4999Tl	111	24,8378	5,13374	Toplam	8532,998	400			
	6000TL ve üstü	119	25,7647	4,47726						
	Toplam	401	24,9975	4,61871						
Sosyo-Kültürel Sorumluluk	2825Tl ve altı	98	13,8722	2,64324	GA	12,332	3	4,111	,449	,718
	2826- 3999	73	13,6027	3,20043	GI	3633,769	397	9,153		
	4000- 4999Tl	111	14,1214	3,06403	Toplam	3646,101	400			
	6000TL ve üstü	119	13,9664	3,17013						
	Toplam	401	13,9201	3,01915						
Çevresel Sorumluluk	2825Tl ve altı	98	15,9796	3,27748	GA	66,560	3	22,187	1,567	,197
	2826- 3999	73	16,2329	3,87485	GI	5621,637	397	14,160		
	4000- 4999Tl	111	16,4730	3,64986	Toplam	5688,197	400			
	6000TL ve üstü	119	15,4370	4,15104						
	Toplam	401	16,0013	3,77101						
Politik Sorumluluk	2825Tl ve altı	98	25,5816	4,04593	GA	305,150	3	101,717	6,461	,000*
	2826- 3999	73	25,8356	3,93352	GI	6249,733	397	15,742		

4000- 4999TL	111	25,819 8	4,18264	Topla m	6554,883	400
6000TL ve üstü	119	27,638 7	3,70920			
Toplam	401	26,304 2	4,04811			

*p<0.05

Tablo 13’de gelir değişkeni için One-Way ANOVA Analizi sonuçları verilmiştir.

Gelir değişkeni gruplarına göre Ekonomik Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir ($p=,175>0,05$). Yapılan post-hoc analizleri sonucunda gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Gelir değişkeni gruplarına göre Sosyo-Kültürel Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir ($p=,718>0,05$). Yapılan post-hoc analizleri sonucunda gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Gelir değişkeni gruplarına göre Çevresel Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir ($p=,197>0,05$). Yapılan post-hoc analizleri sonucunda gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Gelir değişkeni gruplarına göre Politik Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). 6000TL ve üstü olanların Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($27,6387\pm3,93352$) 2825TL ve altı olanların Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($25,5816\pm4,04593$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. 6000TL ve üstü olanların Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($27,6387\pm3,93352$) 2826-3999TL olanların Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($25,8356\pm3,93352$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. 6000TL ve üstü olanların Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($27,6387\pm3,93352$) 4000-4999TL olanların Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($25,8198\pm4,18264$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Gelir değişkeninin katılımcıların sorumlu turizm algılamalarında istatistiki olarak kısmen anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Buna göre H6 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Tablo 4.12. İstanbul’u ziyaret sayısı one way anova analizi

Boyut	Grup	n	Ort.	SS	Var.K	K.T.	SD	K.O.	F	p
Ekonomik Sorumluluk	İlk	123	24,845 5	4,506 88	GA	233,582	3	77,861	3,724	,012*
	İkinci	90	24,122 2	4,665 98	GI	8299,415	397	20,905		
	Üçüncü	101	24,802 0	4,751 88	Toplam	8532,998	400			
	Üçten fazla	87	26,344 8	4,347 75						
	Toplam	401	24,997 5	4,618 71						
Sosyo-Kültürel Sorumluluk	İlk	123	13,642 0	2,812 29	GA	19,296	3	6,432	,704	,550
	İkinci	90	13,855 6	2,996 48	GI	3626,805	397	9,136		
	Üçüncü	101	14,069 3	2,909 49	Toplam	3646,101	400			
	Üçten fazla	87	14,206 9	3,437 61						
	Toplam	401	13,920 1	3,019 15						
Çevresel Sorumluluk	İlk	123	15,573 2	3,488 62	GA	72,254	3	24,085	1,703	,166
	İkinci	90	16,544 4	3,693 79	GI	5615,943	397	14,146		
	Üçüncü	101	16,346 5	3,729 44	Toplam	5688,197	400			
	Üçten fazla	87	15,643 7	4,212 32						
	Toplam	401	16,001 3	3,771 01						
Politik Sorumluluk	İlk	123	25,813 0	3,986 35	GA	279,267	3	93,089	5,889	,001*
	İkinci	90	25,822 2	4,082 24	GI	6275,616	397	15,808		

Üçüncü	101	25,970 3	4,269 56	Toplam	6554,883	400
Üçten fazla	87	27,885 1	3,462 17			
Toplam	401	26,304 2	4,048 11			

*p<0.05

Tablo 14’de İstanbul’u ziyaret sayısı değişkeni için One-Way ANOVA Analizi sonuçları verilmiştir.

İstanbul’u ziyaret sayısı değişkeni gruplarına göre Ekonomik Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,012<0,05$). Üçten fazla ziyaret sayısı Ekonomik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($24,802\pm9,89270$), ikinci ziyaret sayısı Ekonomik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($24,1222\pm4,66598$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

İstanbul’u ziyaret sayısı gruplarına göre Sosyo-Kültürel Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir ($p=,550>0,05$). Yapılan post-hoc analizleri sonucunda gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

İstanbul’u ziyaret sayısı gruplarına göre Çevresel Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir ($p=,116>0,05$). Yapılan post-hoc analizleri sonucunda gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

İstanbul’u ziyaret sayısı gruplarına göre Politik Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,001<0,05$). Üçten fazla ziyaret sayısı Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($27,8851\pm3,46217$), ilk ziyaret sayısı Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($25,8130\pm3,98635$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Üçten fazla ziyaret sayısı Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($27,8851\pm3,46217$), İkinci ziyaret sayısı Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($25,8222\pm4,08224$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. Üçten fazla ziyaret sayısı Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($27,8851\pm3,46217$), Üçüncü ziyaret sayısı Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($25,9703\pm4,26956$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

İstanbul’u ziyaret sayısı değişkeninin katılımcıların sorumlu turizm algılamalarında istatistiki olarak kısmen anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Buna göre

H7 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Tablo 4.13. Kalış süresi değişkeni kruskal wallis-h analizi

Boyut	Grup	n	Ort.	SS	SD	H	p
Ekonomik Sorumluluk	Günübirlik	25	21,3200	4,67903	3	24,318	,000*
	1 gece	39	24,7949	4,70822			
	2 gece	122	25,8689	4,61394			
	3 gece ve üstü	215	24,9674	4,40729			
	Toplam	401	24,9975	4,61871			
Sosyo-Kültürel Sorumluluk	Günübirlik	25	13,5600	3,15013	3	2,036	,565
	1 gece	39	14,3846	3,28966			
	2 gece	122	13,9466	2,87480			
	3 gece ve üstü	215	13,8627	3,04503			
	Toplam	401	13,9201	3,01915			
Çevresel Sorumluluk	Günübirlik	25	16,7200	3,81357	3	6,151	,104
	1 gece	39	17,1795	3,50842			
	2 gece	122	16,1230	3,47025			
	3 gece ve üstü	215	15,6349	3,93673			
	Toplam	401	16,0013	3,77101			
Politik Sorumluluk	Günübirlik	25	23,4800	4,42644	3	17,231	,001*
	1 gece	39	26,4103	3,80939			
	2 gece	122	26,8443	4,12014			
	3 gece ve üstü	215	26,3070	3,89328			
	Toplam	401	26,3042	4,04811			

*p<0.05

Tablo 15’de kalış süresi değişkeni için Kruskal Wallis-H Analizi sonuçları verilmiştir.

Kalış süresi değişkeni gruplarına göre Ekonomik Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,000<0,05$). 1 gece olanların kalış süresi Ekonomik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($24,7949\pm4,70822$), Günübirlik olanların kalış süresi Ekonomik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($21,3200\pm4,67903$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. 2 olanların kalış süresi Ekonomik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($25,8689\pm4,61394$), Günübirlik olanların kalış süresi Ekonomik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($21,3200\pm4,67903$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. 3 gece ve üstü olanların kalış süresi Ekonomik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($24,9674\pm4,40729$), Günübirlik olanların kalış süresi Ekonomik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($21,3200\pm4,67903$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Kalış süresi değişkeni gruplarına göre Sosyo-Kültürel Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir ($p=,565>0,05$). Yapılan post-hoc analizleri sonucunda gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Kalış süresi değişkeni gruplarına göre Çevresel Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemektedir ($p=,104>0,05$). Yapılan post-hoc analizleri sonucunda gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Kalış süresi değişkeni gruplarına göre Politik Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir ($p=,001<0,05$). 1 gece olanların kalış süresi Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($26,4103\pm3,80939$), Günübirlik olanların kalış süresi Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($23,4800\pm4,42644$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. 2 gece olanların kalış süresi Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($26,8443\pm4,12014$), Günübirlik olanların kalış süresi Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($23,4800\pm4,42644$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür. 3 gece ve üstü gece olanların kalış süresi Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalaması ($26,3070\pm3,89328$), Günübirlik olanların kalış süresi Politik Sorumluluk Boyutu Puanı Ortalamasından ($23,4800\pm4,42644$) anlamlı bir şekilde farklı ve büyüktür.

Kalış süresi değişkeninin katılımcıların sorumlu turizm algılamalarında istatistiki olarak kısmen anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Buna göre H8 hipotezi kısmen kabul

edilmiştir.

Tablo 4.14. Araştırma modeline ait hipotezlerin sonuçları

Hipotez	Sonuç
H1: Cinsiyet değişkeni Sorumlu Turizm Algılamaları üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.	Desteklenmemiştir
H2: Medeni durum değişkeni Sorumlu Turizm Algılamaları üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.	Kısmen desteklenmiştir
H3: Yaş değişkeni Sorumlu Turizm Algılamaları üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.	Kısmen desteklenmiştir
H4: Öğrenim durumu değişkeni Sorumlu Turizm Algılamaları üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.	Desteklenmiştir
H5: Uyruk değişkeni Sorumlu Turizm Algılamaları üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.	Desteklenmiştir
H6: Gelir değişkeni Sorumlu Turizm Algılamaları üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.	Kısmen desteklenmiştir
H7: Ziyaret Sayısı değişkeni Sorumlu Turizm Algılamaları üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.	Kısmen desteklenmiştir
H8: Kalış süresi değişkeni Sorumlu Turizm Algılamaları üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.	Kısmen desteklenmiştir

5. TARTIŞMA VE DEĞERLENDİRME

Çalışmada veriler anket tekniği ile toplanarak 401 katılımcıya uygulanmıştır. Verilerin analizinde SPSS-24 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Sosyo demografik sorular için frekans tablosu oluşturulmuştur. Değişkenlerin grup ortalamalarındaki farklılıkları görebilmek için 2 gruplu değişkenlerde Bağımsız Örneklem T-Test uygulanmıştır. 3 ve daha fazla gruplu değişkenlerde One-Way ANOVA Analizi, grup gözlem sayısı yetersiz 3 ve daha fazla gruplu değişkenlerde non-parametrik Kruskal Wallis-H analizi uygulanmıştır. Analizler alfa=0,05 seviyesinde uygulanmıştır.

Araştırmada nicel analiz sonuçlarına ait bulgular incelendiğinde;

- Cinsiyet değişkeninin katılımcıların sorumlu turizm algılamalarında herhangi bir etkisi bulunamamıştır. Herhangi bir boyutta istatistiki olarak anlamlı bir farklılık yoktur bu nedenle, ziyaretçilerin cinsiyet değişkeninin Sorumlu Turizm Algılamaların üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir.
- Medeni hal değişkeni gruplarına göre Politik Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Medeni hal değişkeni değişkeninin katılımcıların sorumlu turizm algılamalarında istatistiki olarak kısmen anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.
- Yaş değişkeni gruplarına göre Politik Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir dolayısıyla Yaş değişkeninin katılımcıların sorumlu turizm algılamalarında istatistiki olarak kısmen anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Analiz sonucunda 35- 45 yaş aralığında olanların 18-34 yaş aralığında olanlara göre çevreye karşı daha duyarlı olduğu görülmektedir.
- Öğrenim durumu değişkeninin katılımcıların sorumlu turizm algılamalarında Ekonomik Sorumluluk, Sosyo-Kültürel Sorumluluk, Çevresel Sorumluluk ve Politik Sorumluluk boyutunda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Öğrenim durumu değişkeninin katılımcıların sorumlu turizm algılamalarında istatistiki olarak anlamlıdır. Analiz sonucuna göre gruplar arasındaki farklılık öğrenim durumu lise ve altı olanların ve ön lisans olan katılımcıların ile eğitim durumu lisans ve lisansüstü olan katılımcılara göre sorumlu turizm algı düzeyinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Eğitim seviyesi azaldıkça sorumluluk boyutlarında artışlar olduğu sonucunu varılmıştır. Bunun

temel nedeni destinasyonu ziyaret eden turist kesiminin sorumluluk bilincinin ve farkındalığının yeterli düzeyde olmaması.

- Uyruk durumu değişkeninin katılımcıların sorumlu turizm algılamalarında Ekonomik Sorumluluk, Sosyo-Kültürel Sorumluluk, Çevresel Sorumluluk ve Politik Sorumluluk boyutunda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Uyruk değişkenlerine göre boyutlarda farklılıklar olduğu sonucuna varılmıştır. Tc olanların ekonomik ve politik sorumluluk boyutları diğer uyruklara göre farklı ve büyük iken, Suudi Arabistan olanların sosyo-kültürel ve çevresel sorumluluk boyutları diğerlerine göre farklı ve büyük olduğu sonucuna varılmıştır. Sorumlu turizm uygulamalarının geliştirilmesi için ne gibi önlemler alınması gerektiği üzerinde daha fazla durulması gerekmektedir. Sorumlu turizm'in yaygınlaşması adına hedef kitle seçiminde farklılaşmaya gidilebilir.
- Gelir değişkeni gruplarına göre Politik Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Yüksek gelirli olanların politik sorumluluk boyutu, düşük gelirli olanlarınkine göre farklı ve büyüktür.
- İstanbul'u ziyaret sayısı değişkeni gruplarına göre Ekonomik Sorumluluk ve Politik Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. İstanbul'u ziyaret sayısı arttıkça ekonomik ve politik sorumluluk boyutlarında artmıştır.
- Kalış süresi değişkeni gruplarına göre Ekonomik Sorumluluk ve Politik Sorumluluk Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Kalış süresi arttıkça ekonomik ve politik sorumluluk boyutlarında artmıştır.

Çalışmada sorulan sorulara turistlerin verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde sorumlu turizmin farklı boyutlarını ele alarak bu boyutlar ekseninde değerlendirmelerde bulundukları görülmektedir. Katılımcıların sorumlu turizm anlayışında üstlendikleri rolleri de ortaya koymaktadır. Yabancı turizm pazarlarına yönelik olarak proje ve çalışmalar yapılmalıdır. İstanbul destinasyonu için sorumlu sürdürülebilir turizm için koruma-gelişme planlarının hazırlanması gerekmektedir. Turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması ve turizmdeki gelişmelerin destinasyonun yapısına uygun olması ve süreklilik göstermesi, kaynakların sürdürülebilir bir şekilde

gelişmesine yardımcı olacaktır.

Literatür incelendiğinde, Aylan'ın 2019 turizm paydaşlarına yapmış olduğu anket çalışmasında; katılımcıların cinsiyetlerine göre sorumlu turizm ve dört alt boyut ortalamaları bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Katılımcıların medeni durumlarına göre de sorumlu turizm ve dört alt boyut ortalamaları bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Katılımcıların yaşlarına göre sorumlu turizminin çevresel sorumluluk alt boyut ortalaması bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Katılımcıların eğitim durumlarına göre sorumlu turizm ölçek puan ortalaması bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiş olup eğitim seviyesi artıkça sorumlu turizm algı düzeyinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların gelir durumlarına göre sorumlu turizm ölçeği çevresel sorumluluk alt boyut puan ortalaması bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir gelir durumu artıkça çevresel sorumluluk boyutu azalmıştır.

Literatür taramasında yapılan çalışmalar incelendiğinde, turistlerin sorumlu turizm algısına yönelik yeterli sayıda çalışma yapılmadığını ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda bu araştırmanın konu ile ilgilenen karar vericilere ve araştırmacılara, yardımcı olacağı düşünülmektedir. Sürdürülebilirlik çalışmalarının tek başına yeterli olmayacağı, yeni çalışmalara istinaden “sorumlu-sürdürülebilir” çalışmalarında yapılması gerekmektedir.

5.1. Sonuç Ve Öneriler

Küresel iklim değişikliği, tüketim toplumunun sebep olduğu doğal tahribatlar, sosyo ekonomik eşitsizlikler, bireyleri ve şirketleri çevrelerinde gerçekleşen olaylara daha duyarlı olmaya zorlamaktadır. Dünyadaki kaynakların ekonomik çıkarlar nedeni ile tüketiminin çok fazla artması sonucu mevcut kaynakların korunması gerektiğini dikkate alan sürdürülebilir bir görüşe bırakmaktadır. Sorumlu tüketimin önem kazanmaya başlaması ve tüketicilerin bu konuda eğilimlerindeki artış turizm sektöründe de kendini göstermektedir. Bir destinasyonun kültürel değerlere ve el değmemiş doğal kaynaklara sahip olması turistler için önemli olmakta ve destinasyona olan talepleri etkilemektedir. Turizmin yapı taşı olan bu kaynakların gelecekte de değerli olabilmesi için özenle korunması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle

destinasyondaki tüm paydaşların, mevcut ve gelecek nesillerin beklentilerini ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı sağlamak için çevrenin korunmasını önemsemelidir. Bu paydaşların sorumluluklarının bilincinde olmaları ve sorumlu şekilde hareket etmeleri gereken sorumlu turizm anlayışı ile mümkün olabilmektedir.

Turizmin, sorumlu turizm hedeflerine elverişli olduğu ve ekonomik altyapısı olan ülkelerde yerel topluluklara fayda sağlamaktadır. Goodwin'in belirtmiş olduğu gibi, sorumlu turizmde “herkes sorumludur”(Goodwin, 2015: 44). Sorumlu turizmin odak noktası çevresel, sosyal, kültürel ve ekonomik sürdürülebilirlik ise, sürdürülebilirliği ölçmek için destinasyona özgü kriterler oluşturulması gerekmektedir (Thett, 2012:19). Sorumlu turizm, bir tatil destinasyonun da turistler ve yerel halk arasında karşılıklı saygı ve anlayışa katkı sağlaması açısından önemlidir. Turizm faaliyetlerine yönelik yapılacak yasalar destinasyonun ve yerel halkın niteliklerine uygun olarak oluşturulmalı ve destinasyonu ziyaret eden turistlerin bu yasalara uyması sağlanmalıdır. Aynı zamanda yerel halk ve turizm sektöründe çalışanlar, onları ziyaret eden turistlerin beklentileri, yaşam tarzları hakkında saygılı ve bilgi sahibi olması gerekmektedir. Bu nedenle yerel halk ve turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelere turizm hakkında bilgilendirilerek eğitimler verilmelidir.

İstanbul'un zengin tarihi geçmişi ve Türkiyede en çok ziyaret edilen destinasyon olması nedeniyle, turizme yönelik son derece zengin ve görülmeye değer kültürel eserler ve yerler bulunmaktadır. Asya ve Avrupa'yı birleştiren, Dünya medeniyetlerinin beşiği ve içinden deniz geçen tek şehir olması yabancıları çok etkiler. İstanbul, 15,46 milyon nüfusuyla Ülkemizin en kalabalık, ekonomik, tarihi ve sosyo-kültürel açıdan önemli bir şehridir. Dünyanın en büyük medeniyetlerine ev sahipliği yapmıştır. Farklı etnik, dil ve dine sahip kültürlerin bir arada barış içinde yaşadığı İstanbul, gelecek kuşaklarada aktarılması gereken önemli mirasıyla, model olma özelliğine sahiptir. Ekonomik, sosyal, çevresel, poitik faktörlerin olumsuz etkilerinden etkilenme riski olan İstanbul'un, sürdürülebilir-sorumlu turizm uygulamalarına daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Kontrolsüz bir şekilde gelişen turizm, beraberinde risklerde getirmektedir bu nedenle orta ve uzun vadeli planlama çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Araştırmanın önemli sonuçlarından biri, İstanbul'u ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerin sorumlu turizm konusundaki algılarıyla ilgilidir. Turistler ziyaret ettikleri destinasyonun sahip olduğu kaynakları koruma ve sürdürülebilir turizm bağlamında gittikleri destinasyonların tanıtımı yapma ve bilinirliğini artırma sorumluluğu

taşımaktadır. Ziyaret edilen destinasyonun, tarihi ve doğal kaynaklarını kullanırken, korumalı ve doğaya zarar verecek davranışlardan kaçınmalıdır. Turizm faaliyetlerinin yerel halkın geleneklerine ve destinasyonun niteliklerine uygun olarak şekillendirilmeli turistlerin bu faaliyetlere uyması sağlanmalıdır. Turistlerin kültürel miras ve çevre ile kontrollü olarak temas kurmasını sorumlu turizmin sağlayacağı anlayış ile mümkün olabilecektir. Turist motivasyonu ve sorumlu turizm algısı arasındaki ilişki literatürde daha kapsamlı incelenebilir.

Sonuç olarak; turizmde, sorumlu turizm uygulamalarının yaygınlaştırılmasına yönelik olarak turizm sektöründeki işletmelerin çalışmalar yapması gerekmektedir. Örneğin bu işletmelerin çalışanlarına turizmin sürdürülebilirliğine yönelik sorumlu oldukları hatırlatılarak eğitimler verilebilir. Sorumlu turizmin işletmeler üzerindeki etkilerine yönelik bilimsel çalışmalar yapılarak sorunlara çözüm önerilerinde bulunularak rekabet avantajları araştırılabilir. Turistlerin seyahate çıkmadan ziyaret edecekleri destinasyonu incelemeleri; gittikleri bölgedeki kültüre saygı duyarak, doğaya ve kültürel miraslara zarar verecek davranışlarda bulunmamalı ve sorumlu davranışlarda bulunmalıdırlar. Sorumlu turizmin, turistler üzerindeki etkisine yönelik araştırmalar yapılabilir. Yerel halk turistlere kültürlerini tanıtır, hoşgörülü davranmalıdır. Turizmin tüm paydaşlarına yönelik sorumlu turizm politikaları geliştirilmelidir. Literatürde sorumlu turizm konusunun daha çok araştırılması ve konuya yönelik daha fazla bilimsel araştırmalar yapılabilir. Daha sürdürülebilir ve daha sorumlu bir turizmde herkesin etkisinin olduğu unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Aall, C., 2014, Sustainable Tourism In Practice: Promoting Or Perverting The Quest For A Sustainable Development? *Sustainability*, 6, 2562-2583.
- Adams, W. M. ve Thomas, D. H. L., 1993, Mainstream Sustainable Development: The Challenge of Putting Theory Into Practice. *Journal of International Development*. 5 (6): 591- 604.
- Akoğlan Kozak, M. ve Bahçe, Sadık A., 2009, *Özel İlgi Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık. Akşit S. (2007). Doğal Ortam Duyarlılığı Açısından Sürdürülebilir Turizm. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (2), 441-460.
- Aktaş, A.Aksu, A, A. Çizel, B., 2007, Destination Choice: An Important-Satisfaction Analysis. *Quality&Quantity*, 41, 265- 273.
- Akpınar, E. ve Bulut Y., 2010, “Ülkemizde Alternatif Turizm Bir Dalı Olan Ekoturizm Çeşitlerinin Bölgelere Göre Dağılımı ve Uygulama Alanları”, *III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi* 20- 22 Mayıs Cilt: IV, s.1575-1594.
- Aksu Y., 2009, Fen ve teknoloji ile sınıf öğretmenlerinin çevre sorunlarına yönelik tutumlarının belirlenmesi (Burdur ili örneği). Yüksek Lisans Tezi, *Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı*, Isparta,10-25.
- Andereck, K.L. Valentine, K.M. Knopf, R.C.; Vogt, C.A., 2005, “Residents’ Perceptions of Community Tourism Impacts”, *Annals of Tourism Research*, 32(4)1056–1076.
- Andereck, K.L., 2009, Tourists' Perceptions of Environmentally Responsible Innovations at Tourism Businesses, *Journal of Sustainable Tourism*, 17 (4): 489-499.
- Alınçık Ü., 2010, Çevreci yönelim, çevre dostu davranış ve demografik özellikler: Üniversite öğrencileri üzerinde bir araştırma. Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 14(20): 507-532.
- Ashley, C. Boyd, C., & Goodwin, H., 2000, Pro-Poor Tourism: Putting Poverty At The Heart of The Tourism Agenda. *Overseas Development Administration Department for International Development*. Natural Resource Perspectives, Number 51, March.
- Arar, A. A., 2002, *Yerel Gündem 21. Uluslararası Ekonomik Sounlar Dergisi*(VI).

- Araslı, H, Baradarani, S., 2014, European Tourist Perspective on Destination Satisfaction in Jordans' Industries. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 109, pp.1416- 1425.
- Akoğlan-Kozak, M, ve Türktarhan,G., 2012, 'Gönüllü Turizmine Kavramsal Bir Bakış' *Turizm ve Arastırma Dergisi Journal of Tourism And Research* Cilt / Volume: 2 Yıl / Year: 2012 Sayı / Number: 2
- Atay, L., 2003, "Turistik Destinasyon Pazarlaması ve Bir Alan Uygulaması" (Doktora Tezi), *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı*, İzmir, 15-55.
- Avcıkurt, C., 2015, *Turizm Sosyolojisi Genel ve Yapısal Yaklaşım* (4. Baskı), Ankara, Detay Yayıncılık
- Avcıkurt, C., 2007, *Turizm Sosyolojisi: Turist - Yerel Halk Etkileşimi*. 2. Baskı. Ankara: Detay Yayıncılık
- Aydın, S,Z. Bitiktaş, F. ve Balık,İ., 2020, Antalya kruvaziyer liman projesinin yer seçim kriterleri ve sorumlu turizm açısından değerlendirilmesi, 227.
- Ay C, Ecevit Z, 2005, Çevre bilinçli tüketiciler. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 5(10): 238-263.
- Aylan, F.K., 2019, 'Sorumlu Turizmin Destinasyon Rekabetçiliğine Ve Yaşam Kalitesine Etkisi Üzerine Bir Uygulama' Doktora Tezi, *Selçuklu Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı* Konya,42
- Baykal, H. ve Baykal, T. , 2008, Küreselleşen Dünya'da Çevre Sorunları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (9): 1-17.
- Baykal, D. ve Çimen, H., 2015, Sürdürülebilir turizm ve ekoturizm sertifikaları. *Gümüşhane Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, 10-21.
- Bahar, O. Samırkaş, M. ve Çelik, N., 2015, Farklı boyutlarıyla sürdürülebilir turizm, *Muğla Süre Yayınevi*.
- Bahçeci, D., 2013, *Antalya ili Kumluca ilçesi Adrasan Beldesi Adrasan Belediyesi Ekoturizm Projesi Sürdürülebilirlik Planı* ,5.
- Bansal, P., 2005, Evolving Sustainably: A Longitudinal Study of Corporate Sustainable Development. *Strategic Management Journal*. 26: 197- 218.
- Baker, S., 2006, Sustainable Development, Routledge Introductions to Environment: Environment and Society Texts.

- Baran, N., 2015, Sürdürülebilir Turizm Planlaması ve Bölgesel Ekonomik Kalkınma: GAP Örneği. Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü*, Ankara.
- Beritelli, P., 2011, Cooperation Among Prominent Actors in A Tourist Destination. *Annals of Tourism Research*, 38(2): 607-629.
- Bestard, A.B. ; Nadal, J.R., 2007 “Modelling environmental attitudes toward tourism”, *Tourism Management*, 28, 688-695.
- Beeton, S., 2006, Community Development Through Tourism, Collingwood VIC: Landlinks Press.
- Beyhan, G. Ş., 2004, Kültürel Süreklilik ve Çağdaş Gereksinimler Bağlamında Sürdürülebilir Turizm ve Kimlik Kavramsal Modeli: Pamukkale Örneği. Doktora Tezi, *İstanbul Teknik Üniversitesi*, İstanbul.
- Bramwell, B. Lane, B. McCabe, S., Mosedale, J., ve Scarles, C., 2008, Research perspectives on responsible tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 16, 253-257.
- Bramwell, B. and Sharman, A., 1999, Collaboration in Local Tourism Policymaking. *Annals of Tourism Research*, 26(2): 392-415
- Buhalis, Dimitrios; John, Fletcher., 1995, “Environmental Impacts On Tourism Destinations: *An Economic Analysis*”, (ed.), H. Coccosis ; P. Nijkamp, *Sustainable Tourism Development*, (in), 3-24.
- Buhalis, D., 2000, Marketing the Competitive Destination of the Future. *Tourism Management*, 21 (1): 97-116.
- Budeanu, A., 2005, Impacts and responsibilities for sustainable tourism: a tour operator’s perspective. *Cleaner production*, 13(2): 89-97.
- Budeanu, A., 2007, Sustainable Tourist Behaviour- A Discussion Of Opportunities For Change. *International Journal Of Consumer Studies*, 31, 499-508.
- Buckley R., 1994, A framework for ecotourism. *Annals of Tourism Research* 21(3): 661-665.
- Burkart, A.J. ve Medlik, S., 1974, Tourism: Past, Present and Future. *Londra: Heinemann*.
- Bozlağan, Recep., 2008, “Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı”, Halis Yunus Ersöz, (ed.), *Sosyal Siyaset Konferansları Kitap 50*, (içinde) İstanbul , 1011- 1028.

- Bianchi, V. R., 2004, "Tourism Restructuring and the Politics of Sustainability: A Critical View From the European Periphery (The Canary Islands)", *Journal of Sustainable Tourism*, No.12:6, 495-529.
- Camilleri, MA., 2015, Paydaş Katılımına ve Sürdürülebilirlik Raporlamasına Değer Verme. Kurumsal İtibar İncelemesi, 18(3), 210-222.
- Calaretu, V. B., 2011, "The Impact of Tourism on Mountain Community Development. *Cactus Tourism Journal*, Vol: 2, Issue: 1, 26-30.
- Cape Town., 2009, Responsible Tourism Policy for the City of Cape Town. Cape Town: City of Cape Town.
- Cape Town Turizm Departmanı., 2011, Responsible Tourism in Cape Town. <http://www.responsiblecapetown.co.za/wpcontent/uploads/downloads/2011/09/Responsible-Tourism-in-Cape-Town.pdf> (13.04.2016).
- Cape Town., 2002, Cape Town Declaration: *Cape Town Conference on Responsible Tourism in Destinations*. <http://responsibletourismpartnership.org/cape-town-declarationon-responsible-tourism/> (11.05.2017).
- Caneday, L. ve Zeiger, J., 1991, The Social, Economic, and Environmental Costs of Tourism to a Gaming Community as Perceived by Its Residents. *Journal of Travel Research*. 30 (2): 45-49
- Can, E., 2013, Turizm Destinasyonlarında Sürdürülebilir Turizmin Sürdürülebilir Rekabet Açısından Değerlendirilmesi, *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi*, (4): 23-40.
- Carasuk, R., 2011, Responsible Tourism Qualmark Accreditation: A comparative evaluation of tourism businesses and tourists' perceptions, Land Environment and People Research Report, *Lincoln University, Canterbury, New Zealand*, 19.
- Cengiz, Z. ve Yalçın, B., 2017, Turizmde Destinasyon Yönetimi ve Türkiye'deki İzdüşümü. Kültür ve Turizm Bakanlığı 3. *Turizm Şurası Tebliğler Kitabı*. 1-3 Kasım 2017, Ankara 332-342.
- Collins, J. DeZerega, S. Heckscher, Z, Moore Lappe, F. ve Lappe, A., 2001, How To Live Your Dream of Volunteering Overseas. Amerika Birleşik Devletleri: *Penguin Group*.
- Cooper, C.P. and Özdil, D., 1992, "From Mass to Responsible Tourism: The Turkish Experience," *Tourism Management*, Butterworth-Heinemann Ltd., London/U.K.
- Cooper, C. ve Hall, C.M., 2008, Contemporary Tourism: An International Approach. Oxford: Butterworth-Heinemann.

- Cooper, C. Scott, N. and Baggio, R., 2009, Network Position and Perceptions of Destination Stakeholder Importance. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 20(1): 33- 45.
- Cope, S. Leishman, F. and Staire, P., 1997, Globalization, New Public Management and The Enabling State Futures of Polices Management. *International Journal of Public Sector Management*, 10(6): 444-460.
- Cottrell, Stuart P., 2003, "Influence of Sociodemographics and Environmental Attitudes on General Responsible Environmental Behavior among Recreational Boaters", *Environment and Behavior*, Cilt: 35, Sayı:2, 1-29.
- Crouch, I. Goeffrey ve Brent, Ritchie.,1999, "Tourism, Competitiveness and Social Prosperity", *Journal of Business Research*, 44(1), 137-152.
- Choi, Chris, Hwansuk ; Iain Murray,. 2012, "Resident Attitudes Toward Sustainable Community Tourism", *Journal of Sustainable Tourism*, 18:4, 575-594.
- Chafe, Z., 2005, Consumer Demand and Operator Support for Socially and Enviromentally Responsible Tourism.
- CHIU, REBECCA L. H., 2004, "Socio-Cultural Sustainability of Housing: a Conceptual Exploration", *Housing, Theory & Society*, 21(2), 65-76.
- Chettiparamb, A. ve Kokkranikal, J., 2012, Responsible Tourism and Sustainability: The Case of Kumarakom in Kerala, India. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 4 (3): 302- 326.
- Çakar, K., 2018, Critical Success Factors for Tourist Destination Governance in Times of Crisis: A Case Study of Antalya, Turkey. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 35(6): 786-802.
- Çakılcıoğlu, M., 2005, Turizm Odaklı Sürdürülebilir Kalkınma İçin Bir Yöntem Önerisi, *Tasarım + Kuram Dergisi*, 9(16), 27-42.
- Çalışkan, C., 2011, Sürdürülebilir Turizm Gelişiminin Nesillerarası Etki Boyutunun Algılanması: Alanya Örneği. Yüksek Lisans Tezi, *Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Hatay.
- Çalık, İ., 2014, Sürdürülebilir Turizm Göstergeleri Kapsamında Doğu Karadeniz Bölgesinin Analizi. Doktora Tezi, *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı*, Sakarya,5-20.
- Çevirgen, A., 2003, Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Ekoturizm ve Edremit Yöresi İçin Bir Model Önerisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ABD*, Doktora Tezi (Basılmamış), İzmir 171.

- Çepel, N., 1992, Doğa Çevre Ekoloji ve İnsanlığın Ekolojik Sorunları. *Altın Kitaplar Yayınevi*. İstanbul.
- Çelik, N. ve Bahar, O., 2014, “Sürdürülebilir Turizmin Turizm Talebine Etkisi”, 15. *Ulusal Turizm Kongresi*, Engelsiz Turizm Ankara:*Nobel Yayıncılık*, 368-383.
- Çetin, T., 2009, Beypazarı’nda Turist-Yerli Halk Etkileşimi ve Turizmin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Etkileri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 9 (1): 15-32
- Çoban Ö., 2011, Çevreci sivil toplum örgütlerinin Türkiye’deki zincir otel işletmelerinin çevre politikalarına etkileri. Yüksek Lisans Tezi, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı*, Çanakkale.
- Çukurçayır, M.A. & Sağır, H., 2009, “Enerji Sorunu, Çevre ve Alternatif Enerji Kaynakları ”S.Ü. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, , Sayı: 20, 257-278.
- Demir, C. ve Çevirgen, A., 2006, Turizm ve Çevre Yönetimi, *Nobel Akademik Yayıncılık*. Ankara
- DEAT., 1996, White Paper: The Development and Promotion of Tourism in SouthAfrica.<https://www.tourism.gov.za/AboutNDT/Publications/Tourism%20White%20Paper.pdf>
- DEAT ., 2003, Responsible Tourism Handbook: A Guide to Good Practice for Tourism Operators. South Africa: Department of Environmental Affairs and Tourism.
- Doğan, H.Z., 2004, Turizmin Sosyo-Kültürel Temelleri. *Detay Yayıncılık*. Ankara,2.
- Doğan, T., 2012, Turizm ve çevre ilişkisi bağlamında ekoturizm’in çevre üzerine etkileri. Uzmanlık Tezi, *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı*, Ankara.
- Dinçer, İ. ve Ertuğrul, S., 2000, Kültürel Mirasın Korunması ve İstanbul İlindeki Tarihi Yapıların Turizm Amaçlı Kullanımı Üzerine Bir Deneme, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*. 11, Ankara.
- Doxey, G. V., 1975, A Causation Theory of VisitorResident Irritants: Methodology and Research Inferences, In: Travel and Tourism Research Associations Sixth Annual Conference Proceedings September,195-98.
- Doğan, M., 2014, ‘Sürdürülebilir destinasyon yönetimi bağlamında adalar: Bozcaada üzerine bir model önerisi’ Doktora Tezi, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale*, 42-44
- Durning, A.T., 1992, How Much is Enough. Earthscan: London.

- Duman, T. Öztürk, B. A., 2005, Yerli Turistlerin Mersin Kızkalesi Destinasyonu ve Tekrar Ziyaret Niyetleri ile İlgili Algılamaları Üzerine Bir Araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırması Dergisi*, 16 (1), 9-23.
- Dönmez, D., 2008, Paydaş teorisi çerçevesinde otel işletmelerinin seyahat acentaları ile ilişkileri ve otel işletmelerinin performansı arasındaki ilişkiye yönelik bir araştırma. *İstanbul Yönetim Dergisi*, 61: 91-112.
- Dönmez, D., 2008, Paydaş teorisi çerçevesinde otel işletmelerinin seyahat acentaları ile ilişkileri bu ilişkileri yönetmede izlenen stratejiler ve otel işletmelerinin performansı arasındaki ilişkiler ve bir araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Engin, E. ve Akgöz, B.E., 2013, Sürdürülebilirlik kalkınma ve kurumsal sürdürülebilirlik çerçevesinde kurumsal sosyal sorumluluk kavramının değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 8(1): 85-94.
- Ertürk, H., 2009, Çevre Bilimleri, *Ekin Yayınevi*. Bursa,5.
- Esra Banu, S., 2010, Küresel Çevre Sorunlarına Kolektif Çözüm Arayışları ve Yönetişim *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24.
- Eagles, P.F.J. McCool, S. F. ve Haynes, C.D., 2002, Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management. IUCN Gland, Switzerland and Cambridge, UK ,183.
- Erdoğan, N., 2014, Sosyal Çevre Bilimleri, In: “Ekoturizm, Turizm, Çevre ve Sürdürülebilirlik”, (H. Reyhan, A. Mutlu, H. Doğan, A. Reyhan Eds.), *Siyasal Kitabevi* , Ankara, 143- 185.
- Ekincek, S., 2014, Sakin şehir (Cittaslow) yöneticilerinin sakin şehir hareketine ve sürdürülebilirliğe yönelik değerlendirmeleri , (Yüksek Lisans Tezi) *Eskişehir*, 16.
- Ekoturizm Sektör Raporu., 2012, Eylül, Ocak 25, 2015 tarihinde *Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı*:<https://www.yumpu.com/tr/document/read/9958942/1349952547ekoturizm-sektor-raporu-11eylul> adresinden alındı.
- Erten, S., 2004, Çevre eğitimi ve çevre bilinci nedir, çevre eğitimi nasıl olmalıdır? *Çevre ve İnsan Dergisi*, 65(66), 1-13.
- Erkuş-Öztürk, H., 2011, Modes of Tourism Governance: A Comparison of Amsterdam and Antalya. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 22(3): 307- 325.
- Edexcel BTEC. (2010). Unit 12: Responsible Tourism. Level 3: Nationals specification in Travel and Tourism 3. Edexcel BTEC.

- Ersun, N. Arslan, K., 2011, “Turizmde Destinasyon Seçimini Etkileyen Temel Unsurlar ve Pazarlama Stratejileri”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 31 (2), 229-248.
- Frater, J.L., 1998, The Economic Impact of Tourism: Jamaican Residents' Perceptions. *Visions in Leisure and Business*. 17 (1): 23-36.
- Ford, A.E.S. ve Acott, T., 2015, Responsible Tourism: A Guide For Tourism And Sustainability Small-Scale Fisheries And Agri-Food, Executive Summary. TourFish cluster of the INTERREG IV A 2 Seas Programme. *London: University of Greenwich*.
- Fisher, D., 2004, The Demonstration Effect Revisited. *Annals of Tourism Research*, 31 (2), 428-446.
- Fairweather, J.R. Maslin, C. ve Simmons, D.G. (2005). Environmental Values and Response to Ecolabels Among International Visitors to New Zealand, *Journal of Sustainable Tourism*, 13 (1): 82- 98.
- Fisunoğlu, H. Mahir., 1990, Sürdürülebilir Gelişme ve Ekonomi, *Türkiye Çevre Sorunları Vakfı (TÇSV) Yayınları*, Ankara
- Frey, N. ve George, R., 2010, Responsible Tourism Management: The Missing Link Between Business Owners’ Attitudes And Behaviour In The Cape Town Tourism Industry, *Tourism Management*, 31, 621–628.
- Frey, N. ve George, R., 2008, Responsible Tourism and the Tourism Industry: A Demand and Supply Perspective. *Responsible Tourism: Critical Issues for Conservation and Development* Editör A. Spenceley. Londra: Earthscan.107.
- Freeman, R. E. Harrison, J. S. Wicks, A. C., Parmar, B. L. and Decolle, S., 2010, Stakeholder Theory: The State of Art. (1 st Edition), *New York: Cambridge University Press*.
- Freeman, R. E., 1984, Strategic Management: A Stakeholder Approach. (1 st Edition), Boston: Pitman.
- Garcia, M. V., 2008, ‘Eco’: Sustainable or Responsible, How Shall We Look at The New Paradigm of Tourism?, *Ecumenical Coalition on Tourism (ECOT)*, 24: 11, 134 – 138.
- Gartner, C. ve Cukier, J., 2012, Is Tourism Employment A Sufficient Mechanism For Poverty Reduction? A case study from Nkhata Bay, Malawi. *Current Issues in Tourism*, 15 (6), 545-562.
- Gee, C.Y. ve Fayos-Sola, E., 1997, International Tourism: A Global Perspective. Madrid: *World Tourism Organization*.

- Giampiccoli, A. ve Saayman, M., 2017, Community-based tourism, responsible tourism, and infrastructure development and poverty, *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 6 (2), 1-28
- Giampiccoli, A., 2010, Globalisation, Development And Community-Based Tourism Developing Countries: A Case Study of Pondoland, Eastern Cape. Unpublished PHD dissertation. Durban: Geography Department, University of KwaZulu-Natal.
- Gordon, G., 2001, *Tourism: Putting Ethics into Practice*. Dublin: Tearfund. GlobalVolunteerTourismGuide,(2009).<http://www.globalvolunteertourismguide.com/greetings.html>,
- Goodwin, H. Font, X ve Aldrigui, M.. 2012, 6th *International Conference on Responsible Tourism in Destination*, *Revista Brasileira de Pesquisa em Turismo*. São Paulo, 6 (3), 398-402.
- Goodwin, H., 2005, Responsible Tourism and the Market. Occasional Paper [https://www.responsiblevacation.com/ImagesClient/certification.pdf\(13.01.201\)](https://www.responsiblevacation.com/ImagesClient/certification.pdf(13.01.201)). 4.
- Goodwin, H., 2009, TakingResponsibilityforTourism: The Inaugural Lecture of Profesor Harold Goodwin, ICRT Occasional , *University of Greenwich, UK*. 12.
- Goodwin, H., 2011, Ten Years of Responsible Tourism: An Assessment. In H. Goodwin, F. Xavier Font (Edt.), *Progress in Responsible Tourism*, Woodeaton, Oxford: Goodfellow Publishers Limited, 2, (1), 5-33.
- Goeldner, Charles, ve Ritchie., 2006, Brent, *Tourism: Principles, Practices, Philosophies*, USA: John Wiley & Sons.
- Goodwin, H., & Francis, J., 2003, Ethical and Responsible Tourism:Consumer Trends inthe UK. 271-284.
- Goodwin, H. ve Font, X., 2012, The 2011 Virgin Holidays Responsible Tourism Awards, Bağımsız Çok Kanallı (Editörler), *Taking Responsibility for Tourism*, , e-kitap, *Goodfellow Yayıncısı, Oxford, U.K*, 100-127
- Göymen, K., 2000, Tourism and Governance in Turkey. *Annals of Tourism Research*, 27(4): 1025- 1048.
- Gössling, Stefan., 2002, “Global Environmental Consequences of Tourism”, *Global Environmental Change*, Cilt: 12, 283-302.
- Güzel, B., 2013, Sorumlu Turizm. Turizmde Güncel Konu ve Eğilimler Editörler A. Tükeltürk ve M. Boz. Ankara: *Detay Yayıncılık* 31-47.

- Gürlük, S., 2001, Dünyada ve Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma. *Uludağ Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, 19 (4): 1-12.
- Gürbüz, A., 2002, Turizmin Sosyal Çevreye Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Teknoloji*. 5 (1-2): 49-59.
- Güney, E., 2004, Çevre Sorunları, *Nobel Yayın Dağıtım*, Ankara
- Gündoğan, N., 2008, Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele. *Ankara Sanayi Odası*, Ocak Şubat Sayısı, 42-56.
- Güripek, E., 2013, Turizm Destinasyonlarının Rekabet Gücünün Artırılmasında Stratejik Destinasyon Yönetimi: Çeşme Alaçatı Destinasyonu Üzerine Bir Uygulama. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hacıoğlu. T., 2018, ‘Turistlerin Sorumlu Turizm Algıları Üzerine Bir Araştırma Fethiye Örneği’ Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi, Muğla,72.
- Hanafiah Mohd , M,H., 2015 Mohd Hafiz Mohd Hanefiah Turizm destinasyonu rekabet gücü (TDC) belirleyicileri üzerine düşünceler ,105
- Harrison, D., 2008, Pro-poor Tourism: A Critique. *Third World Quarterly*, 29(5): 851–868.
- Hau C. T. Omar, K., 2014, The Impact of Service Quality on Tourist Satisfaction: The Case Study of Rantau Abang Beach as a Turtle Sanctuary Destination. *Mediterranean Journal of Social Science*, 5 (23), pp.1827-1832.
- Herman D.,2008, Sustainable Development Commission, UK (April 24, 2008) A Steady-State Economy A failed growth economy and a steady-state economy are not the same thing; they are the very different alternatives we face. Herman E. Daly.
- Henriques, A., 2004, CSR, Sustainability and the Triple Bottom Line. The Triple Bottom Line: Does it All Add Up? Assessing the Sustainability of Business and CSR (ss. 26-33). Editörler A. Henriques ve J. Richardson. Londra: Earthscan.
- Hillery, M., & Nancarrow, B., 2001, Tourist Perception Of Environmental Impact. *Annals of Tourism Research*, 28, 853-867.
- Hutchins, M.J. ve Sutherland, J.W., 2008, An Exploration of Measures of Social Sustainability and Their Application to Supply Chain Decisions. *Journal of CleanerProduction*.16. 1688-1698.
- Holden, A. Sonne. J. ve Novelli, M., 2011, Tourism and Poverty Reduction: An interpretation by the poor of Elmina, Ghana. *Tourism Planning & Development*, 8 (3), 317-334.

- Hu, Y. ve Ritchie, J.R.B., 1993, Measuring Destination Attractiveness: A Contextual Approach. *Journal of Travel Research*, 32 (2): 25-34.
- Isaac, R.K ., 2010, Moving from Pilgrimage to Responsible Tourism: The Case of Palestine. *Current Issues in Tourism*. 13 (6): 579-590.
- İçöz, O. ve Başarır, A., 1996, Seyahat ve turizm araştırmalarında anket tekniğinin kullanımı. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*. 7 (1-2).14-23.
- Lele, S. M., 1991, Sustainable Development: A Critical Review, *World Development*, 19(6) .607- 621.
- Lee, Tsung Hung., 2013, “Influence Analysis of Community Resident Support for Sustainable Tourism Development”, *Tourism Management*, Cilt: 34,37- 46.
- Liu, T. and Xu, F., 2010, A Study on Community Participation in Rural Tourism Based on Property Rights Teheory. *International Conference on Management and Service Science* (MASS). 24-26 August 2010, China. 1065-1069.
- Kang, M. & Moscardo, G., 2006, Exploring Cross-cultural Differences in Attitudes towards.
- Responsible Tourist Behaviour: A Comparison of Korean, British and Australian Tourists. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 11 (4), 303-320.
- Karakoyun, İlhan, “Bölgesel kalkınma ve STK’lar”, İdarecinin Sesi, 2011, 38-42.
- Karaca C. (2011) Sürdürülebilir kalkınma ve çevre dostu maliye politikaları. Doktora Tezi, *Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, İstanbul*,100
- Kahraman, N. ve Türkay O., 2006, Turizm ve Çevre, *Detay Yayıncılık*, 2. Baskı: Ankara.
- Karayılan, E. (2014). Gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir turizm politikaları ve toplumsal katılım ilişkisinin kurumsal bakış açısıyla incelenmesi: Türkiye Örneği. Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul*, 25-80.
- Kafa, N., 2014, Kırsal Kalkınma Aracı Olarak Yoksul Yanlısı Turizm Yaklaşımı Edremit Körfezi Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi Balık Esir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 15-50.
- Karaman A., 1996, Sürdürülebilir Turizm Planlaması İçin Ekolojik Bir Çerçeve, Sürdürülebilir Turizm; Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım, 19.Dünya Sehircilik Günü Kollokyumu, *Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul*.

- Kaypak, Ş., 2010, Ekolojik Turizmin Sürdürülebilirliği. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(2), 93- 114.
- Kahraman, N. Türkay, O., 2012. Turizm ve Çevre, *Detay Yayıncılık*, Ankara.
- Kaya, İ., 1997, Sürdürülebilir turizm kalkınması ve ülkemiz açısından bir değerlendirme. Doktora Tezi, *Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı*, Balıkesir.
- Karacaer, S. Sert, A. N. ve Öztürk, Y., 2017, Yoksul yanlı turizm yaklaşımı üzerine bir değerlendirme, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt.1, Sayı.3, ss.31-40. DOI: 10.26677/tutad.,31-40
- Karabıçak, M. ve Özdemir, M.B., 2015, Sürdürülebilir Kalkınmanın Kavramsal Temelleri' Cilt 6, Sayı 13, 44 – 49.
- Karacan, S. Karacan, E. ve Güngör, Y., 2015, Türkiye Turizmüne Yeni Bakışlar: Sürdürülebilir Turizm Ekseninde Çevre Sorunları. 1. *Eurasia International Tourism Congress: Current Issues, Trends and Indicators*, 757-770, 28-30
- Keleş, R. & Hamamcı, C. & Çoban, A., 2009, Çevre Politikası, Genişletilmiş 6. Baskı, İmge, Ankara.
- Keleş, R. ve Hamamcı, C.,2005, Çevre Politikası. Ankara: *İmge Kitabevi Yayınları*.
- Keating, M., 1996, Yeryüzü Zirvesinde Değişimin Gündemi-Gündem 21 ve Diğer Rio Anlaşmalarının Popüler Metinleri. Çev. *UNEP Türkiye Yayın Komitesi, UNEP Türkiye Komitesi Yayını, Önder Matbaası*: Ankara.
- Kim, Kyungmi, The Effects of Tourism Impacts Upon Quality of Life of Residents in the Community, Yüksek Lisans Tezi, *The Faculty of the Virginia Polytechnic Institute and State University*, Blacksburg, Virginia, 2002
- Kızılırmak, İ. ve Kurtuldu, H., 2005, Kültürel turizmin önemi ve tüketici tercihlerinin belirlenmesine yönelik bir çalışma, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, Ankara.
- Kolçak, M., 2012, Bologna Süreci'ne ve İKMEP'e Uygun Meslek Etiği Ankara: *Murathan Yayınevi*.
- Kozak, M. Rimmington, M., 2000, Tourist Satisfaction With Mallorca, Spain, as an Off-Season Holiday Destination. *Journal of Travel Research*, 38, 260- 269.
- Kocapınar, S., 2007, Kültür Turizmi, Erişim: 03.04.2007, http://cmyo.ankara.edu.tr/~iktisad/TUR_KONF/web/kocapinar.doc
- Kozak, N. Kozak M.A. ve Kozak M., 2009, Genel Turizm: İlkeler-Kavramlar. 8. Baskı. Ankara: *Detay Yayıncılık*.

- Krajhanzl, Jan ., 2010, “Environmental and Proenvironmental Behavior”, *School and Health*, Cilt: 21, 251-274.
- Krippendorf, J., 1999, *The Holiday Makers: Understanding the Impact of Leisure and Travel*. 8. Baskı. Oxford: Butterworth-Heinemann Publications.
- Kuntay, O., 2004, *Sürdürülebilir Turizm Planlaması*, Ankara: Alp Yayınevi Körfezi Örneği. (yayımlanmamış Doktora Tezi). *Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Balıkesir.
- Kükrer, Ö., 2012, Tüketicilerin çevresel sorumluluklarının yeşil reklamlara yönelik tutumlarına etkisi: Eskişehir Örneği, . 4502-4525
- Martin, A., 2001, *Attitudes Towards Package Holidays and ABTA-2000*.
- Mawhinney, M., 2002, *Sustainable Development*. Oxford: Blackwell Publishing Company.
- Maviş, F. Ahişapoğlu, H. S. ve Kozak, N., 2008, *Genel Turizm Bilgisi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları*, Eskişehir
- Mahlangu, S. ve Seif, J., 2002, *Responsible Tourism Manual for South Africa*. Pretoria Government of South Africa Department of Environmental Affairs and Tourism.
- Mandese J., 1991, New study finds green confusion. *Advertising Age* 62(45): 1-56.
- Mercan, O. ve Özkök, F., 2013, Sürdürülebilir turizmde yerel yönetimlerin önemi; Bozcaada örneği. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5 (1), 409- 418.
- Mihalic, T., 2016, Sustainable-responsible tourism discourse-Towards responsustable tourism. *Journal of Cleaner Production* , 111, Part B,461-470.
- McCool, S.F., 2016, Sustainable Tourism in an Emerging World of Complexity and Turbulence. *Reframing Sustainable Tourism* Editörler S. F. McCool ve K. - Bosak. New York: Springer Science+Business Media. 3-12.
- McLaren, D., 2003, *Rethinking Tourism and Ecotravel*. 2. Baskı. Bloomfield: Kumarian Press
- Mahrouse, G., 2011, Feel-Good Tourism: An Ethical Option for Socially-Conscious Westerners? *ACME: An International E-Journal for Critical Geographies*, 10 (3): 372- 391.
- McGehee, N. G. ve Santos, C., 2005, Social Change, Discoure and Volunteer Tourism. *Annals of Tourism Research*, 760-779.

- Mobley, Catherine; Vagias, Wade M. Deward, Sarah L., 2010 , “Exploring Additional Determinants of Environmentally Responsible Behavior: The Influence of Environmental Literature and Environmental Attitudes”, *Environment and Behavior*, Cilt: 42, Sayı: 4, 420- 447.
- Muhanna, A., 2006, Sustainable Tourism Development and Environmental Management for Developing Countries. *Problems and Perspectives in Management*(4), 14-30.
- Muhanna, A., 2006 , Sustainable Tourism Development and Environmental Management for Developing Countries. *Problems and Perspectives in Management*(4), 14-30.
- Murphy, P. Pritchard, M. P. Smith, B., 2000, The Destination Product and Its Impact on Traveller Perceptions” *Tourism Management*, 21, 43-52.
- Najam, A. & Celeveland, J., 2003, “Energy and Sustainable Development at Global Environmental Summits: An Evolving Agenda”, *Environment, Development And Sustainability*, 117-138.
- Negiz, N. ve Akman, E., 2011, “Yerel yönetimlerin turizme yönelik ve turizmi etkileyen hizmetleri: olması gereken-gerçekleşen düzleminde bir değerlendirme”, *1. Uluslararası 4. Ulusal Eğirdir Turizm Sempozyumu Bildiri Kitabı* 1-4 Aralık Eğirdir, Isparta,
- Neto, F., 2002, Sustainable tourism, environmental protection and natural resource management: Paradise on earth. *International Colloquium on Regional Governance and Sustainable Development in Tourism driven Economies*. Cancun, Mexico, February 20-22.
- Niedziolka, I., 2012, Sustainable Tourism Development, Regional Formation and Development Studies, 3(8), 157-160.
- Okşasoğlu, K. , 2006 , Turizm ve çevre ilişkilerinde bilinç düzeyi: Kundu-Antalya bölgesinde bir Uygulama çalışması. Yüksek Lisans Tezi, *Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı*, Antalya.
- Oku, O., 2013, Konaklama İşletmelerinin Sürdürülebilir Turizm Performanslarının Küresel Sürdürülebilir Turizm Kriterlerine Göre Analizi: Alanya Üzerine Bir Çalışma ‘Turizm İşletmeciliği Osbaldiston,
- Richard; Sheldon, Kennon M., 2003, “Promoting Internalized Motivation for Environmentally Responsible Behavior: A Prospective Study of Environmental Goals”, *Journal of Environmental Psychology*, 23, 349-357.
- Özaltın Türker, G., 2020, Are the Effects of Tourism Positive or Negative? A Review of the Studies in Turkey. *Journal of Turkish Tourism Research*, 4(2), 1477-1492.
- Özdemir, G., 2007, “Destinasyon yönetimi ve pazarlama temelleri izmir için bir destinasyon model önerisi” (Doktora Tezi), *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir.

- Özdemir, G., 2014, Destinasyon Yönetimi ve Pazarlaması. Ankara: *Detay Yayıncılık*.
- Özdemir, Ş. ve Karaca, Y., 2009, Kent Markası ve Marka İmajının Ölçümü: Afyonkarahisar Kenti İmajı Üzerine Bir Araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (2): 113-134.
- Ökmen, M. Baştan, S. ve Yılmaz, A., 2004, Kamu Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar ve Bir Yönetişim Faktörü Olarak Yerel Yönetimler, (Editör) Yılmaz, A. ve Ökmen, M. Kamu Yönetimi içinde 80 Ankara: *Gazi Yayını*.23-80.
- Öztürk, B. A., 2004, Kızkalesi yöresinde tatilini geçiren turistlerin memnuniyetlerini etkileyen faktörler. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Mersin.
- Özdemir, G.,2014, Destinasyon yönetimi ve pazarlaması. Ankara: *Detay Yayıncılık*.
- Öztürk, Y. ve Yazıcıoğlu, İ., 2002, Gelişmekte olan ülkeler için alternatif turizm faaliyetleri üzerine teorik bir çalışma, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Ankara, 2.
- Oman Closing Statement., 2010, *4th International conference on Responsible Tourism in Destinations, LivingLandscapes of Oman*, 10-12 October, Muskat.
- Özel, Ç. H., 2014, Turizmin sosyo-kültürel boyutta ortaya çıkardığı etkilerin incelenmesi: Marmaris Örneği, *Dumlupınar University Journal of Social Science/Dumlupınar Üniversitesi Soysyal Bilimler Dergisi*, (42), 1-14.
- Özgüç, N., 2003 , Turizm coğrafyası, özellikler ve bölgeler. *İstanbul ve Otelcilik Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*,6.
- Parlak, B., 2004, Çevre Sorunlarına Etik Yaklaşım. Marın, M. C. ve Yıldırım, U. (Ed.), *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar*, İstanbul: Beta Basım.
- Peattie, K., 2010. Green Consumption: Behavior and Norms. *Annual Review of Environment and Resources*. 35, 195-228.
- Roe, D. and Urquhart P., 2001. Pro-Poor Tourism: Harnessing the World's Largest Industry for the World's Poor. *International Institute for Environment and Development (IIED)*.
- Richards, G. 2001. The Development of Cultural Tourism in Europe, Cultural Attractions and European Tourism, CABI Publishing, UK.
- Roney,S.A.,2011,Turizm: Bir Sistemin Analizi. Ankara: *Detay Yayıncılık Responsible Travel Handbook*.(2006). Retrieved from http://www.travelearning.com/content/RT_Handbook.pdf.
- Ruhanen, L. Scott, N, Ritchie, B. and Tkaczynski, A., 2010, Governance: A Review and Synthesis of The Literatür. *Turism Review*, 65(4): 4-16.

- Rubies, E.B., 2001, Improving Public-Private Sectors Cooperation in Tourism: A New Paradigm for Destinations. *Tourism Review*, 56 (3/4): 38-41.
- Robinson, P.Lück, M. Smith, S. L. J., 2013, *Tourism*, UK, CABI Publishing. Spronken-Smith, R. & Sturman, A. P. (Ed.). (2001). *The Physical Environment: a New Zealand Perspective*. *Oxford University Press*.
- Sarkım. M., 2008, “Değişen seyahat eğilimleri kapsamında sürdürülebilir turizm anlayışının Turizm Politikaları Üzerine Etkileri” *II. Ulusal İktisat Kongresi. DEÜ. İ.İ.B.F. İktisat Bölümü*. İzmir. 1- 11.
- Sarkım, M., 2007, *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Turistik Ürün Çeşitlendirme Politikaları ve Antalya Örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.İzmir
- Sarı, Y. Kozak, M., 2005,“Turizm Pazarlamasına İnternetin Etkisi: Destinasyon Web Siteleri için Bir Model Önerisi”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 9, 248-271.
- Settachai. N., 2008, *Global Tourism And Community Life: Toward A Responsible Tourism Framework*, A Dissertation Submitted To The Graduate Division Of The University Of Hawaii In Partial Fulfillment Of The Requirements For The Degree Of Doctor Of Philosophy In Urban And Regional Planning.
- Seyhan, G. ve Yılmaz, B. S., 2010, *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Konaklama İşletmelerinde Yeşil Pazarlama: Çalışta Luxurt Resort Hotel*. *İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 1, 51-74.
- Simpson, Murray C., 2008,“Community benefit tourism initiatives - a conceptual oxymoron?”, *Tourism Management*, 29(1).
- Sipahi. H., 2010, 9 *Küresel çevre sorunlarına kolektif çözüm arayışları ve yönetim Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* .24 .
- Sinclair, M.T. ve Stabler, M., 2002, *The Economics of Tourism*. Londra: Routledge,2.
- Solmaz, S, A., 2019, 'Sürdürülebilir Turizm ve Türkiye de Çevre Politikaları 'Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt: 12 Sayı: 66 ,1180.
- Sünnetçioğlu, S. ve Can, A. Durlu-Özkaya, F., 2015, 13. *Ulusal Turizm Kongresi* 6-9 Aralık, Antalya .
- Scholl, H. J., 2001, *Applying Stakeholder Theory to E-Government: Benefits and Limits*. Presented at 1st IFIP Conference on E-Commerce, E-Business, and E-Government, 2001, Zurich, Switzerland, 1-20.
- Steves, R., 2006, *Traveling Responsibly. Responsible Tourism Handbook The Educational Travel Conference*. 32.

- Spenceley, A.Relly, P. Keyser, H. Warmeant, P. McKenzie, M. Mataboge, A. Seif, J., 2002, Responsible Tourism Manual for South Africa. *Republic of South Africa: Department for Environmental Affairs and Tourism*.
- Spenceley, A, Ashley, C. and Kock, M. ., 2009, Tourism and Local Development: An Introductory Guide Core Training Module. ITC (International Trade Centre), *Tourism-led Poverty Reduction Programme*.
- Stanford, D., 2008, Exceptional Visitors': Dimensions of Tourist Responsibility in the Context of New Zealand. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(3), 258-275.
- Stanford, D., 2006, Responsible tourism, Responsible Tourists: What Makes a Responsible Tourist in New Zealand? Yayınlanmış doktora tezi, *Victoria Üniversitesi: Wellington*.
- Smith, M.H. Hargroves, K.C. ve Desha, C., 2010, Cents and Sustainability: Securing Our Common Future by Decoupling Economic Growth from Environmental Pressures. Londra: Earthscan.
- Smith, VL., 1990, *Alternatif/sorumlu turizm semineri*. Turizm Araştırmalarının Yıllıkları, 17 (3), 479- 480.
- Sharpley, R., 2010, The myth of sustainable tourism. CSD Working Papers Series Center for Sustainable Development, 4.
- Sharpley, R., 1994 ,Tourism, Tourists and Society. ELM, Huntingdon, 84.
- Sharpley, R.,2000, "Tourism and Sustainable Development: Exploring The Theoretical Divide", *Journal of Sustainable Tourism*, 8(1), 1-19.
- Şen, N., 2017, (Sorumlu Turizm Oluşturmada Sorumlu İşletme Uygulamaları Seyahat Acentaları Üzerine Bir Araştırma' Doktora Tezi, *Atatürk Üniversitesi, Erzurum*,81.
- Tearfund ., 2002, Improving tour operator performance: the role of corporate social responsibility and reporting. *Association of British Travel Agent*, Tearfund. Tour Operators Initiative for Sustainable Tourism Development.
- Telfer, D. J. Sharpley, R. 2008, Tourism and development in the developing world. London: Taylor & Francis.
- Thett, K. K., 2012, Responsible Tourism in Myanmar: Current Situation and Challenges. Mart 24, 2017 tarihinde Responsible-Tourism-in-Myanmar-Current-Situation-and-Challenges-
- Tıraş, H. H., 2012, Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2). 57-73.

- Tourism Research and Marketing., 2008, Volunteer Tourism: A Global Analysis. Barcelona: ATLAS.
- Tosun, C. ve Jenkins, C.L., 1996, Regional Planning Approaches to Tourism Development: The Case of Turkey. *Tourism Management*, 17 (7): 519-531.
- Tuna, M., 2006, Türkiye'de çevrecilik: Türkiye'de çevreye ilişkin toplumsal eğilimler. *Nobel Yayın Dağıtım*.
- Turgut, G.,2014, Ekolojik sürdürülebilirlik ve küçülme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 29 (2): 137- 165.
- Turgut, N., 2001. “Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında katılımın rolü”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cemal Mihcioğlu’na Armağan, 1-4(52), , 701-716.
- Tutulmaz, O., 2012, “Sürdürülebilir Kalkınma: Sürdürülebilirlik İçin Bir Çözüm Vizyonu”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 601-626.
- Türküm, A. S., 1998, Çağdaş toplumda çevre sorunları ve çevre bilinci. Ed. Can, G. içinde, Çağdaş yaşam çağdaş insan. *Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları*, 165-181.
- Uçkun, C. Gazi; Oğuz, Türkay., 2003, “Alternatif turizm türlerinin sürdürülebilirliği”, *Türkiye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli ve Güncel Sorunları Konferansı*, 3-4 Mayıs, Çankırı.
- Usta, Ö., 2009, Turizm: Genel ve Yapısal Yaklaşım, Ankara, *Detay Yayıncılık*.
- UNWTO., 1998, Guide for Local Authorities on Developing Sustainable Tourism, Madrid: World Tourism Organization.
- UNWTO., 2009, World Tourism Barometer, National Tourism Challenged by Deteriorating World Economy Madrid, 27 January .
- UNWTO., 2005, Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers. www.unep.fr/shared/publications/pdf/DTIx0592xPA-TourismPolicyEN., (11.08.2015).
- UNWTO., 2013, Sustainable Tourism for Development Guidebook, Madrid, World Tourism Organization
- UNEP., 2005, (United Nations Environment Programme) and UNWTO (World Tourism Organization) . Making Tourism More Sustainable-A Guide for Policy Makers, <http://www.unep.fr/shared/publications/pdf/dtix0592xpa-tourismpolicyen..>
- UNEP(UnitedNationsEnvironmentProgramme).(2010).<http://www.unep.org/environmental-governance/Introduction/tabid/341/language/en-US/Default.aspx>.

- UNDP Türkiye., 2018, 'Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri' <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html>
- UNEP ve WTO., 2005 , Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers, United Nations.
- Uzun, A. M., 2003, Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4(2):155-173.
- Ünal, Ç., 2016, New Concepts in Tourism Geography "Cittaslow" and "Slow Tourism" *Doğu Coğrafya Dergisi* – 20-21.
- Van Til, J., 1979, In Search of Volunteerism. *Volunteer Administration*, 12, 820.
- Vellas, F. ve Becherel, L., 1995, International Tourism: An Economic Perspective. New York: Macmillan Education.
- Yavuz, V. A., 2010, Sürdürülebilirlik Kavramı ve işletmeler açısından sürdürülebilir üretim stratejileri/Concept Of Sustainability and sustainable production strategies for business practices, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 63-86.
- Yoon, Y. Uysal, M., 2005, An Examination of the Effects of Motivation and Satisfaction on Destination Loyalty: An Structural Model. *Tourism Management*, 26 (1), 45-56.
- Yılmaz, İ. ve Çokal, Z., 2019, See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/342276475> Chapter · December 2019, 15.
- Yücel, M. Altunkasa, F. Güçray, S., Uslu, C., & Say, N. P., 2006, Adana'da çevre duyarlılığı düzeyinin ve geliştirme olanaklarının araştırılması. *Mediterranean Agricultural Sciences*, 19(2), 217-228.
- Yüksel, F. Bramwell, B. and Yüksel, A., 2005, Centralized and Decentralized Tourism Governance in Turkey. *Annals of Tourism Research*. 32(4): 859-866.
- Yürik, E. Ö., 2003, Turizmin Geleceği: Ekoturizm. *Türkiye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli ve Güncel Sorunları Konferansı* . Çankırı.
- Zhang, H. and Zhu, M., 2014, Tourism Destination Governance: A Review and Research Agenda. *International Journal of e-Education, e-Business, e-Management and e-Learning*, 4(2): 125-128.
- WWF(2001). Tourism Position Statement. http://assets.panda.org/downloads/wwf_tourism_position.pdf. (14.11.2017).1.
- Wheeler, B., 1991, Tourism's Troubled Times: Responsible Tourism is not the Answer. *Tourism Management*, 12(2): 91-96.

Wheeler, B., 1993, Sustaining the Ego. *Journal of Sustainable Tourism*, 1 (2): 121-129.

WWF.,2001,TourismPositionStatement.http://assets.panda.org/downloads/wwf_tourism_position.pdf. (14.11.2017).

Weeden, C., 2013, Responsible Tourist Behaviour. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group.

WCED ., 1987, Our Common Future, Oxford: *Oxford University Press*.

Wearing, S., 2001, Volunteer Tourism: Experiences that Make a Difference. Wallingford: CABI Publishing.

Wearing, S. ve Grabowski, S., 2011, International Volunteer Tourism: One Mechanism for Development, *Güz*, 145-165.

Watkins, E., 1994, Do Guests Want Green Hotels? *Lodging Hospitality*, 50 (4): 70-72.

İnternet Kaynakları

<https://www.hisglobal.com.tr/blog/sorumlu-turizm-nedir>

Anket Formu

İSTANBUL'A GELEN TURİSTLERİN SORUMLU TURİZM ALGILAMALARI ÖLÇEĞİ

Sayın Katılımcı;

Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı'nda Dr. Öğretim Üyesi Sebahattin Emre DİLEK danışmanlığında yürütülen "İstanbul'a Gelen Turistlerin Sorumlu Turizm Algılamaları" başlıklı Yüksek Lisans Tezi çerçevesinde hazırlanan bu anket, turistlerin sorumlu turizm algılarını ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu çalışmaya katılarak sağlamış olduğunuz destek ve katkılardan dolayı teşekkür ederiz.

Y.L.Öğr. İcla Toprak

Ankete Katılanların Profiline İlişkin Sorular

1. Cinsiyet:
 - a. ☐ Erkek
 - b. ☐ Kadın
2. Medeni Durum:
 - a. ☐ Evli
 - b. ☐ Bekar
3. Yaşınız:
 - a. ☐ 18-24
 - b. ☐ 25-34
 - c. ☐ 35-44
 - d. ☐ 45-54
 - e. ☐ 55 ve üstü
4. Öğrenim Durumunuz
 - a. ☐ Lise ve altı
 - b. ☐ Ön lisans
 - c. ☐ Lisans
 - d. ☐ Lisansüstü
5. Uyuşunuz Nedir:
 - a. ☐ T.C.
 - b. ☐ Suudi Arabistanlı
 - c. ☐ Irak
 - d. ☐ Katar
 - e. ☐ İngiliz
 - f. ☐ Rus
6. Çalıştığınız İşletme Türü
 - a. ☐ Çalışmıyorum
 - b. ☐ Turizm İşletmesi
 - c. ☐ Kamu
 - d. ☐ Diğer İşletmeler
7. Geliriniz:
 - a. ☐ 2825TL ve altı
 - b. ☐ 2826- 3999
 - c. ☐ 4000- 4999TL
 - d. ☐ 6000TL ve üstü
8. Ziyaretçi Tipi (İstanbul' a kimlerle geldiniz)
 - a. ☐ Aile
 - b. ☐ Arkadaşlar
 - c. ☐ Bireysel
 - d. ☐ Aile ve arkadaşlar
9. İstanbul'u Ziyaret Sayısı:
 - a. ☐ İlk
 - b. ☐ İkinci
 - c. ☐ Üçüncü
 - d. ☐ Üçten fazla
10. İstanbul'da kalış süreniz
 - a. ☐ Günübirlik
 - b. ☐ 1 gece
 - c. ☐ 2 gece
 - d. ☐ 3 gece ve üstü
11. İstanbul'a nasıl geldiniz? (İstanbul'a gelirken kullandığınız temel ulaşım aracı)
 - a. ☐ Özel araç
 - b. ☐ Otobüs (şehirlerarası ulaşım firması)
 - c. ☐ Uçak
 - d. ☐ Seyahat Acentasının aracı
 - e. ☐ Yat-Tekne

12. İstanbul'a ilgili bilgiye nereden ulaştınız (birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)?
- a. () Gazete veya dergilerden d. () Seyahat Acentasından
b. () TV programlarından e. () Tanıdık ve dostlarımdan
c. () İnternette f. () Diğer
13. İstanbul da kaldığınız konaklama tesisini nasıl tercih ettiniz?
- a. () Gelmeden önce rezervasyon yaptırarak b. () Geldikten sonra gezip, araştırarak
c. () Bir Acenteye ve onun tercihiyle geldim
14. İstanbul'u tercih etme sebebiniz (Lütfen tercihinizde etkili olan en önemli 3 sebebinizi, sırasıyla en önemlisine 1 rakamını vermek üzere yazınız)
- () Denizi, kumsalları ve koyları
() Tarihi Mirası (Kale, Cami, Kilise vb.)
() Yakınlığı ve ulaşım koşulları
() Güvenli olması
() Mimarisi, ev ve sokakları
() Film ve dizilerden ilgi çekmesi
() Yerel yemek ve içecekleri
() Turistik İşletmelerinin çekiciliği (konaklama-yiyecek-içecek vb.)
() Diğer
15. İstanbul'un sizin için ne ifade ettiğini (İstanbul'un imajı) önem sırasına göre 1'den 3'e doğru ve en önemlisine 1 rakamını vermek üzere lütfen belirtiniz.
- () Deniz, kum ve güneş
() Zengin bir tarihi miras
() Doğal güzellikler ve plajlar
() Farklı yerel tatlar ve lezzetler
() Sakinlik ve huzur
() Sanat ve sanatçılar
() Özgün bir mimari, evler ve sokaklar
() Diğer
16. İstanbul da yaptığınız (yapmayı planladığınız) temel turistik aktiviteler nelerdir? (birden fazla işaretleyebilirsiniz)
- () Denize girmek ve güneşlenmek
() Tarihi yerleri gezmek
() Ada turları yapmak
() İstanbul'a özgü yiyecek ve içecekleri tanımak
() Sanat galerilerini ve sergileri gezmek
() Doğa yürüyüşü (Trekking) yapmak
() Diğer

Aşağıdaki İfadeler İle İlgili Bakış Açımız Kesinlikle Katılmıyorum (1) Katılmıyorum (2) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum (3) Katılıyorum (4) Kesinlikle Katılıyorum (5)		1	2	3	4	5
1.	Turizm, yerel halk için daha fazla istihdam olanağı yaratmaktadır.					
2.	Turizm yerel ürünlere olan talebi artırmaktadır.					
3.	Bana göre turizm sektörü yerel halkın sahip olduğu işletmelere katkıda bulunmaktadır.					
4.	Turizm, yerel halkın yaşam standardını yükselttir.					
5.	Turizm, yerel halka gelir sağlayan kaynaklardan biri haline gelmiştir.					
6.	Destinasyonun gelişmesi, ekonomik seviyesi düşük olan insanlar için fırsatlar sağlamaktadır.					
7.	Turizm yerel kültürünün, geleneklerinin devam ettirilmesine ve korunmasına katkı sağlamaktadır					
8.	Turizm kültürel alışverişe katkı sağlamaktadır.					
9.	Turizmin gelişimi, toplum üyeleri arasında kendi kültürlerine saygı ve gururu artırmaktadır.					
10.	Turizm, yerel halkın tarihi mirasına, özgün kültürüne, geleneklerine ve farkındalığına katkı sağlamaktadır.					
11.	Mevcut turizm faaliyetleri çeşitli farkındalık çalışmalarına odaklanmıştır (çevre koruma vb).					
12.	Turizmin gelişimi, yerel çevre kalitesi koruma koşullarına uygundur.					
13.	Destinasyon (turizm bölgesi) yönetimi, çevresel farkındalık ve koruma üzerine odaklanmaktadır.					
14.	Turizm biyolojik çeşitliliğe, yaşam alanlarına ve yaban hayatın korunmasına özen gösterilmektedir.					
15.	Turizm, atıkları en aza indirmeye ve gerekli durumlarda atık kullanımını önlemeye teşvik etmektedir.					
16.	Turizmin gelişim sürecine yerel halkın dâhil edilmesinden yerel yönetim sorumludur.					
17.	Turistik kaynakların geleceğe aktarılmasında yerel yönetim (belediye ve muhtarlık)sorumludur.					
18.	Turizmin gelişmesinde belediyelerin politikaları önemlidir.					
19.	Turizmin gelişmesinde politik istikrar önemlidir.					
20.	Ülkenin uluslararası politikası (mülteci, diğer ülkelerle işbirliği vb.) turizmin gelişimini etkilemektedir.					
21.	Ülkenin iç politikası (çevre, eğitim, sağlık, kadın istihdamı vb.) turizmin gelişmesini etkilemektedir.					

Katkılarınızdan dolayı çok teşekkür ederiz.